

ULUSLARARASI GELİŞİM AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF DEVELOPMENT ACADEMY

Sahibi: Palandöken Gelişim Derneği Adına: Lokman LOKMACI

Owner: On behalf of Palandöken Gelişim Derneği, Lokman Lokmacı

Sorumlu Müdür / Publications Director: Numan ÜN

Tasarım/Graphic Design: Cavit Emre ŞEN

Uluslararası Gelişim Akademi Dergisi (International Journal of Development – Academy); editörler kurulu bulunan, uluslararası hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar önce Baş Editör ve ilgili Editör tarafından bilimsel nitelik, etik araştırma yöntemlerini uygunluk açısından incelenerek değerlendirilir. Uygun bulunan yazılar alanında uzman en az iki ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda yazı ya doğrudan ya da düzeltilerek yayınlanır veya reddedilir. Hakemlerin gizli tutulan raporları dergi arşivinde on yıl süre ile tutulur. Dergi; mimarlık disiplinleri, tasarım, sosyal ve beşeri bilimler, spor bilimleri ve sanatla ilgili kuram ve yaklaşımları etkileşimli, disiplinler arası çalışmalar yoluyla ele alan araştırma, derleme, inceleme ve tanıtma gibi içeriklere sahip bilimsel metinleri elektronik ortamda okuru ile paylaşan uluslararası hakemli bir dergidir.

International Journal of Development (Academy); It is an international refereed journal with an editorial board. Submitted manuscripts are first evaluated by the Editor-in-Chief and the relevant Editor by examining them in terms of scientific quality and appropriateness of ethical research methods. Appropriate manuscripts are sent to at least two separate referees who are experts in their fields. In line with the decisions of the referees, the article is either published directly or by editing, or is rejected. The confidential reports of the referees are kept in the journal archive for ten years. Magazine; is an international peer-reviewed journal that shares scientific texts with content such as research, compilation, review and promotion, which deals with theories and approaches related to architecture, design, social and human sciences, sports sciences and art through interactive, interdisciplinary studies.

Uluslararası Gelişim Akademi Dergisi (International Journal of Development – Academy) iki ayda bir yayınlanır.

International Journal of Development – Academy is published in two months.

Dergideki yazı içeriklerinin sorumluluğu yazarlara aittir.

The responsibility of the contents of articles belongs to the authors.

ULUSLARARASI GELİŞİM AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF DEVELOPMENT ACADEMY

Baş Editör/Editör-in-Chief: Prof.Dr. Süleyman TOY (Atatürk Üniversitesi,
suleyman.toy@atauni.edu.tr)

Tel/Phone: 0442 2316110 e-posta/e-mail: gelisimakademidergisi@gmail.com

Sayı Editör Yardımcıları / Assistant Editors in the Volume

Prof.Dr. Önder YAĞMUR- (Atatürk Üniversitesi, oyagmur@atauni.edu.tr)

Doç. Dr. Süleyman LOKMACI (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
slokmaci@erzincan.edu.tr)

Sayı Alan Editörleri / Field Editors in the Volume

Prof. Dr. Besim Yıldırım- Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Fatih Kıyıcı- Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Kerem Karabulut- Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet Sait Dilek- Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Mustafa Bulat – Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Nimet Yıldırım- Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Ömer Özden- Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. Selim Başar- Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Prof.Dr. Zeynep Eren- Atatürk Üniversitesi

Doç.Dr. Adnan Küçükali- Atatürk Üniversitesi

Prof.Dr. İbrahim Caner Türk- Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Prof.Dr. Mustafa Mete- Gaziantep Üniversitesi

Prof.Dr. Naim Ürkmez- Erzurum Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Savaş Yeşilyurt- Atatürk Üniversitesi

Dr.Öğr. Üyesi Temel Sağlam Karadeniz Teknik Üniversitesi

Yabancı Dil Danışmanı / Language Supervisor: Doç.Dr. Savaş YEŞİLYURT- Atatürk Üniversitesi

Yayın Tarihi: 15.04.2025

Publication Date: 15th April 2025

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS

Makale Başlığı – Yazarlar

Sayfa
Numarası

Title

Page Number

**II. Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basını ve Ekonomisinin
Karikatürlere Yansımaları;**

1 - 10

Zülal Işık

Görsel Retorik ve Güç Temsili:

11 - 26

Milli Savunma Üniversitesi Afişinin Göstergebilimsel Çözümlemesi;

Bedriye Karadağ, Gökhan Bak, Erhan Can, Mevlüt Altıntop

Ahmedî'nin İskendernâme'sinde ‘Kadın’;

27 - 35

Necla Düzdağ Yılancı

Bekir Topaloğlu'nun Tasavvuf Hakkındaki Görüşleri,

36 - 49

Mustafa Akman

İç Anadolu Gölgesinde Akıllı Kent Uygulamaları:

50 - 65

Büyükşehir Belediyeleri Arası Karşılaştırmalı Bir Analiz,

Gamze Toy

II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRK BASINI VE EKONOMİSİNİN KARİKATÜRLERE YANSIMALARI

Zülal Işık¹

Özet

II. Dünya Savaşı, küresel ölçekte baskı ortamının artmasına yol açmış ve sansürün en yoğun şekilde uygulandığı dönemlerden biri olarak öne çıkmıştır. Bu süreç Türkiye’yi de etkilemiş; Türk basın organları, sosyal ve siyasi konulara ilişkin bilgi aktarımında bulunabilmek için öncelikle devletin belirlediği kurallara riayet etmek zorunda kalmıştır. Savaşın zorlu koşulları altında, gazetelerde dış politika, ekonomi, toplumsal dönüşümler ve Türk hükümetinin yeni politik girişimleri, karikatürler aracılığıyla kamuoyuna aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Karikatür, İsmet İnönü, Milli Korunma Kanunu.

REFLECTIONS OF THE TURKISH PRESS AND ECONOMY IN CARTOONS DURING WORLD WAR II

Abstract

World War II led to an increase in oppressive conditions on a global scale and emerged as one of the periods in which censorship was most intensively applied. This process also affected Turkey, as Turkish press organizations were required to comply with state regulations in order to convey information on social and political issues. Under the challenging conditions of the war, foreign policy, economy, social transformations, and new political initiatives of the Turkish government were presented to the public through cartoons in newspapers.

Keywords: II. World War II, Caricature, İsmet İnönü, National Protection Law.

Giriş

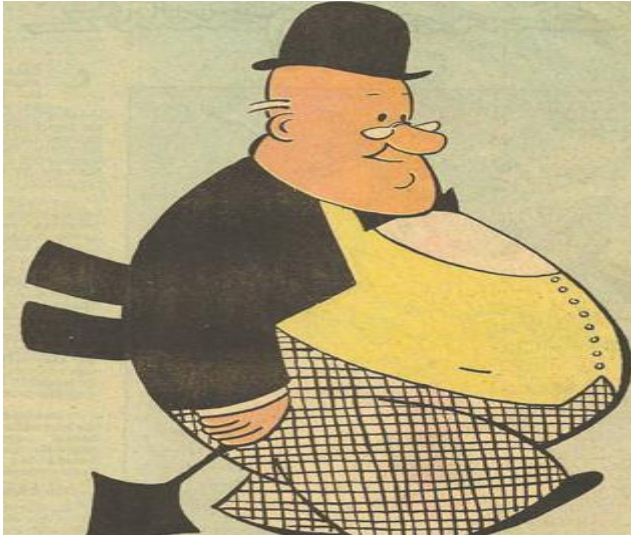
Karikatür ve hiciv sanatı, yüzyıllar boyunca toplumun devlet ve mevcut düzeni eleştirmesinde önemli bir araç olmuştur. Çeşitli dönemlerde, siyasi kimliği bulunan kişiler kamuoyunu yönlendirmek amacıyla karikatüristlerden destek almıştır. Dünya tarihinde karikatür sanatının

¹ Yüksek Lisans, Düzce Üniversitesi, Tarih, Orcid: 0009-0000-0213-6575

en fazla öne çıktığı dönemlerden biri ise II. Dünya Savaşı olmuştur. Bu bağlamda, incelenmesi gereken temel unsur, gazetelerde yer alan ve toplumsal, siyasal, ekonomik gelişmeleri çizimler aracılığıyla aktaran, aynı zamanda yazar ve çizerinin bakış açısını yansıtan karikatürlerdir. Bu dönemin öne çıkan karikatüristleri ise şu şekilde sıralanabilir:

Cemal Nadir Gürel; Güler, ilk olarak Akbaba dergisine gönderdiği karikatürlerle dikkat çekmiş ve ardından Akşam gazetesinden teklif alarak burada uzun süre çalışmıştır. En önemli karakteri olan "Amcabey," Akşam gazetesinin idarehanesinde ortaya çıkmış, daha sonra Son Posta gazetesine transfer edilmiştir. Kısa sürede büyük ilgi gören "Amcabey," Son Posta gazetesinde uzun yıllar günlük bant karikatür olarak yayımlanmıştır. (Karikatürcüler Derneği, 2025)

Amca Bey

(Leventerturk1961, 2025)

Orhan Ünal; Kariyerine Son Posta gazetesinde başlamış olan Ünal, burada çizdiği “Pazar Ola Hasan Bey” karakteriyle tanınmıştır. Ayrıca, kendi adına yayımlanan Nasrettin Hoca dergisi bulunmaktadır. Bu dönemdeki çalışkanlığı, dikkatleri üzerine çekmiştir. (Karikatürcüler Derneği, 2025)

Ramiz Gökçe; 1940'ların başında gazetelerde çizmeye başladığı "Tombul Teyze," "Sıska Dayı" ve "Çömez" karakterlerini 1946 yılında albüm olarak yayımlayan Ramiz Gökçe, aynı yıl kendi adıyla özdeşleşen *Mizah* dergisini (1946-1951) yayımlamaya başlamıştır. (Karikatürcüler Derneği, 2025)

Necmi Rıza Ayça; İlk karikatürleri 1928'de Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanmıştır. 1958 yılında ise karikatür albümü çıkarmıştır.

Savaş Döneminde Ekonomik Durum

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yaklaşan savaşa katılmama kararı almakla beraber sıkıyönetim sürecine girmiştir. Bu durum kendisini en çok ekonomik ve asgari alanda hissettirmiştir. Üretimin kısıtlı olması akabinde ihracatında sınırlanması giden kötü gidişatı tetiklemiştir. Özel sektöre verilen yardım ise 1942 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunun kaldırılması ile son bulmuştur (Dokuyan, 2022, s. 26). Devletçilik ve Gökalp'in öncülük ettiği yönetimde laiklik ilkesine dayalı olarak, ekonomide devletçilik ilkesi olan solidarizme yeniden odaklanılmıştır (Muller, 2021 s. 110-120). Savaşın hemen ardından gelen canlı para talebi ise hızlı bir şekilde enflasyonu doğurmuştur (Dokuyan, 2022, s. 27).

Diğer taraftan II. Dünya Savaşı Türkiye'de vurgunculuk dönemi olsa da devlet mevcut sıkıntıdan kurtulmak adına önemli atılımlarda bulunmuştur. Bu durumda en çok zorluk çeken unsur köylüler olmuştur. Fedakârlık sonucu ürünlerini devlete satan insanlar daha pahalıya ekmek alınca isyankâr bir tavır izlemişlerdir. Üreticinin çare olarak devletten mal kaçırma yolunu izlemesi üzerine ise kıtlık süreci boy göstermiştir (Dokuyan, 2022, s. 112). Karikatürlere ise durum alaylı bir dil ile şöyle yansımıştır;

- Hasan Bey bilmem farkında mısın...
- Hayat son günlerde pahalılandı...
- Hasan Bey: Yanlışın var dostum.. bilakis dehşet ucuzluyor.
- Ne diyorsun Hasan Bey

- *Hasan Bey: Baksana gazeteler yazıyor: Kırk kuruş için üç adam yaralanmış!*

(Son Posta, 9 Nisan 1940)...

Hasan Bey burada insanların kırk kuruş için bile birliğini yaraladıklarını ve ülkenin ekonomik durumunun çok kötü olduğunu mecazi bir şekilde vurgulamıştır.

Savaş kendisini en çok sosyal hayatta ki alım gücü noktasın da göstermiştir. Çünkü Türkiye ekonomisi tarıma dayanmış ve sanayileşmeye her zaman maddi açıdan uzak olmuştur. Savaş yıllarında hükümetin halkın neredeyse tek geçim kaynağı olan; tarım, hayvan ve orman ürünlerine el koymaktan sakınmadığı da görülmüştür. Bu karar en çok küçük üreticilerin önüne set koymuştur (Bülbül, 2002, s. 26-31). Lüks tüketim ise durumdan çok fazla etkilenmemiş, Amerikan modası ile tanışan halk ekonomik sıkıntıya rağmen vazgeçme eğilimi göstermemiştir. Bu durumun en büyük örneği dönem içerisinde kahvenin güçlük ile de olsa ihraç edilmesi ve içki üretiminin artmasıdır (Bülbül, 2002, s. 39-48).

- *Bizimki kahve içmekten vazgeçti.*
- *Bulamadığı için mi?*
- *Hayır, kahvenin yirmi yaşından yukarı olanlara dağıtılacağını duymuş!*

(Son Posta, 20 Mayıs 1943)

Kahve tüketimi hükümetin de canını sıkan bir durumdu. Bu nokta da öneriler getirilmeye çalışılmış ve kahvenin yirmi yaş altına yasak olması dahi tartışma konusu olsa da sadece bir

fikir olarak kalmıştır (Son Posta, 20 Mayıs 1943). Karikatürde ise bu duruma atıf olarak kahveye gelmesi düşünülen yasak ve kadınların yaş takıntısını birleştirilmiş böylece trajikomik bir vaka ele alınmıştır.

Milli Korunma Kanunu

Tüm bu kargaşa ortamının bir sonucu olarak, 26 Ocak 1940 tarihinde Resmi Gazete aracılığıyla yürürlüğe giren Milli Korunma Kanunu, olağanüstü hallerde devletin iktisadi ve milli savunma alanlarında güçlendirilmesi amacıyla Bakanlar Kurulu'na geniş yetkiler tanımıştır. Bu yetkiler Resmi Gazetede ayrıntılı bir şekilde yazılırken kanunun sınırları da çizilmiştir. Altı fasıl yetmiş iki maddeden oluşan beyanname detaylı bir anlatım ile kanunda boşluk bırakmamaya özen göstermiştir (Resmi Gazete, s. 13214). Maddeler aynı zamanda Hükümete Meclis'e danışmadan kanunu kullanma yetkisi vermiştir. Kararların Bakanlar Kurulu'na sunulması için ise bir Koordinasyon Heyeti kurulmuştur. Bu çözüm arayışı dar gelirlilerin lehine işletilmeye çalışılsa da hayat pahalılığını engelleyemeyecektir (Aydın, 2019 s. 419). Hükümet ise bu durum karşısında önlemleri arttıracak ve olağan üstü vergiler çıkaracaktır.

Bu önlemlerden birisi olan Varlık Vergisi çıkarılmadan önce ilk etapta Müslim-Gayri Müslim halkın kazançları hesaplanmıştır. Savaş dönemi uygulaması olduğu için öncelik olarak zenginlerden alınması kararlaştırılmıştır. Bir defaya mahsustur. Savaşın ilerleyen zamanların da özellikle üretken genç nüfusun tedbir amaçlı orduda olması üretimi daha da kötü etkilemiştir. Uygulamanın asıl amacı ülkenin geçtiği bu kritik süreçte kendi çıkarlarını ön plana atan ihtikârları bertaraf etmektir. Vergiyi ödemek istemeyen kişilerin ise mallarına müsadere getirilmiştir (Dokuyan, 2022, s. 32-35). Hükümet savaş zengini gayr-i Müslim'den alacağı Varlık Vergisi ile artık karaborsacıların hızını kesilip kuyruklarına basmayı hedeflemiştir. Halk bu noktada oldukça heyecanlıdır. Çoğu gazetecinin görüşü ise ortaktır; Nihayet II. Dünya Savaşı ile birlikte gelen hayat pahalılığı azalmaya başlayacaktır.

Diğer bir sorun ise Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasında ki hububat ve buğday sıkıntısıdır. Milli Şef'te bu duruma tepki olarak ilk önlemlerini ekmek üzerinde almış ve tek tip ekmek uygulaması sürecine Türkiye'yi sokmuştur. Ekmeğin geleneksel yapısının değiştirilmesi tasarruf imkânı sağlasa da kaçınılmaz bir sonuç olarak eleştirileri de peşinde getirmişti (Dokuyan, 2022, s. 198). Tek tip ekmek uygulamasının ardından kişilere sınırlı sayıda dağıtım yapılması gündeme gelmiştir.

Ekmeğin karne uygulamasına bağlanması Milli Korunma Kanununa dayanmıştır (Dokuyan, 2022, s. 199). 17 Kasım 1941 Beyannamesi ile polisler evleri ziyaret edecek ve detaylı bir nüfus sayımı yapmışlardır. 17 Aralık tarihli haberlerde ise israfı önlemek amaçlı ihtiyaca yönelik dağılım yapılacağı söylenmiştir. Mesleklere göre dağılım söz konusu olup, işçilere daha fazla ekmek verilmesi gündemde olmuştur. En sonunda TBMM’de 19 Aralık’ta gerçekleşen müzakere ile Ekmek Karnesi dönemi başlamıştır (Bakar, 2016, s. 16-17). Karne ilk olarak İstanbul ve Ankara’da uygulamaya girmiştir. (Dokuyan, 2022, s. 199).

Akşam Gazetesi’nin 15 Ocak tarihli sayısının, birinci sayfasının ilk makalesinde, karne uygulamasının detaylarından ve insanları nasıl bir süreç bekleyeceğinden aynı zamanda nasıl elde edeceklerinden detaylıca belirtilmiştir. Karne almayanlara kırk sekiz saat mühlet tanınmıştır. Dağıtma işi bakkallar aracılığı ile yapılmıştır (Akşam, 15 Ocak 1942). Vatandaşlara verilecek ekmek gramajı insanların yaşlarına ve kilolarına göre hesaplanmıştır. Dağıtma işlemi halkçılık ilkesi ışığında eşitlik sağlamaya çalışsa da tam amacına ulaşamamıştır (Dokuyan, 2022, s. 201). Konu karikatürlere de yansımış ilginç eleştiriler almıştır;

(180 kiloluk her vatandaşa fazla ekmek verilecek) -Gazetelerden-

Kadın: Şişmanım diye yıllarca kimse yüziime bakmadı!..

Erkek: Merak etme sevgilim, sen değerli bir güzelsin!...

(Akşam, 17 Mart 1942)

Karikatürde Ekmek Karnesi Uygulamasının bireylerin kilolarına dayalı olarak, gramaj ile dağıtılmasına kadın güzellik anlayışı üzerinden eleştiri getirilmiştir.

Bir başka açıdan savaş sürecinde Türkiye’de insanların elbise ve özellikle ayakkabı alımı noktasında zorlu bir dönem yaşanmıştır. Tüm bunların yanında gıda ve ipeğe gelen zamlarda durumu oldukça içinden çıkılmaz bir vaziyete dönüştürmüştür. İsmet Paşa’nın ise bu duruma vakıf olup, ucuz ve sağlam elbiseyi halka kolay yollar ile ulaştırma isteği doğrultusunda, adımlar atılmaya çalışılmıştır. Amerikan bezinden çamaşırların, maliyet fiyatından özellikle köylüye verilmesi için talimatlar vermiştir. Çamaşırlar bu emir ile kurulan Sümerbank Yerli Mallar Pazarları Müdürlüğüne hazırlattırılmıştır (Utkugün - Ortak, 2018, s. 26-27).

II. Dünya Savaşı Sırasında Türk Basını

Dünya savaş halindeyken, Başbakanlık, gazetelere ve yazarlara belirli olayların kamuoyuna duyurulmaması gerektiğine dair sürekli uyarılar yapıyordu. Celal Bayar’ın öncülüğünde yapılan değişikliklerle şekillenen Basın Kanunu, bu durumu destekleyecek şekilde hükümete geniş yetkiler tanımaktaydı. Tüm bu gelişmeler ışığında, bahsedilen dönem, basın özgürlüğünün bile neredeyse hiçbir şekilde savunulamadığı bir süreci kapsamaktadır (Topuz, 2006, s. 167-168).

Mevcut süreçte Türk basının diğer bir konusu ise Afrodit Davası olmuştur; Fransız yazar Pierre Louis’in eski İskenderiye’ de ki Saray gözdelerinin yaşamını tasvir eden Afrodit romanı 1939’da Türkçeye çevrilmiştir. Eser okuyucu tarafından müstehcenlik ile suçlanmıştır. Mahkemeye başvuru süreci ile birlikte 1939 yılında Afrodit davası ortaya çıkmıştır (Remzi, 2022, s. 136-137). Edebiyat dünyası bu davaya oldukça ilgi ile yaklaşmıştır. Savunanlar, romanın bir sanat eseri olduğunu ve birçok dilde kendin gösterdiğini vurgulamışlardır. Kamuoyunda dava üzerinde ki ilgisi oldukça fazladır. Sonuç olarak dava düşmüş olsa da gazetelerde ve karikatürlerde kendisini uzun bir dönem yer bulmuştur (Remzi, 2022, s. 146-148). Dava karikatüristlerinde oldukça ilgisini çekmiştir.

- Adın ne madam?...
- Afroditi, paşam!...
- (içinden) Şu muharir milletinde de amma mide var ha!... Bu cadaloz için birbirlerine girdiler!...

(Akşam, 17 Ocak 1940)

Karikatürde; yazarlar arasında çıkan Afroditi Davasında, mevzu bahissin kitap değil de güzel bir kadın olduğunu düşünen memur karşısında gördüğü bayan ile büyük bir hayal kırıklığına uğramış gözükmektedir.

Sonuç

1939 yılında başlayıp 1945 yılı ile son bulan II. Dünya Savaşı insanlık açısından en büyük vahşetlerden biri olmuştur. Türkiye ise savaşa bir dış gözlemci olarak dâhil olmuş olsa da süreçten payını almıştır. Dönem politikacıları zararı en aza indirmek amacı ile değişken yöntemler üzerinde durmuşlardır. Türkiye'nin dış politikada uyguladığı flört siyaseti iç dinamiğini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Çıkarılan yeni yasalar ve kanunlar kamuoyu ve basında derin tartışmalara neden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti savaş sürecinde iç politikada dur durak bilmeyen yeniliklere gitmiştir. Bu hızlı değişim sürecinde kamuoyunun muhalefet tarafı oldukça güçlü olsa da değiştirici ve devrimci bir etkiye sahip olmamıştır. Bu dönem aynı zamanda Lozan sonrası pürüzlerin halledilmeye çalışma sürecini içermektedir. Hükümet savaşa girmemek içi dirense de her an tehlike ile karşı karşıya kalma korkusu ile olağanüstü hal ilan etmiştir. Bu nokta da çalışan

erkek nüfusunun asker olarak belirlenmesi üzerine üretim noktasında sıkıntı ortaya çıkmıştır. Savaş aynı zamanda vurguncular için ganimet olmuş ve fiyat artışı yaşanmıştır. Bu durum Milli Korunma Kanunun çıkmasına yol açmış ve savaş ekonomisi böylece revize edilmiştir.

Bu dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin politikaları, basın ile takip sağlanabilir durumdadır. Gazeteler devletin dış politikasında yanında olurken iç siyasette görüş ayrılığına gitmişlerdir. Fakat bu konuda şunu da eklemek gerekir ki basın ile alakalı çıkan yasalarla birlikte bu görüş ayrılıkları sıklık ile yok sayılmış ve devlet yanlısı bir politika da izlenmiştir.

Tüm bunlar bizlere modernleşmek için birçok yol deneyen ve ekonomik sıkıntılar eşliğinde yeniçağa adapte olmaya çalışan yeni doğmuş bir Cumhuriyet ve eğitimsiz, gelir düzeyi eşit olmayan bir halk portföyü sunmaktadır. Sonuç olarak karikatür sanatının Türkiye de motivasyon kaynağı tam olarak budur. Eleştiri ve yok sayılma sanatın iki hayati organı olmuştur.

KAYNAKÇA

Akşam 17 Mart 1942.

Akşam, 15 Ocak 1942.

Akşam, 17 Kasım 1940.

Akşam, 17 Ocak 1940.

Akşam, 17 Ocak 1941.

Akşam, 18 Kasım 1942.

Akşam, 20 Temmuz 1942

Akşam, 25 Eylül 1943.

Akşam, 28 Mayıs 1941.

Akşam, 29 Temmuz 1940.

Resmi Gazete, 26 Ocak 1940.

Resmi Gazete, 26 Ocak 1940.

Son Posta, 15 Haziran 1944.

Son Posta, 20 Mayıs 1943.

Son Posta, 27 Nisan 1943.

Son Posta, 9 Nisan 1940

Dokuyan, S. (2013). *1945-1950 yılları arasında Türkiye*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Müller, J.-W. (2021). *Popülizm nedir?* (O. Yıldız, Çev.). Ankara: İletişim Yayınları.

Topuz, H. (2006). *Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bakar, B. (2016). İstanbul'da ekmek karnesi uygulaması, karne ve ekmek suiistimalleri (1942-1946). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 12(24), 1-26.

Bülbül, İ. (2002). İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de sosyal hayata olumsuz yansımaları. *T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 45-60.

Dokuyan, S. (2013). İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan gıda sıkıntısı ve ekmek karnesi uygulaması. *Turkish Studies*, 8(5), 125-140.

Dokuyan, S. (2022). Savaş ekonomisi ve varlık vergisi üzerine bir değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 132(260), 78-92.

Korkud Aydın, M. (2019). Millî Korunma Kanununun hayata geçirilişi (1940) ve tek parti dönemi uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 15-30.

Özer, S. (2013). Cumhuriyet'in ilk yıllarında bekârlık vergisine ilişkin tartışmalar. *Akademik Bakış Dergisi*, 6(12), 85-100.

Utkugün, C., & Ortak, Ş. (2018). 1939-1945 yılları arasında halkın sosyo-ekonomik düzeyini iyileştirmeye yönelik bir çözüm: Köylü tipi ve halk tipi elbise uygulamaları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(9), 55-70.

Yaşar, R. (2022). Afrodit davası: İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk basınında sansür uygulamasına bir örnek. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 6, 102-118.

Karikatürcüler Derneği. (2025, Şubat 28). *Karikatürcüler Derneği resmi web sitesi*. <https://www.karikaturculerdernegi.com/>

Leventerturk1961. (2025, Şubat 28). *Levent Erturk'in kişisel blogu*. <https://leventerturk1961.wordpress.com>

GÖRSEL RETORİK VE GÜÇ TEMSİLİ: MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ AFİŞİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Bedriye Karadağ², Gökhan Bak³, Erhan Can⁴, Mevlüt Altıntop⁵

Özet

Bu çalışma, Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) tarafından 2025 öğretim planı için hazırlanan tanıtım afişinin göstergebilimsel analizini yaparak, afişin görsel retorik ve güç temsili açısından nasıl bir ideolojik anlam evreni oluşturduğunu incelemektedir. Sembolik açıdan görsel ve yazılı unsurlar, renk kullanımı ve diğer kompozisyon öğeleri Roland Barthes'ın denotatif ve konotatif göstergebilimsel modeli çerçevesinde ele alınmış, afişin iletmeye çalıştığı mesajlar çözümlenmiştir. Yapılan göstergebilimsel analiz, afişin denotatif ve konotatif anlamlarını değerlendirerek, askeri propagandanın ulusal kimlik inşasındaki rolünü ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonuçları, askeri afişlerin bir tanıtım aracı olmaktan öte, toplum üzerinde ideolojik algı oluşturma potansiyeline sahip önemli stratejik iletişim unsurları olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda askeri söylemin görsel unsurlar üzerinden nasıl yapılandırıldığı, hangi mesajların öne çıkarıldığı ve izleyici üzerinde nasıl bir etkinin amaçlandığı ortaya koyulmuştur. Sonuç olarak analizi yapılan MSÜ tanıtım afişinin yalnızca bir bilgilendirme aracı değil, aynı zamanda toplumsal algı ve ideolojik inşa sürecinin önemli bir parçası olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, Görsel Retorik, Güç Temsili, Askeri Afiş, Milli Kimlik.

VISUAL RHETORIC AND REPRESENTATION OF POWER: A SEMIOTIC ANALYSIS OF THE NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY POSTER

Abstract

This study conducts a semiotic analysis of the promotional poster prepared by the Milli Savunma Üniversitesi (National Defence University) for the 2025 education plan and examines how the poster creates an ideological universe of meaning in terms of visual rhetoric and power representation. Symbolically, visual and written elements, the use of colour and other compositional elements are analysed within the framework of Roland Barthes' denotatif and konotatif semiotic model, and the messages that the poster tries to convey are analysed. The semiotic analysis reveals the role of military propaganda in the construction of national identity by evaluating the denotative and connotative meanings of the poster. The results of the study show that military posters are not only promotional tools but also important strategic communication elements that have the potential to create ideological perceptions on society. In this context, it has been revealed how military discourse is structured through visual elements, which messages are emphasised and what kind of impact is aimed on the audience. As a result, it has been seen that the Milli Savunma Üniversitesi

² bedriyekaradag001@outlook.com, 0009-0003-9691-4367, Milli Eğitim Bakanlığı

³ gokhanbak2010@hotmail.com, 0000-0003-4520-0930

⁴ erhancan1995@gmail.com, 0009-0000-4014-5544

⁵ mevlutaltintop@hotmail.com, 0000-0002-1731-9064, Erciyes Üniversitesi

promotional poster analysed is not only an informative tool, but also an important part of the process of social perception and ideological construction.

Keywords: Semiotics, Visual Rhetoric, Representation of Power, Military Poster, National Identity.

Giriş

Görsel iletişim, kamuoyu algısının şekillendirilmesinde ve ideolojik söylemlerin pekiştirilmesinde güçlü bir araçtır. Özellikle askeri kurumlar, kurumsal meşruiyetlerini güçlendirmek, ulusal güvenlik söylemini desteklemek ve otoriter bir kamuoyu imajı oluşturmak amacıyla görsel materyalleri stratejik olarak kullanmaktadır. Askeri afişler sadece bilgilendirme amacı taşıyan görseller değil, aynı zamanda otorite, kimlik ve disiplin gibi kavramları simgesel olarak ileten ideolojik araçlardır. Nitekim görsel iletişim, görünen her şeyin algısal bir olgu içinde paylaşılması süreci olarak tanımlanmakta ve etkili bir iletişimin belirli kurallar çerçevesinde şekillendiği vurgulanmaktadır (Kavuran ve Özpolat, 2016, s. 267). Bu bağlamda, askeri afişlerin içeriği ve tasarımı, belirli bir ideolojik çerçevede anlam üretimini yönlendiren görsel kodlarla şekillendirilmekte ve hedef kitlenin algısını istenilen doğrultuda yapılandırmaktadır. Görsel iletişim sürecinin başarısı, kullanılan metotlara ve mesajın izleyiciler tarafından nasıl algılandığına bağlıdır. Bu çerçevede, askeri kurumlar, simgeler, renkler ve kompozisyonlar gibi görsel unsurları bilinçli bir stratejiyle kullanarak, kamuoyu üzerinde güçlü bir söylem inşa etmektedir.

Bu çalışma, Milli Savunma Üniversitesi'nin (MSÜ) 2025 yılı öğrenci tercihi için tasarlanan tanıtım afişini göstergebilimsel bir bakış açısıyla ele alarak, görsel retorik ve güç temsili kavramlarının afiş kompozisyonunda nasıl yapılandırıldığını incelemektedir. Görsel iletişim stratejileri ve propaganda arasındaki ilişki göz önünde alınarak yapılan bu çalışmada yöntem olarak Roland Barthes'ın (1915-1980) göstergebilimsel analiz bağlamında "denotatif ve konotatif anlam modeli" temel alınmıştır. Ayrıca MAXQDA programı aracılığıyla afişteki görsel ve yazılı unsurlar kodlanarak haritalandırılmış anlamsal açıdan yoğunluk düzeyleri ve aralarındaki ilişki ortaya koyulmuştur. Bu yönüyle araştırma, afişte yer alan görsel ve yazılı unsurları çözümleyerek askeri propagandanın nasıl kurgulandığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel savı, afişin yalnızca askeri bir kariyeri teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda ulusal kimliği ve askerlik mesleğinin ideolojik anlamını pekiştiren bir söylem sunduğudur.

Çalışmada öncelikle araştırmanın amaç, önem, kapsam ve sınırlıklar ile metodolojisi açıklanacak açıklanacaktır. Daha sonra propagandan askeri olarak kullanımı ve göstergebilim ile ilgili literatür incelenecektir. Üçüncü aşamada analiz bulguları sunularak afişte yer alan denotatif, konotatif ve mitolojik anlamlar çözümlenecektir. Sonuç kısmında ise, yapılan analiz bulguları ile birlikte askeri görsel retorikğin geniş kapsamlı etkileri tartışılarak gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler sunulacaktır. Araştırmanın özgün katkısı, askeri propaganda afişlerini göstergebilimsel bir perspektiften ele alarak, görsel retorikğin ulusal kimlik inşasındaki rolüne dair yeni bir çerçeve sunmasıdır. Literatürde, Batılı ülkelerin görsel propagandaları üzerine kapsamlı çalışmalar bulunmasına karşın Türkiye'deki askeri görsel iletişim stratejileri üzerine yapılan akademik çalışmalar sınırlıdır. Türk askeri afişlerinin ideolojik ve kültürel bağlamda nasıl bir söylem ürettiğini analiz eden bu çalışmanın sözü edilen eksiklik için katkı sunması beklenmektedir.

1. ÇALIŞMANIN AMACI, ÖNEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Görsel unsurlar bugünün dünyasında ideolojik söylemin aktarılması ve toplumsal algının inşasında güçlü araçlar olarak işlev görmektedir. Özellikle askeri propaganda bağlamında afişler, askerlik mesleğini kutsallaştırma, ulusal birlik duygusunu pekiştirme ve askeri kurumlara yönelik algı şekillendirme işlevi taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, MSÜ'nün tanıtım afişinde kullanılan görsel ve metinsel unsurların ideolojik söylem üretip üretmediğini analiz etmektir. Çalışma, eğitim amacıyla kurulan bir askeri kurum olan MSÜ'nün tanıtım afişinin Türkiye'deki askeri söylem üretimine yönelik özgün bir akademik çalışma yoluyla anlaşılmasına katkı sunduğu için önemlidir. Ayrıca, askeri propagandadaki görsel stratejilerine yönelik gelecekte yapılacak çalışmalara kaynak teşkil edeceğine yönelik öngörü de çalışmanın önemini arttırmaktadır.

1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Çalışmada, her ne kadar askeri bir kurum olsa da, askeri alanda bir yükseköğretim kurumunun tanıtım afişi incelenmesi çalışmanın kapsam ve sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla eğitim kurumu dışındaki askeri yapılanmalar için bir genelleme yapılırken dikkatli olunmalıdır. Ayrıca yalnızca tek bir afiş incelenmiş olup, farklı dönemlerde yayımlanmış MSÜ afişleri kapsam dışı bırakılması da çalışmanın diğer sınırlılığıdır. Bu durum araştırmanın belirli bir zaman dilimindeki görsel söyleme odaklanmasını sağlamış ancak askeri propaganda söyleminin zaman içindeki seyrini inceleme imkânını kısıtlamıştır. Son olarak, çalışmanın yalnızca Türkiye bağlamında üretilen bir afişi ele alması söz konusu faaliyet ve etkiyi yerel düzeyde analiz etmesine neden olmuştur ve bu durum araştırmanın bir başka sınırlılık düzeyini oluşturmaktadır. Buradaki sınırlılıkları, çalışmanın amaç ve önemini besleyecek şekilde ortaya koyabilmek için metodolojik açıdan aşağıdaki süreç takip edilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sosyal bilim alanındaki nitel çalışmalara arasında önemli bir yeri olan göstergebilimsel analiz yöntemi, görsel unsurların anlam üretme süreçlerini inceleyen disiplinlerarası bir yöntem olarak, ideolojik söylemleri çözümlemede etkili bir araç sunmaktadır. Çalışmada yöntem olarak, göstergebilim analiz bağlamında Roland Barthes'ın "Denotatif ve Konotatif Analiz Modeli" kullanılmıştır ve aşağıda araştırmada kullanılan yöntemsel çerçeve açıklanmıştır.

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma, betimsel ve yorumlayıcı bir nitel araştırma modeli benimseyerek yürütülmüştür. Roland Barthes'ın göstergebilimsel analiz modeli temel alınarak, MSÜ tanıtım afişinin ideolojik, kültürel ve retorik bileşenleri incelenmiştir. Roland Barthes'ın göstergebilimsel analizi, afişlerdeki sembolik içerikleri ve anlam katmanlarını incelemeye odaklanmaktadır. Barthes'a göre, afişler izleyici üzerinde etki oluşturmak için denotatif (doğrudan, düz) ve konotatif (dolaylı, kültürel) anlamlar barındıran semboller kullanmaktadır (Barthes, 1977). Barthes'ın yaklaşımı doğrultusunda, görsel ve metinsel unsurlar denotatif ve konotatif düzeylerde ele alınmıştır. Ayrıca, afişin mitolojik anlam katmanları da değerlendirilerek, ulusal kimlik ve askeri propaganda söylemi açısından nasıl bir yapı sunduğu analiz edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın verileri, belge analizi yöntemi ile toplanmıştır. Çalışmada kullanılan MSÜ 2025 tanıtım afişi, askeri propaganda ve ulusal kimlik inşasına yönelik bir örneklem olarak değerlendirilmiş ve göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile analiz edilmiştir. Afişin incelenmesi sürecinde:

Görsel bileşenler (renkler, semboller, figürler, mekânsal düzenleme),

Metinsel unsurlar (sloganlar, anahtar kelimeler, temalar),

Bağlamsal unsurlar (afişin üretildiği tarihsel ve toplumsal bağlam) detaylı şekilde değerlendirilmiştir.

2.3. Veri Analizi Yöntemi

Araştırma kapsamında göstergebilimsel analiz kullanılarak, afişteki görsel ve metinsel unsurlar incelenmiştir. Bu analiz, Barthes'ın denotatif, konotatif ve mitolojik anlam çerçevesi temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Göstergebilimsel analiz, afişte yer alan semboller, renk kullanımı ve kompozisyon öğelerinin nasıl bir anlam düzeni oluşturduğunu ve bu unsurların ideolojik mesajları nasıl iletildiğini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Göstergebilimsel analiz, üç aşamalı bir inceleme sürecine dayanmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Göstergebilimsel Analiz İçin Kodlama Aşamaları

Kodlama Aşaması	Açıklama
Denotatif (Yüzeysel) Anlam	Afişte yer alan temel görsel ve metinsel unsurların doğrudan anlamlarını tanımlama sürecidir. (Örn: Asker figürü → Disiplin ve otorite)
Konotatif (Kültürel ve İdeolojik) Anlam	Görsellerin ve metinlerin kültürel kodlarla ilişkisini inceler. (Örn: Ay-yıldız → Ulusal birlik, vatanseverlik)
Mitolojik (Derin) Anlam	Afişte kullanılan imgelerin tarihsel ve toplumsal hafızayla nasıl bütünleştiğini analiz eder. (Örn: Asker figürü → Kahramanlık miti, fedakârlık)

2.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Bu çalışmada, göstergebilimsel analiz sürecinde sistematik bir yaklaşım benimsenmiş ve görsel unsurlar belirlenen kategoriler çerçevesinde tutarlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Barthes'ın göstergebilim modeli temel alınarak afişin farklı bileşenleri ayrıntılı olarak incelenmiş, anlam katmanları disiplinli bir analiz süreciyle çözümlenmiştir. Bu doğrultuda, metodolojik bütünlük sağlanmış ve analiz sürecinin akademik tutarlılığı korunmuştur.

2.5 Etik İlkeler

Bu araştırma, akademik etik kurallarına uygun olarak yürütülmüş olup, kullanılan tüm görsellerin analizleri yalnızca bilimsel amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, çalışmada herhangi bir kurum veya kişiye yönelik önyargılı veya yönlendirici yorumlardan kaçınılmıştır. Araştırmada, etik kurul onayı gerektirecek herhangi bir insan katılımcıya dayalı veri toplanmamıştır. Bu yönetsel çerçeve doğrultusunda yapılan analizler, MSÜ tanıtım afişinin ideolojik ve kültürel anlam katmanlarını ortaya koyarak, görsel retorikğin askeri propaganda bağlamındaki rolünü daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

2.6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evreni, askeri propaganda ve tanıtım afişleri üzerine yapılan akademik çalışmaları kapsamaktadır. Örneklem olarak, Milli Savunma Üniversitesinin 2025 yılı için hazırladığı tanıtım afişi seçilmiştir. MSÜ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne subay ve astsubay yetiştiren stratejik bir kurum olup, tanıtım afişleri hem kurumsal kimlik oluşturma hem de gençleri askeri kariyere yönlendirme açısından önem taşımaktadır.

Örneklem seçiminde aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmuştur:

-Temsiliyet: MSÜ afişi, Türkiye'de askeri eğitim kurumlarının ideolojik ve görsel söylem üretme biçimlerini yansıtan önemli bir propaganda aracıdır.

-Görsel Retorik Unsurlarının Yoğunluğu: Afiş, asker figürü, ulusal semboller (ay-yıldız), renk paleti, askeri araçlar (tank, uçak, gemi) gibi çok katmanlı göstergeler içermektedir.

-Kurumsal ve İdeolojik Mesajın Gücü: Afiş, disiplin, otorite ve ulusal kimlik gibi kavramları doğrudan veya dolaylı olarak pekiştiren bir görsel anlatı sunmaktadır.

-Küresel Karşılaştırma Potansiyeli: Türkiye’de askeri propaganda üzerine yapılan akademik çalışmalar sınırlı olup, bu afişin analizi, Türkiye’nin askeri retorik stratejilerinin Batılı ve Doğulu ülkelerle nasıl örtüştüğünü veya ayrıştığını anlamaya katkı sunacaktır.

Bu bağlamda, MSÜ tanıtım afişi, askeri propaganda ve ulusal kimlik inşası sürecini incelemek için temsil gücü yüksek bir örneklem olarak değerlendirilmiştir.

2.7. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma, aşağıdaki temel varsayımlar üzerine inşa edilmiştir:

-Görseller ideolojik bir söylem üretir. Askeri afişler, sadece bilgilendirici değil, aynı zamanda ideolojik ve politik mesajlar taşıyan iletişim araçlarıdır. MSÜ’nün tanıtım afişi, askeri kimliği ve ulusal birlik anlayışını pekiştiren belirli bir söylem üretmektedir.

-Görsel retorik hedef kitleyi etkileyen güçlü bir araçtır. Afişlerde kullanılan renkler, semboller ve kompozisyon unsurları, izleyicinin algısını yönlendirme potansiyeline sahiptir. Bu çalışma, görsel retorikğin askerlik mesleğini kutsal ve prestijli bir olgu olarak sunmada nasıl kullanıldığını analiz etmektedir.

-Göstergebilimsel analiz yöntemi, görsellerin derin anlam katmanlarını ortaya çıkarabilir. Barthes’ın göstergebilim modeli, bir afişin yüzeysel (denotatif) anlamının ötesine geçerek, içerdiği kültürel ve mitolojik katmanları analiz etmeye olanak tanır. Afişte kullanılan asker figürü, renk paleti ve sloganlar, yalnızca görsel bir kompozisyonun parçası değil, aynı zamanda askeri kimliği ve ulusal gücü pekiştiren ideolojik araçlardır.

-Askeri afişler, toplumsal hafızayı ve ulusal kimliği şekillendirme gücüne sahiptir. Askeri kurumlar, tarih boyunca propaganda afişleriyle toplumsal hafızayı inşa etmiş ve ulusal kimlik anlayışını güçlendirmiştir. Bu bağlamda, MSÜ afişi Türkiye’nin askeri tarihine ve kolektif kimlik inşasına yönelik belirli göndermeler içermektedir.

3. LİTERATÜR TARAMASI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde propaganda, propagandanın tarihsel seyri ve afişlerin propaganda aracı olarak kullanımı konularına değinilmiştir. Ayrıca araştırmayla ilgili benzer çalışmalardan örneklerle anlam kuvvetlendirilmiştir.

3.1. Propaganda ve Tarihsel Seyri

Propaganda kelimesi Latince “propagare” kelimesinden türemiştir ve “(bir öğreti, düşünce veya inancı) başkalarına tanıtmak, benimsetme ve yayma amacıyla söz, yazı gibi yollarla gerçekleştirilen çalışma” anlamına gelmektedir (TDK, 2005, s. 1827). Propaganda, bir topluluğun düşünce, davranış, tutum ve görüş ve eğilimlerini etkilemek, kontrol altında tutmak veya değiştirmek için yayınlanan her türlü bilgi, belge ve öğretilerdir (Tarhan, 2003, s. 36). Propagandanın ortaya çıkışı, bir savaş tekniği olması bakımından insanlık tarihi kadar eskilere götürülebilir fakat sistemli şekilde kullanımı Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler tarafından uygulanmıştır (Avşar, 2004, s. 11). Yazılı olarak ilk kez kullanımı Katolik Kilisesi’nin 1622 yılında kurduğu “Congregatio de Propaganda Fide” (İnancı Yayma Cemaati) ile olmuştur. Protestan Reformist hareketin giderek güçlenmesine karşın Katolik Hristiyanlık anlayışını yayma amacını taşımaktadır (Pratkanis ve Aronson, 2008, s. 12).

Propaganda kavramı ilk kullanıldığı dönemlerde dini öğretilerin yayılması için kullanılmıştır ve salt olumlu bir anlam taşımaktadır. Zamanla belirli bir düşünceyi, inancı veya tutumu geniş kitlelere benimsetme amacı güden iletişim faaliyetlerini tanımlayan bir kavram haline gelmiştir. Bu süreç içinde hedef kitleyi ikna etmek ve yönlendirmek için bilgi üzerinde çarpıta ve yanıltma amacıyla kullanılmaya başlanmış (Altıntop ve Bak, 2023, s. 5) ve salt olumlu anlamı yok olmuştur.

Günümüzde propaganda, sadece siyasi alanda değil, aynı zamanda ticaret, reklamcılık, halkla ilişkiler, iletişim, sinema ve sosyal medya gibi birçok farklı alanda da kullanılmaktadır. Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, propaganda teknikleri de yenilenerek dijital platformlar üzerinden daha sofistike formlarda kullanılmaya başlanmıştır. Kimine göre olumlu anlam verilirken kimine göre olumsuz yanıyla anılmaktadır (Pomerantsev, 2021, s. 13-16). Bütün bu gelişmeler propagandanın kitlelere ulaşmasının önünü açarak etkisini arttırmıştır. Yukarıda sayılan alanların dışında propagandanın en güçlü kullanıldığı alanların başında askeri ve istihbarat faaliyetleri gelmektedir.

3.2. Askeri Propagandanın Kullanımı

Askerî propagandada görsel retorikğin stratejik bir araç olarak kullanımı, ideolojik söylemlerin pekiştirilmesi ve kamuoyu algısının yönlendirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilk başta İkinci Dünya Savaşı'na pasif olarak katılmış ve İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği Batı blokunu desteklemiştir. Fakat kısa süre sonra hem Almanların sertleşen tavrı hem de Japonya'nın ABD'ye yönelik saldırıları ABD'nin aktif olarak savaşa girmesine neden olmuştur. Bu süreçte ABD'nin savaşa girmesinin önündeki en büyük engel toplumun aksi yöndeki eğilimidir. Dönemin ABD hükümeti toplumsal eğilimi savaşı desteklemeye yönelik değiştirmek için özel bir yapı oluşturmuş ve bu yapının faaliyetleri arasında üretilen propaganda afişleri toplumsal eğilimi hükümetin istediği şekilde değiştirmede önemli bir katkı sunmuştur (Boyras ve Cantürk, 2014, s. 496-498). Savaş esnasında ABD ve Japonya arasındaki mücadelede her iki ülke hem kendi vatandaşını bir arada tutarak devleti desteklemek hem de “düşmanı” yıpratmak için propaganda afişlerini faal olarak kullanmıştır. Bu dönemin en önemli propaganda gücü olarak gösterilen Almanya “üstün ırk” ideolojisinin toplumsal etkisini arttırmak amacıyla propaganda afişlerinden faydalanmıştır (Çeken ve Ersan, 2022, s. 479-480). Savaşın hemen ardından Soğuk Savaş döneminde, propaganda afişleri özellikle ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından, kapitalizm ve komünizm arasındaki mücadeleyi görselleştiren etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Bu süreçte, SSCB doğrudan ve güçlü bir görsel dil benimserken, ABD daha dolaylı, bilinçaltına yönelik mesajlarla propaganda faaliyetlerini yürütmüştür. Siyasi, askerî ve kültürel anlamda meşruiyet inşa etme işlevi gören bu afişler, spor, uzay yarışı ve ulusal kimlik temaları üzerinden toplumsal algıyı şekillendirmeye yönelik stratejik bir söylem oluşturmuştur (Balkan, 2023). Dolayısıyla, propaganda afişleri yalnızca bilgilendirici öğeler değil, aynı zamanda toplumu harekete geçirecek ve/veya birlikte tutacak kolektif bilinç ve ideolojik çerçeve oluşturmada etkili olan politik araçlardır.

Türkiye gibi gündemi oldukça yoğun olan ülkelerde kamuoyunun algısını yönlendirme ve ulusal güvenlik söylemini güçlendirme açısından medya ve görsel temsil biçimleri kritik bir işlev üstlenmektedir. Günümüzde oldukça etkin hâle gelen yeni medya kapsamına giren tüm uygulamalar kriz anlarında bilginin hızla yayılmasını sağlamakla birlikte, dezenformasyon ve yalan haberlerin dolaşıma girmesi nedeniyle kurumlar için ciddi bir risk oluşturmaktadır. Yalan haberlerin kriz yönetimi süreçlerinde daha zorlayıcı bir hale geldiği ve bu tür durumlarla başa çıkabilmek için önceden belirlenmiş stratejik kriz iletişimi planlarının oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Akpulat, 2019). Bu bağlamda, kriz iletişimi stratejileri ve medya araçlarının kullanımı, ulusal güvenlik söylemlerinin pekiştirilmesi ve kamuoyunun algısının yönlendirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede,

askeri kurumlar tarafından üretilen görsel materyaller, ulusal güvenlik söylemini pekiştiren stratejik iletişim araçları arasında yer almaktadır.

3.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

Göstergebilim, gösteren ve gösterilenin oluşturduğu göstergelerin doğasını, anlamlandırma süreçlerini ve bağlı olduğu yapısal kuralları inceleyen disiplinlerarası bir bilim dalıdır (Saussure, 2001, s. 46). Tüm bilim dallarına metodolojik bir çerçeve sunarak, yaşamın her alanında semboller arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin toplumsal bağlamdaki anlamlarını analiz etmektedir. Böylece, insan etkileşimlerini ve dünyadaki olguları yorumlamaya yönelik kapsamlı bir perspektif sağlamaktadır (Sığircı, 2016, s. 10). Göstergebilim, yalnızca dilsel göstergeleri değil, işaret dili, toplumsal normlar, giyim, beslenme ve diğer kültürel pratikleri içeren geniş bir semiyotik sistemi incelemektedir (Vardar, 2001, s. 84). Bu bağlamda, söylem çözümlemesinin kapsamına giren tüm analiz biçimlerini ve dilbilimin ele aldığı anlamlandırma süreçlerini kendi kuramsal çerçevesi içinde değerlendirmektedir (Günay, 2018, s. 107).

Göstergebilim, göstergeler arasındaki yapısal ilişkileri belirleyerek rastgele yorumlamaların önüne geçmekte ve özellikle medya metinlerinin derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır (Rifat, 2011, s. 20-22). Bu yönüyle, her türlü içeriği ve bağlamı dikkate alarak, anlam üretim mekanizmalarını belirleyen bir gösterge sistematiği oluşturmaktadır (Barthes, 2012, s. 27). Aynı zamanda, bireylerin çevrelerini göstergeler aracılığıyla algıladığını ve bu göstergeler üzerinden anlam inşa ettiğini kabul ederek, insan-metin ilişkisini çözümlemeye odaklanmaktadır (Erkman Akerson, 2016, s. 18). Bu süreçte, göstergelerin nasıl yorumlandığını analiz eden göstergebilim, anlam kaymalarını ve yanlış anlaşılmalara önleyici bir yöntem olarak işlev görmektedir (Güz vd., 2002, s. 156). Özellikle medya ve iletişim çalışmalarında, göstergebilimsel çözümleme, yüzeysel bir yaklaşıma dayanan içerik analizinden farklı olarak, daha derin ve kapsamlı bir inceleme imkânı sunmaktadır (Parsa ve Parsa, 2012, s. 171-172).

Göstergebilim üzerine yapılan literatür taramasında, siyasi içerikli metinlerdeki anlam katmanlarının göstergebilimsel analiz yöntemiyle ele alındığı ve bu alandaki çalışmaların literatüre önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, afişler yalnızca estetik unsurlar barındıran iletişim araçları değil, aynı zamanda ideolojik ve politik söylemleri pekiştiren görsel kodlar olarak işlev görmektedir.

2022 yılında yapılan bir araştırmada, afişlerin propaganda sanatında hedef kitleyi belirli bir ideoloji etrafında yönlendirmede stratejik bir araç olduğu ortaya koyulmuştur (Duydu, 2023). Araştırmada, afişlerin yalnızca bilgilendirme işlevi taşımadığı, aynı zamanda toplumsal hafızayı yönlendiren ve belirli ideolojik mesajları pekiştiren propaganda araçları olduğu vurgulanmıştır. Özellikle, savaş dönemlerinde devletlerin orduya katılımı teşvik etmek ve halk desteğini sağlamak amacıyla afişleri propaganda aracı olarak kullandıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde, MSÜ tanıtım afişi de askeri kimliği ve ulusal birlik söylemini pekiştiren bir propaganda aracı olarak işlev görmektedir. Afişte yer alan askeri semboller, renkler ve kompozisyon unsurları, bireylerin algısını belirli bir ideolojik çerçevede şekillendirmek amacıyla bilinçli olarak tasarlanmıştır.

Reklam fotoğraflarına ilişkin 2005 yılında yapılan bir araştırmada, bu görsellerin yalnızca ürün ve hizmet pazarlamakla kalmayıp, bireylere özdeşleşebilecekleri rol-modeller ve kimlikler sunduğu belirlenmiştir (Kula Demir, 2005). Reklamcıların, belirli kültürel ve ideolojik temsilleri bilinçli bir şekilde ilettikleri ve bireylerin kimlik inşasında bu imgelerden faydalandıkları ortaya koyulmuştur. Benzer şekilde, MSÜ tanıtım afişi de bireylere askerliği bir meslek ve kimlik olarak sunan belirli görsel ve ideolojik temsiller içermektedir. Barthes'ın "ideolojilerin yan anlamlarda gizli olduğu" önermesi çerçevesinde ele alındığında, MSÜ

tanıtım afişinde kullanılan asker figürü, ay-yıldız ve askeri araçlar gibi semboller, yüzeyde yalnızca görsel bir anlatım sunmanın ötesinde, belirli ideolojik ve ulusal kimlik mesajlarını da taşımaktadır.

2024 yılında yapılan bir diğer araştırmada, İhap Hulusi Görey'in afiş tasarımlarının estetik, kültürel ve duygusal boyutları analiz edilmiştir (Kaya, 2024). Görey'in afişlerinde sadelik ve netlik ilkelerini ön planda tuttuğu, renk, kompozisyon ve tipografi kullanımının anlaşılır bir biçimde sunulduğu belirlenmiştir. Araştırmada, Görey'in eserlerinin estetik normların ötesinde, Türkiye'nin kültürel ve toplumsal dönüşümünü de yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, MSÜ tanıtım afişi de ulusal kimlik inşası ve ideolojik propaganda süreçleriyle iç içe geçmiş bir görsel iletişim aracı olarak değerlendirilmektedir.

2024 yılında yapılan bir araştırmada, Sergei Parajanov'un "Narın Rengi" filmi, göstergebilimsel analiz çerçevesinde incelenmiş ve filmin görsel ve sembolik dili aracılığıyla kültürel ve politik kimlikleri nasıl inşa ettiği ortaya koyulmuştur (Aytaş ve Demir, 2024). Araştırmada, dini ritüeller, ikonografi ve mitolojik anlatılar gibi sembolik öğelerin izleyicilere çok katmanlı bir anlam sunduğu ve belirli ideolojik mesajları pekiştirdiği belirlenmiştir. Benzer şekilde, MSÜ tanıtım afişi de belirli semboller ve görsel unsurlar aracılığıyla ulusal kimlik ve askeri otoriteyi temsil etmekte, askeri disiplin ve vatanseverlik söylemini pekiştirmektedir.

Yapılan literatür taramasında MSÜ afişinin göstergebilimsel analizine odaklanan bir çalışmaya rastlanmamış olup, bu alandaki boşluğu doldurarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Sonuç olarak, MSÜ tanıtım afişinin göstergebilimsel açıdan incelenmesi, Türk askeri söyleminin görsel temsiller aracılığıyla nasıl yapılandırıldığını anlamak açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de askeri propaganda ve ulusal kimlik inşasının görsel söylem yoluyla nasıl şekillendiğini değerlendirmekte ve afişin ideolojik işlevini ortaya koymayı hedeflemektedir.

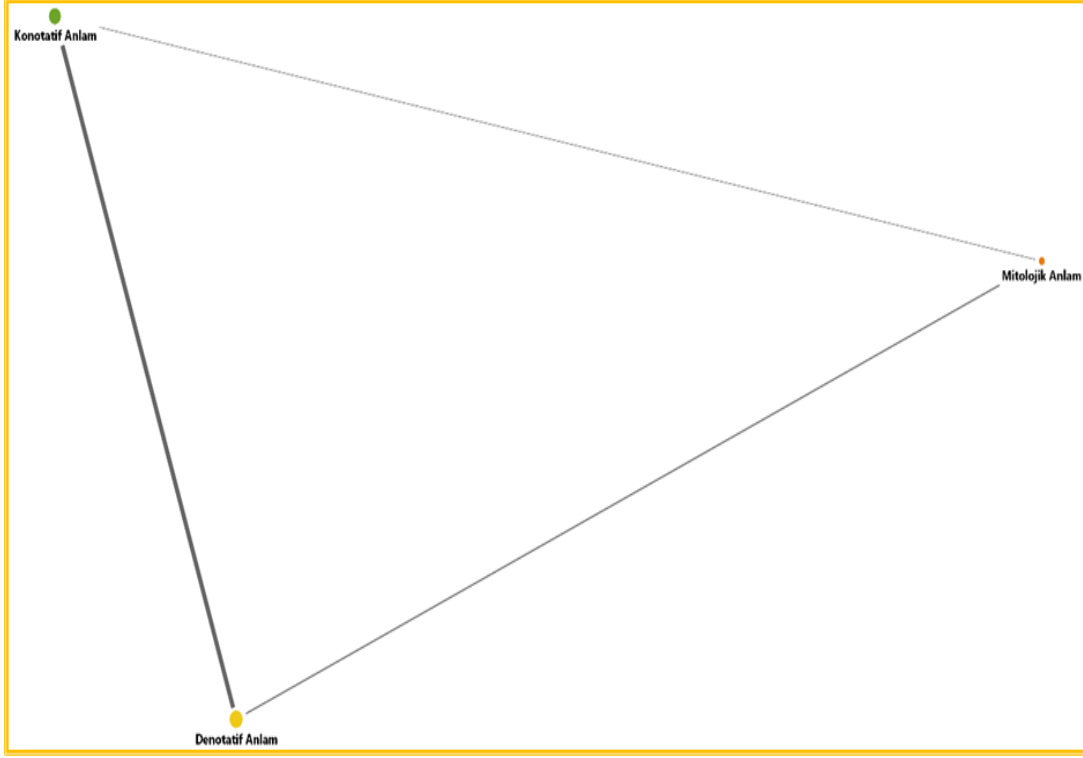
4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde, MSÜ tanıtım afişinin (Şekil 1) göstergebilimsel analiz sonuçları sunulmaktadır. Afişte yer alan görsel ve metinsel unsurlar denotatif, konotatif ve mitolojik analizler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, afişin ulusal kimlik, askeri otorite ve vatanseverlik gibi kavramları nasıl ilettiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1. MSÜ Tanıtım Afişi

MSÜ tanıtım afişinin denotatif, konotatif ve mitolojik ilişki ve ağırlığını saptayabilmek için MAXQDA programı aracılığıyla kodlanarak yapılan kod kesişim analizi afişin genel bir çerçevesini sunmaktadır. (Şekil 2) Kod kesişim haritası, kodlanan alanlar arasındaki kesişimler üzerinden anlamsal ilişkiyi göstermektedir. Örneğin bir metinde “ağaç” ve “insan” kodlarının çok kesişmesi aralarında anlamsal bir ilişki olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Haritadaki çizgilerin kalınlığı kesişim sıklığını, mesafe de ortak kesişmelerin metindeki uzaklık-yakınlık ilişkisini koymaktadır. Kodların haritada yakın konumlanması ilişkinin yoğunluğu, uzak konumlanması zayıflığı anlamına gelmektedir (Altıntop, 2023, s. 273).

Şekil 2. Kod Kesişim Haritası

Kodlama, Tablo 1’de açıklanan “Göstergebilimsel Analiz için Kodlama Aşamaları” bağlamında yapılmıştır. Afiş üzerindeki görsel unsurların ilgili kısımları, acıkmadaki unsurlarla kodlanarak anlam dünyaları arasındaki ilişki ağı ölçülmeye çalışılmıştır. Şekil 2’deki kod kesişim haritasına göre afişteki en fazla kesişim denotatif (düz) ve konotatif (derin) anlam arasında gerçekleşmiştir. Bu, afişte kullanılan tipografi ve doğrudan nesne olarak düz ve/veya ilk anlamıyla kullanılan görsel unsurların kültürel açıdan derin anlam uzamı olduğu manasına gelmektedir. Tipografik olarak “Türkiye”, “millî”, “şan”, “şeref”, “saygın” kelimeleri bunun bir örneğidir. İkinci örneği ise, bayrak, ay, yıldız, teçhizatlı asker, üniformalı Atatürk, uçak, gemi, silah gibi savaş araçları gibi görsel unsurlardır. Ayrıca ordu ile ilişkilendirilen kurumların logoları da buradaki anlamı pekiştirmektedir. Burada düz anlamıyla kullanılan tüm yazılı ve görsel unsurların sosyo-kültürel bağlamda sembolik açıdan geniş bir anlam dünyası bulunmaktadır. Bu iki kodun haritadaki birbirine yakınlığı da buradaki anlamı pekiştirmektedir. Mitolojik anlam ile kodlanan kısımlar nispeten daha az ve diğer iki kodun uzağında kalmış görünmektedir. Mitolojik anlam kodunun daha yakınında konumlanan ve daha fazla kesişim içinde olduğu kod denotatif anlam kodu olduğu görülmektedir. Bu da düz anlamıyla kullanılan tipografik ve görsel unsurların mitolojik açıdan da bir anlamsal uzama sahip olduğunu göstermektedir. Mitolojik anlam kodu, konotatif anlam kodu ile daha uzak konumlanmış ve daha az kesişimde bulunmuştur. Sosyo-kültürel anlamın mitolojik anlam ile daha az etkileşim içinde olduğu anlamına gelmektedir. Afişteki

noktalar kodlamanın oranını göstermektedir. Buna göre kodlama oranı fazladan aza doğru sıralama denotatif anlam, konotatif anlam ve mitolojik anlam şeklindedir. Genel bir değerlendirme yapılırsa, buradaki üç anlam katmanının birbirini beslediği ama daha çok denotatif anlama yönelik kullanımın ağırlıklı olarak yer verildiği görülmektedir.

4.1. Denotatif Analiz

Denotatif analiz, afişte yer alan görsel ve metinsel unsurların doğrudan, yüzeysel anlamlarını ele almaktadır. Afişte öne çıkan asker figürü, disiplin ve otoriteyi doğrudan temsil eden merkezi bir unsurdur. Askerin duruşu, yüz ifadesi ve üniforması, profesyonellik ve güven mesajları vermektedir. Arka plandaki ay-yıldız sembolü, Türkiye'nin ulusal kimliğini ve egemenliğini temsil eden temel sembollerden biri olarak, doğrudan vatanseverlik duygusunu çağrıştırmaktadır. Tank, uçak ve gemi gibi askeri araçlar, Türkiye'nin askeri kapasitesine vurgu yaparken, renk paleti ise bilinçli bir tercihle resmi ve ideolojik mesajları desteklemektedir. Tablo 2 bu görsel unsurların temel işlevlerini özetlemektedir.

Renkler, eski dönemlerden bu yana simgesel bir iletişim aracı olarak kullanılmış ve insanları duygusal, sosyolojik ve ruhsal açıdan etkilemiştir. Farklı kültürlerde değişen anlamlar taşıyan renkler, insan ilişkilerinde de çeşitli sembolik değerler kazanmıştır (Sığircı, 2014, s. 178). Beyaz renk; temizlik, masumiyet ve saflıkla özdeşleşmiştir. Ancak, Batı kültüründe pozitif anlamlar taşıırken, Çin kültüründe yas ve matemi simgeler. Aynı zamanda beyaz, sağlık ve hijyenle de ilişkilendirilmekte olup, özellikle tıp ve temizlik sektörlerinde güven verici bir renk olarak tercih edilmektedir. Askeri bağlamda ise, barış ve teslimiyet sembolü olarak kullanıldığı görülmektedir. Mavi renk ise huzur, mutluluk ve barış hissi uyandırırken, aynı zamanda sonsuzluk ve umudun bir göstergesi olarak kabul edilir. Ayrıca, soğukkanlılığı ve mantıksal düşünmeyi desteklediği düşünülen mavi, resmiyet ve otorite ile de ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, askeri ve kurumsal yapıların logolarında sıkça kullanılan bir renk olup, ciddiyet ve güven duygusunu pekiştirmektedir. Deniz ve gökyüzü ile özdeşleşen mavi, özgürlüğü ve sınırsızlığı çağrıştırmakla, askeri hava ve deniz kuvvetlerinin kimliğini güçlendiren bir renk olarak öne çıkmaktadır. Kırmızı renk ise genellikle dikkat çekme, uyarı ve harekete geçirme amacıyla kullanılmakta ve bunun yanı sıra aşk ve cinselliği çağrıştıran güçlü bir simge niteliği taşımaktadır (Parsa ve Parsa, 2012, s. 48-49). Aynı zamanda savaş, mücadele ve cesaretin bir göstergesi olarak da değerlendirilen kırmızı, askeri afişlerde güç ve dinamizm vurgusunu artırmaktadır. Bayraklarda sıklıkla tercih edilmesinin sebebi, millet bilincini uyandırması ve kolektif enerjiyi harekete geçirme gücüdür. Kırmızı, adrenalin seviyesini yükselten ve psikolojik olarak izleyicide harekete geçme isteği uyandıran bir renktir. Altın rengi, ihtişamın ve statünün bir sembolüdür (Çabuk, 2012, s. 49). Ayrıca güç, zafer ve otoritenin göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. Tarih boyunca kraliyet, liderlik ve yüksek statü ile ilişkilendirilmiş olan altın rengi, askeri bağlamda madalya ve nişanlar ile üstün başarıyı ve şerefî temsil etmektedir. Bu bağlamda, afişteki altın detaylar, sadece prestiji değil, aynı zamanda askeri hiyerarşi içerisindeki yüksek rütbeleri ve komuta gücünü de yansıtmaktadır.

Afişte sağ üst köşede Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri üniformalı fotoğrafına yer verilmiş olmasının denotatif anlamı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak ona verilen değer ve önemi vurgulamaktadır. Bu fotoğraftaki üniforma disiplini ve kurucu değerlere bağlılığı simgelemektedir.

Tablo 2. MSÜ Tanıtım Afişinde Kullanılan Görsel Unsurlar ve Anlamları

Görsel Unsur	Açıklama
Asker Figürü	Disiplin, otorite ve askeri gücün temsili. Askerin duruşu ve yüz ifadesi, güçlü ve kararlı bir imaj sunar.
Ay-Yıldız Sembolü	Ulusal kimliği ve vatanseverliği simgeler. Türkiye'nin bağımsızlık ve egemenlik vurgusunu güçlendirir.
Tank, Uçak, Gemi	Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üç kuvvetinin bütüncüllüğünü gösterir. Savunma sanayisinin gücünü ve teknolojik kapasitesini temsil eder.
Mavi Tonlar	Resmiyet, güven ve moderniteyi temsil eder. Askeri disiplinin yanı sıra kurumsallığı da destekler.
Kırmızı Detaylar	Ulusal kimlik ve vatanseverlik duygusunu pekiştirir. Aynı zamanda dikkat çekici ve harekete geçirici bir işlev görür.
Altın Renk Kullanımı	Prestij, otorite ve askeri statünün vurgulanması. Komuta gücünü ve yüksek askeri rütbeleri temsil eder.

4.2. Konotatif Analiz

Konotatif analiz, afişin yüzeysel anlamlarının ötesine geçerek, kültürel ve ideolojik bağlamdaki çağrışımları incelemektedir. Asker figürü, yalnızca bir birey değil, askerliğin bir ideoloji olarak kutsallaştırıldığı ve toplumda bir rol model olarak sunulduğu bir temsil biçimidir. Disiplinli duruşu ve üniforması, askerin yalnızca fiziksel bir varlık değil, aynı zamanda milletin güvenliğini sağlayan bir özne olarak ele alındığını göstermektedir. Ay-yıldız sembolü, doğrudan bir ulusal sembol olmasının yanı sıra, askeri söylem içinde vatan savunmasının kutsallığı ve devletin askeri gücünün ideolojik temelleriyle ilişkilendirilmiştir. Ulusal birlik ve beraberlik duygusunu güçlendiren bir simge olarak kullanılan bu sembol, halkın devlete olan bağlılığını ve kolektif aidiyet hissini pekiştirmektedir. Afişte yer alan tank, uçak ve gemi gibi askeri unsurlar, Türkiye'nin savunma gücünü ve modern ordusunu simgelemektedir. Bu unsurların afişte dikkat çekici bir biçimde konumlandırılması, hem caydırıcı bir güç mesajı hem de ulusal güvenlik algısının bilinçaltında pekiştirilmesini sağlamaktadır. Mavi tonlar, devlet otoritesine ve kurumsal güce duyulan güveni temsil etmektedir. Kurumsallık ve profesyonellik vurgusu, izleyicinin askeri yapıyı sadece fiziksel bir güç olarak değil, aynı zamanda devlet düzeninin bir teminatı olarak görmesini sağlamaktadır. Kırmızı detaylar, Türk kimliği ve milliyetçilik ile doğrudan ilişkilidir. Bayrağın rengiyle özdeşleşen kırmızı, kolektif hafızada bağımsızlık mücadelesiyle güçlü bir bağ kurmakta ve duygusal bir aidiyet hissi oluşturmaktadır. Tablo 3, afişteki görsel unsurların kültürel ve ideolojik çağrışımlarını özetlemektedir.

Afişin sağ üst köşesindeki Mustafa Kemal Atatürk'ün askeri üniformalı fotoğrafı konotatif açıdan analiz edildiğinde, kompozisyona üstten bakışının koruyucu ve yüzündeki olumlu ifadenin onaylayıcı bir anlam taşıdığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3. MSÜ Tanıtım Afişindeki Görsel Unsurların Kültürel ve İdeolojik Çağrışımları

Görsel Unsur	Kültürel ve İdeolojik Çağrışımlar
Asker Figürü	Kahramanlık, fedakârlık ve vatan savunması fikrini pekiştirir. Askeri disiplin ve otoritenin kutsallaştırılmasını temsil eder.
Ay-Yıldız Sembolü	Tarihsel süreklilik, devlet otoritesi ve ulusal birlik. Devlete bağlılık ve aidiyet duygusunu güçlendirir.
Tank, Uçak, Gemi	Askerî kapasite, modern ordu imajı ve caydırıcılık unsuru. Türkiye'nin savunma stratejisi ve askeri gücünün sembolü olarak konumlandırılır.
Mavi Tonlar	Devlet gücü ve otoriteye bağlılık. Resmiyet, kurumsallık ve profesyonelliği destekleyen bir unsurdur.
Kırmızı Detaylar	Türk kimliği ve milliyetçilik. Bağımsızlık mücadelesinin hatırlatıcısı ve ulusal aidiyetin güçlendirilmesi.

4.3. Mitolojik Analiz

Mitolojik analiz, afişte kullanılan görsel unsurların tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl anlamlandırıldığını incelemektedir. Afişteki unsurlar yalnızca günümüz askeri gücünü temsil etmekle kalmayıp, aynı zamanda tarih boyunca inşa edilen kahramanlık, vatan savunması ve ordu geleneği gibi kavramlarla da ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, afişin sunduğu mesaj, yalnızca modern ordu imajını güçlendirmekle kalmayıp, geçmişten günümüze uzanan bir askeri mitolojiyi yeniden üretmektedir. Asker figürü, tarih boyunca Türk kültüründe “kahraman asker” miti ile özdeşleştirilen, fedakârlık ve vatanseverliğin timsali olarak toplumsal bellekte önemli bir yer tutan bir unsurdur. Osmanlı döneminde “Gaza Ruhu” olarak tanımlanan savaşçı ideolojisi, Mehmetçik kavramıyla Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve Türk askerinin fedakârlık, cesaret ve bağımsızlık mücadelesindeki rolü kolektif hafızada kutsal bir konuma yerleştirilmiştir. Günümüzde de asker figürü, bu tarihsel sürekliliğin bir yansıması olarak toplumsal bellekte yaşatılmakta ve ulusal kahramanlık anlatısının bir parçası olarak kurgulanmaktadır. Ay-yıldız sembolü, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan bağımsızlık mücadelesinin en güçlü temsillerinden biri olarak, ulusal kimlik ve devlet otoritesinin sürekliliğini vurgulamaktadır. Ancak bu sembol yalnızca modern dönemde değil, Türk mitolojisinde de kutsal gök cisimleriyle ilişkilendirilerek devletin gücünü ve ilahi bir düzeni temsil eden bir simge olarak kullanılmıştır. Eski Türk devletlerinde bayrak ve sancaklarda ay ve yıldız motiflerine yer verilmesi, bu sembollerin kolektif bilinçte devletin sürekliliği ve bağımsızlığın değişmez göstergeleri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Tank, uçak ve gemi gibi askeri unsurlar, modern ordunun caydırıcılığını ve gelişmişliğini yansıttmasının yanı sıra, Türk ordusunun tarih boyunca sürekli bir güç ve otorite unsuru olarak algılanmasına katkıda bulunan “yenilmez ordu” mitinin bir devamı niteliğindedir. Osmanlı’nın güçlü kara ordusu, donanması ve modern savaş teknolojilerini benimseyerek askeri gücünü sürekli yenilemesi, tarihsel süreçte bu mitin inşasını desteklemiştir. Günümüzde, savunma sanayisindeki teknolojik gelişmelerle birlikte modern savaş araçlarının afişte vurgulanması, askeri gücün yalnızca fiziksel caydırıcılık değil, aynı zamanda ulusal gurur ve bağımsızlıkla ilişkilendirilen bir unsur olduğunu göstermektedir. Tablo 4, afişteki görsel unsurların mitolojik ve tarihsel bağlamdaki anlamlarını özetlemektedir.

Tablo 4. MSÜ Tanıtım Afişindeki Görsel Unsurların Mitolojik ve Tarihsel Anlamları

Sembol	Tarihsel ve Kolektif Hafızadaki Anlamı
Asker Figürü	Osmanlı’dan günümüze Türk ordusunun kahramanlık mitinin devamı. “Mehmetçik” kavramıyla özdeşleşerek fedakârlık, cesaret ve vatan sevgisinin sembolü olmuştur.
Ay-Yıldız Sembolü	Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar ulusal bağımsızlığın göstergesi. Türk mitolojisinde kutsal gök cisimleriyle ilişkilendirilen semboller olarak, devletin sürekliliğini temsil eder.
Tank, Uçak, Gemi	Türk ordusunun modernleşme sürecindeki evrimini temsil eder. Askerî gücün “yenilmezlik” ve “caydırıcılık” miti ile ilişkilendirilmesi, savunma sanayisinin milli güç sembolü olarak algılanmasını sağlamaktadır.

4.4. Afişin Çok Katmanlı Anlamı

Göstergebilimsel analiz çerçevesinde, Roland Barthes’ın modeline göre bir görselin tek bir anlam düzeyine indirgenemeyeceği kabul edilmektedir. Barthes’a göre, görseller denotatif, konotatif ve mitolojik olmak üzere üç katmanda anlam üretir. Her bir katman, izleyicinin sosyo-kültürel geçmişi, ideolojik duruşu ve bireysel algısına bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanabilir. Bu bağlamda, MSÜ tanıtım afişinde kullanılan görsel ve metinsel unsurlar, ulusal kimlik, askeri disiplin ve modernleşme söylemleri etrafında şekillenirken, aynı zamanda izleyiciye bağlı olarak farklı anlamlar üretebilecek çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

Barthes’ın modeline göre denotatif düzeyde, asker figürü, disiplin, otorite ve kahramanlık kavramlarını doğrudan yansıtmaktadır. Bu düzeyde, görsellerin yüzeysel ve genel anlamı ön plandadır; asker, sadece bir birey değil, kurumsal bir yapının temsilcisi olarak algılanır.

Konotatif düzeyde, bu figür izleyicinin ideolojik konumuna ve tarihsel perspektifine bağlı olarak farklı çağrışımlar üretebilir. Örneğin, asker profesyonel bir askeri temsiliyetin parçası olarak görülebileceği gibi, askeri otoritenin ve düzenin simgesi olarak da algılanabilir. Asker figürünün duruşu, yüz ifadesi ve üniforması, bu konotatif anlamları destekleyen kodlar olarak işlev görmektedir.

Mitolojik düzeyde ise, asker figürü tarihsel kahramanlık anlatıları ve askeri mitlerle ilişkilendirilmektedir. Türk kültüründe “Mehmetçik” mitiyle özdeşleşen asker kavramı, bağımsızlık mücadelesi, vatan savunması ve fedakârlık gibi unsurlarla bütünleşerek kolektif hafızadaki askeri anlatıların yeniden üretildiği bir alan yaratmaktadır. Bu bağlamda, afişte sunulan asker figürü, yalnızca bugünün değil, aynı zamanda geçmişin askeri kimliğiyle bağlantılı bir söylem oluşturmaktadır.

Benzer şekilde, ay-yıldız sembolü, ulusal birlik ve vatanseverlik duygularını pekiştiren bir unsur olmakla beraber, tarihsel referansları ve kolektif hafızadaki yeri nedeniyle farklı anlamlar üretebilir. Denotatif düzeyde, bir ulusal sembol olarak bağımsızlık ve devlet otoritesini temsil eder. Konotatif düzeyde, izleyiciye bağlı olarak, ulusal gurur ve milliyetçilik gibi duyguları harekete geçirebilir. Mitolojik düzeyde ise, Türk bayrağında yer alan ay ve yıldızın, Osmanlı ve eski Türk devletlerinden itibaren kullanılan kutsal sembollerle ilişkili olduğu düşünüldüğünde, devletin tarihsel sürekliliğini ve egemenliğini temsil eden güçlü bir mitolojik kod taşıdığı görülmektedir.

Askeri araçlar (tank, uçak ve gemi) ise, ülkenin savunma kapasitesini temsil etmenin yanı sıra, modernleşme ve teknolojik gelişmişlik algısını da güçlendirmektedir. Denotatif düzeyde, bu unsurlar askeri gücün göstergesi olarak işlev görmektedir. Konotatif düzeyde, bu araçlar askeri güç ve uluslararası caydırıcılıkla özdeşleştirilerek, devletin güvenlik politikalarının bir yansıması olarak okunabilir. Mitolojik düzeyde ise, tarihte güçlü ordulara sahip olmanın

medeniyetin devamlılığı için kritik olduğu anlayışıyla, askeri araçlar modern çağın “kahramanlık” ve “yenilmezlik” mitosunu pekiştiren unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Bu analiz, afişin yalnızca tek bir anlam katmanına indirgenemeyeceğini, aksine ideolojik söylem ve görsel retorik iç içe geçtiği çok katmanlı bir anlatı sunduğunu göstermektedir. Görsel bileşenlerin bilinçli bir şekilde seçilmesi, izleyicinin algısını yönlendiren stratejik bir iletişim biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede, MSÜ tanıtım afişi, askeri kurumsallık ve ulusal kimlik arasında güçlü bir bağ kurarak, izleyiciye disiplin, otorite ve güvenlik hissi aşılamaktadır.

Bu analiz süreci doğrultusunda, afişin ulusal kimlik, askeri otorite ve vatanseverlik söylemini nasıl güçlendirdiği ortaya koyulmuştur. Merkezi konumda yer alan asker figürü, disiplin, otorite ve hazırlıklılığı temsil ederken, arka plandaki ay-yıldız motifi, ulusal kimlik ve devlet gücünü vurgulamaktadır. Afişte kullanılan renk paleti, bilinçli bir tercihle ulusal ve askeri kimliği pekiştiren bir yapı oluşturmıştır. Mavi tonlar modernite ve resmiyeti, kırmızı ise ulusal kimliği ve vatanseverliği öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda yapılan göstergebilimsel analiz, afişin yalnızca bir bilgilendirme aracı olmadığını, aynı zamanda ideolojik bir söylem oluşturma sürecinin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Görsel retorik unsurlar, afişin askeri kimliği kutsallaştıran ve ulusal birlik duygusunu pekiştiren bir iletişim aracı olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Milli Savunma Üniversitesinin (MSÜ) tanıtım afişi üzerinden Roland Barthes’ın göstergebilimsel analiz modeli çerçevesinde bir inceleme sunarak, afişin çok katmanlı anlam yapısını ortaya koymayı amaçlamıştır. Analiz, afişin yalnızca kurumsal bir tanıtım aracı değil, aynı zamanda belirli ideolojik ve ulusal kimlik söylemlerini inşa eden bir iletişim aracı olarak kurgulandığını göstermektedir.

Barthes’ın modeline göre, afişteki görsel unsurların denotatif, konotatif ve mitolojik düzeyde anlam üretme sürecine tabi olduğu görülmüştür. Denotatif düzeyde, afişin temel unsurları olan asker figürü, ay-yıldız sembolü ve askeri araçlar, izleyiciye doğrudan disiplin, otorite ve ulusal birlik gibi mesajları iletmektedir. Konotatif düzeyde, bu unsurlar askerî düzenin, ulusal savunma politikalarının ve militarist bir kimlik inşasının görsel temsilcileri olarak şekillenmektedir. Mitolojik düzeyde ise, afişin tarihsel ve kültürel hafızayı canlandırarak, kahramanlık, fedakârlık ve ulusal bağımsızlık gibi anlatıları yeniden ürettiği belirlenmiştir.

Çalışmanın bulguları, asker figürünün merkeze yerleştirilmesinin yalnızca bireysel bir temsil olmadığını, aynı zamanda askerliğin kolektif bilinçte kutsallaştırılan bir ideolojiye dönüştüğünü göstermektedir. Ay-yıldız sembolünün arka planda kullanılması, ulusal kimlik ve devlet otoritesine vurgu yaparken, askeri araçların varlığı, Türkiye’nin askeri gücünü ön plana çıkaran bir güven algısı oluşturmaktadır. Renk paleti, özellikle mavi ve kırmızı tonları, izleyicinin duygusal tepkilerini yönlendirme amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, Barthes’ın göstergebilimsel modeli çerçevesinde yapılan analiz, afişin tek bir anlam düzeyine indirgenemeyeceğini, aksine çok katmanlı ve ideolojik bir anlatı sunduğunu ortaya koymuştur. Afişteki görsel unsurlar, bireysel algıyı yönlendiren bir stratejinin parçası olarak, askerî disiplini, otoriteyi ve ulusal kimliği pekiştiren semboller olarak işlev görmektedir.

Bu çalışma askeri görsellerin yalnızca estetik unsurlar olmadığını, aynı zamanda güçlü ideolojik mesajlar taşıyan iletişim araçları olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle tarihsel süreç içindeki değişimler incelenerek askeri imgelerin ve propaganda unsurlarının Barthes’ın göstergebilimsel çerçevede nasıl anlam üretmeye devam ettiğini anlamaya katkı sağlamaktadır. Gelecekte de çalışmada kullanılan analiz modeli kullanılarak yapılacak araştırmalara referans olacaktır. Böylece, görsel retorik, ideolojik

söylem ve ulusal kimlik inşası arasındaki ilişki anlaşılacak ve daha derinlikli olarak değerlendirme imkânı oluşacaktır.

KAYNAKÇA

- Akpolat, F. (2019). *Yalan haberler ve sosyal medyada kriz iletişimi yönetimi* (Yüksek Lisans Tezi). Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altıntop, M. (2023). İletişim Yayınları'nın kent ve konut konulu kitap kapaklarının göstergebilimsel analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 135(267), 255-284.
- Altıntop, M., & Bak, G. (2023). Medya, kamuoyu ve ideoloji. In A. Çatalcalı Ceylan & S. Batal (Eds.), *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Uluslararası Araştırma ve Derlemeler - Cilt II* (ss. 1-12). Ankara: Serüven Yayınları.
- Avşar, S. (2004). *Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz propagandası*. Ankara: Kim Yayınları.
- Aytaş, M., & Demir, Y. (2024). Sergei Parajanov sineması ve kültürel ikonografi: Narın Rengi (1969) filminin göstergebilimsel analizi. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9(16), 159-180. <https://doi.org/10.55004/tykhe.1423853>
- Balkan, S. (2023). Kitle iletişim aracı olarak afiş ve Soğuk Savaş dönemine etkileri. *Ulakbilge*, 84, 391-403. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-10-84-01>
- Barthes, R. (1977). *Image, music, text*. New York: Hill and Wang.
- Barthes, R. (2012). *Göstergebilimsel serüven* (M. Rifat & S. Rifat, Çev.; 6. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boyras, B., & Cantürk, A. (2014). Amerika Birleşik Devletleri örneğinde İkinci Dünya Savaşı dönemi askeri propaganda posterleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 496-503.
- Çabuk, D. (2012). Cosmopolitan reklamlarında anlam yapıları ve ideoloji. *Global Media Journal Turkish Edition*, 3(5), 40.
- Çeken, M. B., & Ersan, M. (2022). II. Dünya Savaşı döneminde propaganda afişleri: ABD ve Almanya örneği. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 72, 477-488. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-10-72-05>
- Duydu, M. (2023). Siyasi iletişim sürecinde afiş tasarımı ve görsel propaganda. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(86), 478-485. <https://doi.org/10.17755/esosder.1175848>
- Erkman Akerson, F. (2016). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Günay, V. D. (2018). *Söylem çözümlemesi* (2. bs.). İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Güz, N., Küçükdoğan, R., Sarı, N., Küçükdoğan, B. & Zeybek, I. (2002). *Etkili iletişim terimleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Kavuran, T. & Özpolat, K. (2016). Görsel iletişim aracı olan dergilerin tasarlanma süreci. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 267-275.
- Kaya, S. E. (2024). İhap Hulusi Görey'in afiş tasarımlarının içerik ve duygu analizi ile değerlendirilmesi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication-TOJDAC*, 14(4), 809-825. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1509316>
- Kula Demir, K. (2005). Kimliklere ayna tutan reklam fotoğrafları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 237-251.
- Milli Savunma Üniversitesi (2025). 2025-MSÜ Tanıtım Afişleri. <https://msu.edu.tr/sayfadetay.aspx?SayfaId=3491&ParentMenuId=3>
- Parsa, S. & Parsa, A. F. (2012). *Göstergebilim çözümlemeleri* (3. bs.). İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

- Pomerantsev, P. (2021). *Bu propaganda değil: Gerçeğe karşı savaş maceraları*. İstanbul: Mundi Kitap.
- Pratkanis, A. R., & Aronson, E. (2008). *Propaganda çağı: İknanın gündelik kullanımı ve suistimali*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Rifat, M. (2011). *Homo semioticus ve göstergebilim sorunları* (2. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saussure, F. de. (2001). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Sığırcı, İ. (2014). Göstergebilimsel yaklaşım: Yazılı basın sloganlarının incelenmesi. A. Güneş (Ed.), *İletişim araştırmalarında göstergebilim: Yazınsaldan görsele anlam arayışı içinde* (ss. 155-182). Konya: LiteraTürk Yayınları.
- Sığırcı, İ. (2016). *Göstergebilim uygulamaları: Metinleri, görselleri ve olayları okuma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tarhan, N. (2003). *Psikolojik savaş* (3. bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2005). *Türkçe sözlük* (Cilt 2, 10. bs.).
- Vardar, B. (2001). *Dilbilim: Temel kavram ve ilkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

AHMEDÎ’NİN İSKENDERNÂME’SİNDE “KADIN”

Necla D. YILANCI⁶

ÖZ

XIV. yy Germiyanlı musâhib şairlerden olan Ahmedî’nin İskendernâme mesnevisi Makedonyalı Büyük İskender’in tarihiyle birlikte dünya tarihi, ilahiyât, kozmoloji, astronomi, astroloji, fiyoloji ve tıp alanlarına ait bilgileri içeren didaktik-ansiklopedik bir eserdir. Eser İskender Romansı’nın Türk edebiyatında ilk manzum örneği olmakla birlikte kendisinden sonra bu konuda yazılan eserlere de kaynaklık etmiştir.

Çalışmamızda geniş konu yelpazesine sahip İskendernâme mesnevisi içerisinde kadın mefhûmunun ne şekillerde kullanıldığını açıklamaya çalışacağız. Burada Klasik edebiyat geleneğinin belirlediği sevgili tipinin yanı sıra eserde farklı kadınların varlığı ve bunların anlatım biçimi çalışmaya yön vermiştir.

İskendernâme’de birçok farklı olay, durum ve bilgi yer almaktadır. Ancak eserin merkezinde yer alan İskender etrafında kadın tipinin nasıl yer, zaman ve koşullara göre şekillendiğini görmekteyiz.

Doğu medeniyetlerine ait metinlerde kadının toplum içerisinde arka planda kaldığı ve olumsuz bazı özelliklerle anıldığı görülmektedir. İskendernâme’de kadın ile ilgili bu görüşün devam ettiği ancak Ahmedî’nin özellikle kadın hükümdarlardan bahsederken kendi düşüncesini de ortaya koyarak kadına farklı bir yer kazandırdığı fikri çıkarılabilmektedir.

Temel amaç eser içerisinde farklı kadın tiplerinin ayrılması ve belirlenmesidir. Yapılan sınıflama doğrultusunda eserde yer alan tüm örnekler alınmamıştır.

Anahtar Sözcükler: İskendernâme, kadın, Ahmedî, tip, sınıflama

“WOMAN” IN AHMEDÎ’S ISKENDERNAME

ABSTRACT

The İskendernâme masnavi of Ahmedî, one of the 14th century German companion poets, is a didactic-encyclopedic work that includes the history of Alexander the Great of Macedonia, as well as information on World history, theology, cosmology, astronomy, astrology, physiology and medicine. The work is the verse example of the Alexander Romance in Turkish literature and has also been a source for subsequent Works written on the topic.

⁶ duzdag_54@hotmail.com, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

In our work, we will try to explain in what ways the concept of woman is used in the İskendernâme masnavi which has a wide range of subjects. Here, in addition to the type of lover determined by the Classical literary tradition, the presence of different women in the work the way they are expressed have guided the study.

There are many different events, situations and information in Iskendernâme. However, around Alexander, who is at the center of the work, we see how the female type is shaped according to place, time and conditions.

In the texts of Eastern civilizations, it is seen that women remain in the background in society and are associated with some negative characteristics. It can be inferred that this view of women continues in Iskendernâme, but Ahmedî gives women a different place by revealing his own opinion, especially when talking about female rulers.

The main purpose is the separate and identify different types of women in the work. In line with the classification made, not all the examples included in the work were taken.

Keywords: İskendernâme, woman, Ahmedî, type, classification

Giriş

Çalışmamızın konusu olan İskendernâme'nin de içinde bulunduğu XIV. Yüzyıldaki edebi eserlerin en önemlileri mesnevîlerdir. Arap ve Fars edebiyatından örnekleri alınan mesnevîler, eserin yazıldığı döneme ait sosyal ve kültürel hayatı, siyasi ve tarihi olayları, içinde bulunulan inanç sistemleri ve gündelik hayatı da içeren metinlerdir. Türk edebiyatında, Ahmedî tarafından yazılan ilk İskender konulu mesnevîler içerisinde yer alan İskendernâme de bu yüzyılın siyasi yapılanmasına, sosyal hayatına, inançlarına ve kültürel motiflerine dair bilgilere kaynaklık etmekle birlikte felsefe, tıp, fizyoloji, coğrafya gibi bilim alanlarında da kendine özgü yapısı ile açıklamalar getirmektedir.

“İskendernâme, İskender Romansı'nın Osmanlı edebiyatındaki bir versiyonu olarak köklerini Helenistik edebiyattan alır. Ahmedî'nin modelleri Firdevsî'nin 400/1010'da tamamladığı Şehnâme ve Nizamî tarafından 590/1194 tarihinde tamamlanmış olan Farsça İskendernâme (Şerefnâme ve İkbâlnâme) versiyonlarıdır.” (Öztürk, 2018, s.16) Türk edebiyatında Ahmedî'nin İskendernâme'sinden sonra da Büyük İskender birçok anlatıda yerini almıştır.

Çalışmaya konu olan İskendernâme, Ahmedî'nin en büyük ve en ünlü eseri olmakla birlikte, Türk edebiyatında yazılmış ilk manzum İskender hikayesi olması ile de önem taşır. “Bu mesnevî, İskender'in doğu edebiyatlarında efsaneleşmiş yaşamı yanında din, tasavvuf, ahlak, felsefe, tarih, coğrafya, astronomi, metalurji, tıp, siyaset vb. konuların işlendiği, daha çok öğretici yanı ağır basan önemli bir kitaptır.” (Ünver,1983, s. 9)

Birçok alt başlığa sahip eser içerisinde sosyal hayatın temelinde yer alan kadın ile ilgili çıkarımlarda bulunmaya çalışacağız. Toplumumuz içinde sosyal ve kültürel hayatın temelini oluşturan ve kutsal olarak nitelendirilen ailenin vazgeçilmez unsuru şüphesiz kadındır. “Kadın; eş, anne, abla vs. unvanlarla aile içinde olduğu kadar, “kadın” kimliği ile de Türk toplumunda önemli yere sahip olmuştur.

Tarih boyunca Türk kadını Türklere dahil olunan kültür daireleri içinde üç grupta değerlendirmek mümkündür:

1-Göçebe hayatı içinde kadın,

2-Yerleşik medeniyet ile İslâmî kültür çevresinde kadın,

3-Batı medeniyeti tesiri altında kadın.” (Yılmaz, 2004, s.112)

Bu bağlamda yukarıda verilen gruplandırma değerlendirildiğinde; “İslâmîyet öncesi belirgin bir biçimde toplum içinde varlığı kabul edilen kadın İslâm dininin kabulünden sonra da bir müddet eski âdet ve geleneklere göre bir yaşam şeklini sürdürmüştür.” (Yılmaz, 2004, s.115) Ancak zaman içerisinde Türk kadınlarının sosyal hayatı eskiden beri gelen alışkanlıkların aksine giderek daha dar bir alana hapsedilmeye başlar. Bu kısıtlanma İslâmîyetin kabulü ile yaşanan medeniyet ve kültür değişimine bağlanabilir. Bunun sonucunda ortaya çıkan genel anlamda kadının toplumdaki konumu ve oluşan olumsuz bakış İslâmîyetin kabulünden sonra bize aktarılan Arap-Fars kültürü ve bunun yanı sıra Hint geleneklerinden kaynaklanmaktadır. (Günay, 2002, s.4)

Kadının toplum içerisindeki konumunun toplumsal, siyasal, dinsel ve ekonomik değişimlerin etkilerine bağlı olarak şekillendiği aşikârdır. Yaşanan değişimler sosyal hayatın her alanına da olduğu gibi kadın konusu kapsamında da edebî eserlere yansıtılmıştır.

Burada XIV. yy şairlerinden Ahmedî'nin İskendername adlı mesnevisinde kadın motifinin hem çağın gerekleri doğrultusunda ele alınışını hem de Klasik edebiyat çerçevesinde eserde işleniş şeklini ele almaya çalışacağız.

Ahmedî'nin eserinde dikkat çeken ve bu çalışmanın temel döngüsünü oluşturan *avrat/avret* ifadesidir. Bu kelimenin kökenine baktığımızda “‘Uragut “kadın” kelimesi bugüne kadar yayımlanan Göktürk ve Uygur harfli metinlerde tespit edilememiştir. Kelimenin Türkçede kullanılışı Karahanlı Türkçesi devresinden itibaren başlar.” (Sertkaya, 2021, s. 28)

“Uragut kelimesiyle ilgili bir tartışma da kelimenin zaman içinde ses değişmesine uğrayarak avrat “kadın, eş” kelimesine dönüşmüş olup olamayacağı üzerinedir. Clauson ve Tietze gibi araştırmacılar avrat kelimesinin uragut’tan gelebileceği yönünde delillerin kuvvetli olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak araştırmacılar arasındaki yaygın görüş günümüz Türk lehçelerinin pek çoğunda da kadın için kullanılan avrat kelimesinin Arapça ‘‘avret’’ örtülecek yer, edep yeri” kelimesinden geldiği yönündedir.” (Güner, 2013, s.2663)

Eserde kadın ana hatlarıyla dört başlığa ayrılabilir. Bunlar sevgili tipi, anne, kadın hükümdar ve dönemin kadın algısına bağlı olarak anlatılan *avrat/avret*.

Eserde Kadına Genel Bakış

Arapça kadınlar anlamına gelen ‘*avrat* ve vücudun gösterilmesi ayıp olan yeri; zevce anlamında ‘*avret* sözcükleri eser içerisinde belirgin bir şekilde kadın için olumsuz ifadeleri anlatmakta kullanılmıştır.

Eserde ‘*avrat/’avret* kelimesinin 46 beyitte geçtiği görülmektedir. Bunlar içerisinde 30 beyitte bu ifadenin şairin kadına bakış açısını belirttiği tespit edilmiştir. Bu ifade *sözüne uymamak, akıl, din, nakıs* söz ve söz gruplarının yanında telmih sanatı bünyesinde *peygamber isimleri ve tarihi şahıslarla* birlikte kullanılmıştır.

Pendnâme özelliği gösteren eserde kadın ile ilgili uyarılarda bulunulduğu görülmektedir. Kadının sözüne itibar edilmemesi, ona sır verilmemesi, aldatıcı ve hileci olması gibi ortak düşünceler etrafında şekillenen bir anlatımdan bahsetmek mümkündür.

Bunlar içerisinde isminin ağza alınmaması ile ilgili şöyle bir örnek yer almaktadır ki ağzın Kur’an için var olduğu din ehlinin onda *avrat* adının/kelimesinin yer almasına izin vermeyeceği belirtilmektedir.

“*Dil ki Tanrı zikrinün ola yeri*
‘*Avret adından gerek ola arı*” (Ahmedî b.8007)

“*Çün ağız Kur’ân yeri durur yakîn*
‘*Avret adın kımaya anda ehl-i dîn* “ (Ahmedî b. 8008)

Birçok yerde kadının akıl ve dince eksik olduğu söylenmiştir. Kadına akıl danışılmayacağı, ona sırrın söylenmemesi gerektiği, onun akıl ve dince eksik olduğu ifade edilmektedir.

“*Avrat ile meşveret eylemegil*
Râzuñı hergiz aña söylemegil” (Ahmedî b.720)

“*Kim olardur ‘akl u dînde nâkışât*
Ger olalar Tâyibâtin ‘âbidât” (Ahmedî b.721)

Kadının yaptığı iş ve huyları hakkında bazı beyitler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en dikkat çekici olanlar şairler hakkında yergide bulunduğu bölümde yer almaktadır.

Burada Ahmedî şiirde kadından nasıl bahsedilmesi gerektiği hakkında açıklamalarda bulunurken kadının işinin *mekr ü hiyel, ceng ü cedel, bî-vefâlık, hıyânet, yalancılık* gibi karakteristik özellikler olduğunu söylemektedir.

“*Avretün işi nedür mekr ü hiyel*
Ni ‘mete küfrân u hem ceng ü cedel” (Ahmedî b.8002)

“Boyayup yüzine vèrmek reng ü bûy
Âyine dutup düzinmek zûlf ü mûy” (Ahmedî b.8003)

“Bî-vefâlık hem hıyānetdür işi
Ġaybet ü yalancılık hûyî aşî” (Ahmedî b.8004)

Daha da ileri giderek gençliğinde yaptığıının kahpelik, yaşlılıkta ise muhabbet tellallığı olduğunu şu beyitlerinde görmekteyiz:

“Kahbelikdür işi olduğda cüvān
Karılıkda pūzevenlikdür hemān” (Ahmedî b.8005)

Bir beyitte kadının işinin yün eğirmek olduğu ifade edilmektedir. Çarh döndürmek hile ile hareket eden kadın figürünü de çağrıştırmaktadır.

“Er olana baş gerek ki endüre çerh
‘Avret olan otura döndüre çarh” (Ahmedî b.1183)

Kadın saksı ve içindeki reyhana benzetilerek içinin fenalık dolu olduğu dışının ise güzel olduğu anlatılmaktadır.

“Avrata saksı vü reyhāndur mişāl
İçi tolu hūş u taşrası cemal” (Ahmedî b.730)

Efsanevî bir Pers savaşçısı olan Zal'a benzetilen kadın, naz ile büyüleyerek Rüstem/er 'i aciz bir hale getirmektedir.

“Çünkü ‘avret nāz ile éder füsūn
Zāl bigi Rüstem 'i kılar zebun” (Ahmedî b.5471)

Şair görüşlerini desteklemek amacıyla telmih sanatından da yararlanmıştır. Bazı peygamberlerin başlarına gelen olumsuz durum ve olaylara kadın figürü neden olarak gösterilmektedir.

“Avrat ètdi āşüfte Ādem bahtını
‘Avrat aldurdu Süleymān tahtını”

“Avrat idi Yūsuf'ı hābse şalan
‘Avrat idi Dāvūd'ı nālān kılan”

“Avrat eyledi Siyāvūş 'ı helāk
‘Avratuñ mekriyle Ebreş oldı hāk”

“‘Avrat idi Nūh’dan i’rāz eden
‘Avrat idi Lūṭ’ı terk edüp geden” (Ahmedî b.726-729)

Yukarıda yer alan ifadelerin aksine iki bölümde Ahmedî’nin kadın ile ilgili olumlu ifadeler kullandığı görülmektedir. İskender ve Gülşah’ın aşkının anlatısı ile birlikte Olcaytu, Hümâ, Kaydâfe adlı kadın hükümdarlarla ilgili bilgilerin bulunduğu eserin farklı bölümleridir.

Sevgili Tipi

Klasik Türk edebiyatında şairler geleneğin getirmiş olduğu sevgili tipi çerçevesinde kadın motifini eserlerinde işlemişlerdir. Bunun yanında içinde bulundukları dönemin kadın algısını da ekleyerek ifadelerini zenginleştirmişler, kendi fikirlerini de yer yer eserleri içerisinde harmanlamışlardır.

“‘Hangi asrın, hangi değişik coğrafya ve bölgenin şairi olursa olsun, her birinin hayatına, gerçekte hangi yaş, hangi seviyede bulunursa bulunsun fizik yapıca ne kadar birbirine benzemez sevgililer girmiş de olsa hepsinde bütün bu sevgililer aynı hususiyetleri alarak tek bir güzel imajına dökülürler.” (Akün, 2014, s.133) Sevgili veya güzel tipinin hem fiziki hem de karakteristik özelliklerini belirleyen gelenek şaire bazı mazmunlar sunmaktadır.

Bu kapsamda esere bakıldığında İskender ile Gülşah’ın münasebetinin anlatıldığı bölümde sevgili tasviri yapılırken geleneğin oluşturduğu benzetmeliklerin eserde kullanılmıştır. Bu tasvir içerisinde eserin genel havasından farklı olarak kadın tipi için daha olumlu olarak düşünülebilecek bir imaj çizilmiştir. 16 beyitlik (1376-1391 numaralı beyitler arası)⁷ bir kısımda Gülşah’ın vasıfları mübalağa ve karşılaştırmalar yapılarak sıralanmıştır. Bunlar yüz, göz, saç gibi fizikî özelliklerin anlatılmasıdır.

Sevgilinin gözü nergisten, saçını misk ve amberden daha güzeldir;

“Gözinüñ nergis perestârı müdâm
Saçlarına müşk ile ‘anber-gulâm” (Ahmedî b.1380)

Yüzünü melek görse hayran kalır; ay aşkıyla gökte erirdi;

“Görse yüzün vâlih olurdu melek
Erir idi ‘ışkına mäh-ı felek” (Ahmedî b.1384)

Sani ona öyle bir güzellik vermişti ki hayal, hayalinde bile ona benzerini görmemişti;

“Vermiş idi Şâni ‘aṇa bir cemâl
Görmemiş mişlin ḥayâlinde ḥayâl” (Ahmedî b.1390)

⁷ Bkz. Dankoff, Robert (2020). Ahmedî, İskendernâme (İnceleme-Tenkitli Metin), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, s.329-331

Kadın Hükümdarlar: Olcaytu, Hümā, Kaydāfe

Eserde üç kadın hükümdar farklı sebeplerle anılmaktadır. Dönemin kadına bakış açısının aksine bu üç kadın akıl ve irade sahibidir. Ahmedî kadın hükümdarlardan bahsederken dönemin algısını vermekle birlikte kendi düşüncelerini de belirtmiştir. Bu şekilde eser içerisinde kadın motifinin farklı bir yönü de sergilenmektedir.

“Mesnevide anlatılan kadın sultanlardan yalnız Kaydāfe İskender’in çağdaşı ve rakibidir. Diğer iki Sultan’dan biri olan Behmen’in kızı Hümāy, İskender’in kendisinden önce gelen hükümdarların ahvaline dair Aristo (Arestu) ya yönelttiği sorunun karşılığı olarak anlatılan İran’ın efsanevi hükümdarları tarihi içinde zikredilir. Hümāy, Behmen’in oğlu Dârâ büyüüp olgunlaşınca kadar tahtta kalmış ve bu süre içinde ülkesini başarıyla yönetmiştir. Diğer kadın hükümdar (Olcaytu) Cengiz soyundandır.” (Türkdoğan, 2009, s.763)

Eserin tarih bölümünde ve İskender’in fetihleri esnasında karşılaştığımız kadın hükümdarların varlığı ve onlar üzerinden aktarılan güçlü kadın tipi farklı bir bakış açısını yansıtmıştır.

Kadın hükümdarların anıldığı bölümlerde *kār-dān*, ‘*aql*, *hiredmend*, *dānā*, *pāk-rāy*, *pākīze-rāy* gibi akıl ve bilgi kökenli kelimeler üzerinde durulduğu görülmektedir.

“Gerçi *hātūn* idi ol *dānāyidi*
Kār-dān idi vü *nīkū-rāyidi*” (Ahmedî b.7294)

“*Kızıyidi Behmen-i Şāh’uñ Hümāy*
Gey hiredmend idi vü hem pāk-rāy” (Ahmedî b.5758)

Anne Olarak Kadın Tipi

Türk toplumunda gerek İslâmiyetten önce gerek İslâmiyetin kabulünde sonra ‘anne’nin ailenin temelini oluşturduğu ve kutsal olarak kabul edilişi çeşitli ifadelerle de desteklenerek kabul görmüştür. Bunlardan ilk akla gelen kuşkusuz İslâmiyetle birlikte kabul görülen ‘cennet annelerin ayakları altındadır’ ifadesidir. İktibas ile şu şekilde geçmektedir.

“*Anaya hürmet eden devlet bulur*
Cennet ana ayağı altında olur” (Ahmedî b.4643)

Eserde 25 beyitte ana ifadesine rastlanılmaktadır. (Bu sayıya İskender’in annesinden bahsedilen beyitler dahil edilmemiştir.) *Ana-ata-oğul* kelimeleri etrafında oluşan bir anlatım görülmektedir. Burada dikkat çekici nokta hükümdarın gücünü pekiştirmek için *ululuğun* ana soyundan gelmesi gerekliliğinin vurgulanmış olmasıdır. Aşağıda bazı örneklerde tarihi şahsiyetler de verilerek bu duruma dayanak oluşturulduğu görülmektedir.

“*Anadan dahı benem Husrev-nijād*
Mülk baña h’işdür ayruğa yad” (Ahmedî b.1039)

*“Anadan aşlum Ferîdûn ’dur benüm
Mülke istiḥkākum efzûndur benüm”*

*“Her gişi ki anadan olmaya ulu
Atadan sulṭân ise olur alu”* (Ahmedî b.1049-1050)

*“Çünkü kul olur karavaşdan toğan
Pes ululîḫ anadan gerek ’ayân”* (Ahmedî b.1052)

Anneye hürmet edilmesinin gerekliliği ve bunun sonucunda kişinin mutluluk bulacağı şu şekilde anlatılmaktadır.

*“Baş koyup öpdî ayağını anuḫ
İzzeti ḥod böyle gerek ananuḫ”* (Ahmedî b.4642)

Sonuç

Yukarıda vermeye çalıştığımız örnekler göstermektedir ki bir eser şairin hem hayal dünyasını hem de gerçek düşüncelerini yansıttığı yerdir. Burada dönemin eleştirisi yapılırken geleneğin getirmiş olduğu kalıpların da kullanıldığı görülmektedir.

Doğu medeniyetlerine ait metinlerde kadının toplum içerisinde arka planda kaldığı ve olumsuz bazı özelliklerde anıldığı görülmektedir. Bu bağlamda bakıldığında İskendernâme’de kadın ile ilgili bu görüşle birlikte Ahmedî özellikle kadın hükümdarlardan bahsederken kendi düşüncesini de ortaya koyarak kadına farklı bir yer kazandırmaktadır.

Ahmedî kadınlar hakkındaki fikirlerini yer yer eleştirerek bazen de benzetmelerle anlatmaktadır. Ancak aynı eser içerisinde Klasik şiirin çerçevesini oluşturduğu sevgili tipine uyulmakta; aynı zamanda kadın bir hükümdar ve anne üzerinden bu figür övülmektedir.

Sonuç olarak bir şairin/yazarın tek bir eseri içerisinde aynı motifi farklı yönleriyle ele alabileceğini; eser içerisinde farklı düşünce yansımalarının bir arada olabileceğini bu örneklerle görmekteyiz. Bu da yazar-eser incelemelerinde tek yönlü çıkarımlar yapmanın imkânsız olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Akün, Ömer Faruk (2014). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yayınları
- Dankoff, Robert (2020). *Ahmedî, İskendernâme (İnceleme- Tenkitli Metin). C.I-II*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi
- Günay, Prof. Dr. Umay (2000). *İslâmî Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi*. Millifolklor Dergisi, S.46
- Güner, Nurhan (2013). *Kadınla İlgili Eski Türkçe Bir Kelime: Uragut*. Turkish Studies, 8 (9), 2663
https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1445167695_161G%C3%BCnerNurhan-arm-2659-2669.pdf&key=16903 (E.T.: 15.12.2024)
- Öztürk, Furkan (2018). *Ahmedî, İskendernâme*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Sertkaya, Osman Fikri (2021). *Ur-Urug "Tohum", Uri "Erkek", Uragut "Kadın" ve Avrat "Kadın" Kelimeleri Üzerine*. Türk Dili, 70 (840), 28
Chromeextension://efaidnbmninnibpcjpcglclefindmkaj/https://tdk.gov.tr/wpcontent/uploads/2021/12/Osman-Fikri-Sertkaya-_UR-URUG %E2%80%9 CTOHUM %E2% 80 %9D-_5-1.pdf (E.T.:27.01.2025)
- Türkdoğan, Melike Gökcan (2009). *Ahmedî'nin İskendernâmesi'nde Kadın Hükümdar Modeli ve Kraliçe Kaydafa Modeli*. Turkish Studies, 4(7),
[https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1441072030_t%C3%BCrkd%C4%9Fang%C3%B6kcanmelike1839\(D%C3%BCzeltme\).pdf&key=14181](https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1441072030_t%C3%BCrkd%C4%9Fang%C3%B6kcanmelike1839(D%C3%BCzeltme).pdf&key=14181) (E.T.: 03.01.2025)
- Ünver, İsmail (1983). *Ahmedî – İskendernâme (İnceleme – Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Ayfer (2004). *Türk Kültüründe Kadın*. Millifolklor Dergisi, S.61

BEKİR TOPALOĞLU’NUN TASAVVUF HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Mustafa AKMAN⁸

Özet:

Dinî naslardan çıkarılan hükümler genellikle iman, amel ve ahlâk olmak üzere üç ana grupta tasnif edilmiştir. Mamafih başta iman olmak üzere dinî hükümlerin hemen tamamının kalp ve gönle hitap eden derûnî yönlerine de işaret edilmiştir. Tasavvufun daha ziyade dinin bu derûnî yönünü temel alarak ortaya çıktığı kabul edilir. Bekir Topaloğlu, insandaki aklî muhakeme ile his ve duygu yönlerinden duygu tarafları ağır basan sûfî hareketin tarihî süreçte zühhten tasavvufa, oradan tarikatlara (örgütlü yapıya) evrilerek kurumsallaşması neticesinde şeyhlik, velîlik, şefaat ve keramet gibi kavramlarda bazı aşınmalar olduğunu ve nasların zahirine ters düşen olumsuz bâtinî algıların ortaya çıktığını düşünmektedir. Bu bildirimizde his ve gönül tarafları, aklî muhakemelerinden daha ilerde gözüken bu tarz fırkalar hakkında Merhum Topaloğlu’nun başta Hocası Muhammed Tancî’den yaptığı “İslâm Tasavvufu Üzerine” adlı çevrisi, “Tasavvuf-Tarikat ve Dindarlık Üzerine” adlı makalesi olmak üzere konuya dair yazdıkları üzerinden başta tasavvuf ve tarikat ile şeyhlik gibi bazı tasavvufî kavramları dinî naslar ışığında değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Kelâm, Bekir Topaloğlu, Tasavvuf, Mistisizm, Dinî Naslar

BEKİR TOPALOĞLU’S VIEWS ON SUFISM

Abstract:

The rulings derived from religious texts are generally classified into three main groups: faith, deeds and morality. However, the inner aspects of almost all religious rulings, especially faith, that appeal to the heart and soul have also been pointed out. It is accepted that Sufism emerged based on this inner aspect of religion. Bekir Topaloğlu thinks that the Sufi movement, which is dominated by the emotional aspects of rational reasoning, feelings and emotions in humans, evolved from asceticism (zühd) to Sufism and from there to tarikats (organized structure) in the historical process. And as a result of this institutionalization, he thinks that there has been some erosion in concepts such as sheikhdом, sainthood, intercession and miracles, and that negative inner perceptions that contradict the apparent meaning of the religious texts (nass) have emerged. In this report, we will try to evaluate some Sufi concepts such as Sufism, Sufism and Sufi order and Sheikhdом in the light of the texts, based on the translation of the late Topaloğlu's Hoca Muhammed Tanci's work titled "On Islamic Sufism" and his article titled "On Sufism-Tariqat and Piety" about these sects whose emotional and spiritual aspects seem to be more advanced than their rational reasoning.

Keywords: Theology, Bekir Topaloğlu, Sufism, Mysticism, Religious texts

Giriş

Kelâm ilminin Türkiye’deki duayenlerinden ve son dönem kelâm ve mezhepler tarihi akademisyenlerinin hocası olan Bekir Topaloğlu (1932-2016), resmî eğitim sürecinin yanı sıra medrese geleneği doğrultusunda sıra kitaplarını okuyup dinî ilimler tahsilini tamamlayarak 17 yaşında icazet almıştır. *TDV Yayınları İslâm Ansiklopedisi*’nin (DİA) kuruculuğunu, idarî ve

⁸ makman64@gmail.com, 0000-0001-6675-1315, Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ilmî sorumluluğunu yürütmüş olan Topaloğlu, bu ansiklopedide 168 madde telif etmiş, 1700 civarında maddenin ilmî redaksiyonunu yapmıştır.⁹

Toplumda öne çıkan fikir ve düşüncelere karşı duyarlılığı ve ilmî katkısıyla bilinen Topaloğlu'nun bu bağlamda yazdığı önemli çalışmalardan biri “İslâm Tasavvufu Üzerine” başlıklı Arapçadan çeviri kitabıdır. Eserin muhtevası, İbn-i Haldûn'un (ö. 808/1406) *Şifâu's-sâil li-tehzîbi'l-mesâil* (شفاء السائل لتهديب المسائل) adlı eserini tahkik ederek neşreden (İstanbul, 1957) Muhammed et-Tancî'nin (1918-1974) bu kitaba yazdığı *Fi't-Tasavvufi'l-İslâmî* (في التصوف الإسلامي) isimli mukaddimesidir. Topaloğlu bu eseri, “İslâm Tasavvufu Üzerine” adıyla Türkçeye çevirmiştir (1. Bsk., İstanbul: Damla Yayınevi, 2002). Tancî (الطنجي), tasavvuf mezhebine genel bakış yapan *Şifâu's-sâil*'i yayına hazırlarken baş tarafa yaklaşık 100 sahifelik uzun bir giriş yazmış, bunun 40 sayfaya yakın kısmını İslâm'da tasavvuf faaliyetinin ortaya çıkışı ve gelişip yayılmasına ayırmıştır (Tancî, M. 2002: 6 -Topaloğlu'nun sunuşu-). Bilimsel bir yöntem ve üslûpla yazılan bu kısmın Arapça aslı ile Türkçe çevirisinin birlikte basılmasından oluşan Topaloğlu'nun *İslâm Tasavvufu Üzerine* adlı eseri hem ilgilenen okuyucuya hem de ilahiyat sahasında eğitim alan talebelere yararlı olacağı düşünülmüş, bu nedenle de çeviride metne sadakatin gözetilmesi yanında okuyucu açısından kolayca anlaşılması adına mümkün mertebe Türkçe üsluba da hassasiyet gösterilmiştir.¹⁰ “Tasavvuf-Tarikat ve Dindarlık Üzerine” adlı makalesini ise Topaloğlu, emekli olduktan sonra dahası vefatına yakın zamanlarda (2015) yazmıştır. Bu durum, onun tasavvuf konusundaki son fikirlerini göstermesi bakımından önemlidir. Biz de hem sıraladığımız bu eserleri ve diğer çalışmaları ve hem de Topaloğlu hakkında yazılmış akademik eserlerden istifadeyle onun bu alana dair fikir ve tespitlerini belirleyip yorumlamaya gayret edeceğiz.

Derin ve zengin bir gönül dünyasına sahip bulunan¹¹ Topaloğlu kişisel yaşamında da bu hususları uygulamakta olup bir nevi inzivaya girmiş bir sûfî gibi gün boyu özel mekânına çekilip vaktini sürekli ilmî çalışmalarla geçirmiştir. Bu itibarla onun tasavvuf mezhebi veya içeriğine yönelik eleştirilerinin, zahidlere mahsus sanılan tasavvufî yaşam tarzı, takva ve Allah sevgisi (muhabbetullah) gibi kendi yaşamının da vazgeçilmez düsturları arasında yer alan mistik (duygusal) tutumla alakalı olmadığı bilinmelidir (Bkz. Çelebi, İ. 2004/2: 19-20).

1. Topaloğlu'nun Tasavvuf Hakkındaki Değerlendirmeleri

Aklî yetenek, his ve gönül hayatı, Allah Teâlâ'nın insanlara yönelik lütuf ve ikramlarının başında gelmektedir. O'nun (c) yükümlü tuttuğu Müslümanlık ise kişinin bu yönlerini sevk idare eden bir inanç ve yaşam biçimidir. Kur'an metninin mana ve muhtevası incelendiğinde onun en etkili üslup ve ifadelerle hem akıl ve muhakemeye hem de kişinin duygu/his ve gönül dünyasına seslendiği görülür. Çünkü dinin özünü teşkil eden *iman* da aklî muhakeme ve peşinden gönlün ısınıp bağlanmasıyla meydana gelmektedir. Bu bakımdan Kur'an'ın, bireyin hem bedensel hem de psikolojik yönlerine hitap ettiğini görmekteyiz (bkz. Neml 27/13, Sebe 34/43, Zuhuf 43/30).

⁹ Hayatı, şahsiyeti, eserleri ve ortamı için bkz. İlyas Çelebi, “İlme Adanan Bir Ömür: Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun Biyografisi (1932-2016)”, *Kelâm İlminde Metodoloji Sorunu*, (2017), 349-351; İlyas Çelebi, "Topaloğlu, Bekir", *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/603-606.

¹⁰ *Şifâu's-sâil* (شفاء السائل); ilhâm, ilâhî feyz ve marifete ulaşmak amacıyla yazılı metin okuma veya bir şeyhe bağlanma yöntemlerinden hangisinin tercih edilmesinin gerektiğine dair bir soruya verilen cevabı içermektedir. (Bkz. İbn-i Haldun, *Şifau's-sail li-tehzibi'l-mesail*, thk. Muhammed Mut el-Hafız, (Dımaşk: Dâru'l-fikr, 1996), 8-9, 13, 122, 212). Eserde ayrıca İslâm dünyasındaki tasavvuf hareketlerine bakışlar yapılmaktadır. *Şifâu's-sâil*'i Süleyman Uludağ “Tasavvufun Mahiyeti” adıyla Türkçeye çevirmiştir (İstanbul, 1977). Bkz. Emine Ögük, “Son Devrin Din Âlimi Bekir Topaloğlu: Hayatı, Hatıratı ve Kelâm İlmine Katkısı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* [Tokat İlmiyat Dergisi], IV/1, (2016), 190.

¹¹ Bekir Topaloğlu'nun *Nesillerin El Kitabı* (4. Bsk., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, 173 vd.) ile *Dinî Sohbetler* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, 27 vd.) adlı eserlerinin genel içerik ve temaları bunu göstermektedir.

Akıl, duyu organlarının sağladığı bilgiler ile tarih sürecinde oluşan insanlık birikimini alıp analitik süzgeçten geçirerek yeni sonuçlara ulaşır. Bu tür sonuçların geneli insanlar arasında ortak olup evrensel özellik taşırlar. Kişiye mahsus psikolojik boyut ise fertten ferde, hatta aynı fertte duruma ve zamana göre değişiklik arz eden bir hâldir. Buna sebep de Kur'an'daki birçok beyanın mistik (duygu yüklü) özellik taşıdığını görmekteyiz. Mamafih hayat ve sürecini duygusal âleme terk etmediği; aksine duygu dünyasını aklın, tefekkür ve tedebbürle oluşan analitik düşüncenin kontrolüne verdiği de malumdur. Zira insanlık tecrübesiyle bilindiği üzere duygu, akıl mekanizması ile kontrol edilmediğinde mistisizm ve mitolojiye sapmaktadır. Nitekim mahza zühdle başlayan tasavvufun (Tancî, M. 2002: 27, 31), İslamî ortak aklın kontrolünden çıkıp çevre kültürlerden etkilenmek suretiyle felsefî niteliğe (bkz. Hilal, İ. 2004: 45 vd.) evrildiği ve sonraki aşamalarında vahim sapmalara maruz kalarak örgütlü (tarikat) hâle geldiği, peşinden bugün artık ticarete dahası holdingleşmeye evrildiği malumdur. Topaloğlu işte bu tarz sapmaları havi tasavvuf algı-anlayışına rezerv koymuştur.

Topaloğlu'nun tespitiyle dinî ahkâm genelde; iman, amel ve ahlak şeklinde üç ana grupta toplanır. Bunlardan dinin esasını teşkil eden iman kalbin onayı (tasdik) ve gönlün yatışıp kabullenmesiyle hâsıl olmaktadır. Elbette aklın rehberlik yapması ve mantıkla uyum içinde görmesi de gerekmektedir. Amel, fikhî konuların uygulanması ve ahlâk, bilinen güzel davranışlar diye tanımlansa da başta iman olmak üzere dinî hükümlerin hepsinin kalp ve gönül boyutu da bulunmaktadır. Kuldan Allah Teâlâ'ya varacak amellerin tamamının ihlastan ve yani gönül eleğinden de geçmesi lazımdır. Bu yönüyle bakıldığında, dinin belirlediği zahirî formlar da dâhil, bütün amellerin ilahî âleme dair derûnî tarafları, mistik yönleri de bulunmaktadır. Müellife göre esasen zühd ve sûfilîğin aslı da bundan farklı bir şey değildir.

Akıl ve duygu bakımından insanları gruplandıran Topaloğlu'na göre a- Sûfî, b- Kadın, c- Siyasetçi, d- Edip ve Şair gruplarında genelde his hayatı akıl hayatının önünde seyreder. Kadın psikolojik açıdan olduğu gibi fizyolojik bakımdan da erkekten farklıdır. Allah (c) bu iki türü de aralarında akım ve/veya çekimi sağlama hikmetine bağlı olarak artı ve eksi kutuplarda yaratmıştır. Nitekim kimi rivayetlerde kadınlar hakkında "eksik akıllı" (nakısatı akl¹²) denilmiş olmasının manası da budur. Bu yaklaşım ve temellendirme ile eksik akıllılığın ne anlama geldiğini izah etmeden ve nasıl ilgi kurduğunu belirtmeden Topaloğlu, his/duygu ve gönül dünyası engin olan kadın, fizyolojik nitelikleriyle beraber hayata çeşitlilik katar, sevgi faktörünü faaliyete geçirerek aile yuvasının kurulup devamını sağlar, demektir. Oysaki rivayetin, kadın aleyhinde düzenlenerek Resûlullah'a isnat edildiği veya en azından metnin, ilk ravinin yanlış anlama, zabt veya hatalı algısından kaynaklı bir içeriğe sahip olduğunun ifade edilmesi mümkündür.¹³ Kaldı ki Topaloğlu'nun bahis konusu mevzusunu böylesi bir rivayetle ilişkilendirmeden aktarımı da imkân dâhilindeydi.

Sûfilere gelince: Risalet döneminde az sayıda ashab; terk-i dünya edeceklerine, gündüzleri oruçlu geceleriye teheccüd ve sair ibadetlerle geçireceklerine ve eşleriyle cinsel ilişki kurmayacaklarına karar vermişlerdir. Bunlardan haberdar olan Hz. Peygamber, kendilerini çağırıp aldıkları mistik/hissî kararın yanlışlığını belirterek kendisi gibi orta yolu izlemelerini emretmiştir.¹⁴ Hâl ve olması gereken böyle de olsa hızlı bir biçimde seyreden fütuhât paralelinde Müslüman coğrafyası genişlemiş ve böylece değişik geleneklere mensup kitleler

¹² "تَكْفُرُ اللَّعْنُ وَتَكْفُرُ الْعَشِيرُ وَمَا رَأَيْتُ مِنْ نَقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أَغْلَبَ لِيْ لَبٍ مِّنْكَ" Müslim, İman, 132; Ebu Davud, "Sünne", 15; Buhârî, "Zekât", 44, "Hayız", 6; Tirmizi, "İman", 6; İbn-i Mâce, "Fiten", 19.

¹³ Aslında Topaloğlu "İslâm'da Kadın" adlı eserinde de genel manada klasik kültürel dindarlığa matuf fikirler beyan etmektedir. (20. Bsk., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 19-22, 42, 84, 94-95, 139-140.

¹⁴ "Şu şu sözleri aştım âdîm kâdâ ve kâdâ mâ vâllâhî inî lâ ahsâküm lillâhî vâttâküm lû , لَكِنِّىْ أَصُوْمُ وَأَفْطِرُ ، وَأَصَلِّى وَأَرْفُقُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنِّىْ" "Şu şu sözleri söyleyenler sizler misiniz? Allah şahittir ki ben, Allah'tan en çok korkanınız ve O'na karşı sizin en çok takva sahibi olanınızım. Ancak ben bazen oruç tutarım bazen de tutmam. Geceleri hem namaz kılarım hem de uyurum. Kadınlarla da evlenirim. (Hâl böyle iken) Kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir" Buhârî, "Nikah", 1. (5063); Müslim, "Nikah", 5, (1401); Tancî, *İslâm Tasavvufu Üzerine*, 28-30.

kendilerini müslümanların coğrafyasında bulmuştur. Ashab ve tabiinden itibaren Müslüman topluluklar içinde israfı aşan bir refahla yaşayanlar bulunduğu gibi yoksullukta kıvrananlar da olmuştur.

Bu hengamede gönül alemi hassas bazı insanlar olup bitene tepki olarak kendilerini, "dünyayı terk etme, süsüne kapılmama" anlamına gelen "zühd hayatı"na kaptırmış ve hayatını o istikamette düzenlemeye çalışmıştır. Bu sosyolojik gerçekliğin sonraki dönemlerinde adına bilahare sūfilik/tasavvuf denilen bir algı biçimi/ hareket tarzı ortaya çıkmış ve burada zahiri denilen ilimlerin yanı sıra hissî (hatmî, kalbî) duyuşlara ehemmiyet verilme aşaması başlamıştır. Böylece bugüne kadar hayatîyetini koruyan felsefî bir tasavvuf mezhebi/yöntemi¹⁵ ortaya çıkmış olmaktadır. İslam dünyasında bu felsefî tasavvuf döneminden sonra tarikat dönemi başlamıştır. "Allah Teâlâ'ya götüren yol" manasında kullanılan tarikat; daha ziyade hisse dayanan zühd ile tasavvufun/sūfilîğin, bir manada duyularla algılanan tecrübe sahasında kendilerini örgütlü biçimde göstermesidir. Bu süreçte zühd hayatının aksine tasavvufun merkezine velî/evliya/velayet gibi farklı unsurlar, algı anlayışlar yerleşmiştir. İlâveten tarikatta mürşid/şeyh, adap, tevbe, zikir türleri; bazılarında değişik kıyafetler ve kurumsallaşma başlamıştır.

Kimi tarikat mensuplarınca -nahak yere- Allah'ın velîsi/evliya olmak gibi şeyhlere nispet edilen bazı makam veya vasıfların, Sünnî inanç açısından bile belli bir zümreye mahsus değil Allah'a özgü kılınan salih amelleri ihlas/samimiyetle çoğalan (Yunus 10/62; Maide 5/55; En'am 6/127) her kişi için kullanıldığını görmekteyiz. Bütün müminler birbirlerine velîdir, Allah (c) da onların dostu/velîsidir. Buna sebep kimse ayırırda bulunmak suretiyle "Ben özel biçimde Allah'ın velîsiyim" iddiasında bulunamayacağı gibi hariçten de hiç kimse böyle bir tespit/belirleme yapamaz. Günahlardan korunmuşluk (masumiyet/ismet, mahfuz olmak), sadece (o da kısmen) peygamberlere has olduğundan başka hiç kimsede bulunmamaktadır. Dolayısıyla Şîî İsnâaşeriyye tarafından benimsenen "on iki imam"ın hata, kusur ve gûnahtan arınmış olduğu kanaati ve sūfilikte karşılığı olan şeyhin mahfuz olduğu savı, dinin temel prensipleriyle bağdaşmamaktadır. Keza gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği (Cin 72/26-27) de açıktır.¹⁶

Bu itibarla halk nezdindeki makamı, namı ve birikimi ne olursa olsun hiç kimseye gaybı bilme niteliği nispet edilemez. Şeyh veya Şîî imamın rûya veya herhangi bir yolla gayba vakıf olması da açık naslara binaen imkânsızdır. Bu sebeple şeyhin müritlerinin bütün hâllerinden haberdar olduğunu savunmak, Hz. Peygamber'in bile bilemediği bir hususu iddia etmektir. Yukarıda belirttiğimiz gibi "iman" gönlün ve aklın ortak kararıyla dinin kesin naslarına dayanarak oluşup devam etmektedir. Söz konusu kalbî duyuş da bu nasların dışına çıktığı takdirde dinle problemlili bir ilişki düzeyi söz konusu olmaktadır.

Nitekim Tancî'nin, Topaloğlu'nun çevirisini yaptığı eserindeki ifadesiyle sūfiler herkes tarafından tanınmalarına vesile olan bazı özellikleri ve kendilerine has epistemolojik yöntemleriyle diğer İslâmî fırkalardan ayrılıp bağımsız hale geldikten sonra muhtelif Müslüman zümreleri de kendi çatıları altında toplamayı başarmıştı. Bu zümreler kültürleri, İslâm anlayışları ve İslâmî ilkeleri kavrayışları açısından farklılık arz ettiği gibi mezhep-meşrep ve amaçları da ayrı ayrı hususiyetler taşımaya başlamıştı. Sözü edilen zümreler arasındaki bu çeşitliliğin sonuçları onların tutum ve davranışlarında kendini gösterdiği gibi

¹⁵ Bilgi teorilerindeki ve varlık anlayışlarındaki temel farklılıklara rağmen İslâmî disiplinlerde eser veren müellifler sūfilere müstakil bir fırka olarak değerlendirmemiştir. Bkz. Tancî, *İslâm Tasavvufu Üzerine*, 46-48; Mustafa Akman, "İtikadi Mezhepler Tarihinin Kaynakları: İçerik ve Özellikleri", *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/2, (2019), 190-191; Faruk Sancar, "İtikadatu Firaki'l-Muslimin ve'l-Müşrikin ve el-Milel ve'n-Nihal Literatüründeki Yeri", *Kelam Araştırmaları Dergisi* [Kader], VII/1, (2009), 141-142.

¹⁶ Kâmil Mustafa eş-Şeybî'nin (ö. 1427/2006) Sūfilîğin Şîilikten aldığı unsurlara dair örnek ve değerlendirmeleri için bkz. *es-Sılat'u Beyn'et-Tasavvuf ve't-Teşeyyu'*, 3. bsk., Beyrut: Dâr'ul-Endelüs, (1982), 1/136, 138, 191, 199, 225-226, 229, 234, 237, 362, 369-376, 399, 406-407, 409-426, 473, 477-487, 491-498, 542.

Müslüman fikir adamlarının tasavvuf ve mutasavvıfe hakkında yürüttükleri değerlendirme ve hükümlere de etki etmiştir. Zira zamanla tasavvuf, müntesipleri arasında neredeyse dünyalık taleplerinin vesilelerinden ibaret kalmıştır. Hedefinden sapmış bu yöneliş ulemanın tepkisini arttırmış ve mensuplarına yönelik muhtelif yargılarda bulunmalarına sebebiyet vermiştir. Çünkü mutasavvıflar zâhir-bâtın ilim ayrımı yaparak kendilerinden olmayan kimselerin ilmini tahkir etmiş; hadisleri keşf ve ilhâm hatta Allah'tan veya Peygamber'den doğrudan aldıklarını iddia etmişlerdir. Öyle ki Sûfiyye'ye göre hak ancak keşf ile anlaşılır, zevk-i sûfiye uymayan nakil mutlaka te'vil edilmelidir (Tancî, M. 2002: 51-75). Nitekim el-Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhya's*ının "Şerhu acaibi'l-kalb" bölümünde (Gazzâlî, 1989: 3/20-28) ve ayrıca *el-Munkız risâlesinde* (Gazali, 2010: 7) hakikate ulaştırıcı doğru metodun keşf ve ilhâm olduğu tezini savunmaktadır (Bkz. Topaloğlu, B. 2014: 83-84; Mâtürîdî. 2014: 48-51).

Ne var ki Topaloğlu'nun belirttiği gibi Sûfiyye'nin sahiplendiği keşf ve ilhâm, kelâm âlimlerinin çoğunluğu tarafından gerçeğe ulaştırıcı bir vasıta olarak görülmemiştir. Çünkü ilhâm ve keşf, herkesçe kullanılabilecek ve kontrol edilebilecek objektif bir metod olmadığı gibi ona mazhar olacak kimse peygamber olmadığına göre hatadan da korunmuş (masum) değildir.

Topaloğlu, bu konuda başından geçen şöyle bir hikâyecik aktarmaktadır: Seneler önceydi, mezunlarımızdan biriyle bu konuyu tartışırken o kişi, şeyhin, bütün müritlerinin her hâline vakıf olduğunu iddia etmişti. Ben ise bu dediğinin imkânsız olduğunu, peygamberlerin dahi bunu bilemeyeceğini, nitekim bir hususta anlaşmazlığa düşen ve hakemlik adına Resullullah'a gelen iki ashaba O'nun şöyle dediğini anımsattım: "Ben de yalnızca sizin gibi bir insanım/beşerim. Mümkündür ki sizden biri iddiasını savunurken diğerinden daha yetenekli olur. Şu hususu bilin ki ben, kime diğerinin hakkından bir miktar veririm ona ateşten bir miktar vermiş olurum."¹⁷ Bundan sonra benimle çekişen kişi "Şeyh Efendi rüyasında görebilir" demez mi? Ona şu şekilde yanıt verdim: Şeyh dediğiniz her gece 40-50.000 insanın filmini mi izleyecek!" (Topaloğlu, B. 2015: 90-91)

Tasavvuf konusunda Topaloğlu'nu etkileyen hocası et-Tancî'nin tespitiyle İslam mezhepleri tarihinin ilk dönem eserleri sûfileri/mutasavvıfları, kendilerine mahsus prensip/ilke ve nitelikleri olan müstakil bir fırka/mezhep diye söz konusu etmemiştir. Bu tür eserlerin sûfilerden bahsediş, nadir rastlanan ve bilinegelenin dışında kalan bazı görüşlerin/uygulamaların sahipleri şeklinde olmuş ve çeşitli bahislere serpiştirilmiştir. İslam dünyasında sonradan meydana gelen böylesi hadiseler zamanla her tarafa yayılmasını müteakip müellifler, sûfilerin de kendi gruplarını öteki fırkalardan ayıran bazı vasıflara sahip olduklarını anlamaya başlamışlardır. Mesela Abdulkahir el-Bağdâdî (ö. 429/1037), *el-Fark beyne'l-fırak* ve *Usulu'd-din* adlı eserlerinde onları Ehlisünnetin imamlarından bir grup olarak tanımlar ve diğer fırak kitaplarının mülahazalarına paralel şekilde sûfiler içinde, reddedilen bazı görüşleri benimseyen şahısların bulunduğunu belirtir (Bağdâdî, A. 1423/2002: 338-339; Bağdâdî, A. 1409/1988: 229-231, 273-274, 315). Zira sûfiye kelimesi, başlarda Ehlisünnetin seçkinleri manasını ifade etmekteydi. İslamî fırkalar içinde sûfiye lakabıyla anılan sadece onlardı (Çelebi, İ. 2015: 342-344).

Sûfiler yaşam felsefeleri ve zevk, vicdan, keşf ve müşahedeye dayanan bilgi sağlama yöntemleriyle kendilerine has bir yapıya kavuşup müstakil hale geldiklerinde, başka bir ifadeyle hakikati/doğruyu arama konusunda yeni yöntemler edinip kalamcılar, fakihler ve muhaddislerin kullandığı metotlara muhalefet etmeye başladıklarında söz konusu sahalara mensup ulema, İlyas Çelebi'nin tabiriyle İslam bilginleri (Çelebi, İ. 2015: 347) de onları

¹⁷ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَاتِيَنِي الْخُصَمُ ، فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ ، فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَدَقَ ، فَأَقْضِي لَهُ بِذَلِكَ ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ ، فَلْيَأْخُذْهَا أَوْ فَلْيَنْزِلْهَا - إِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَأَقْضِي لَهُ عَلَى نَحْوِ مِمَّا أَسْمَعُ مِنْهُ فَمَنْ قَطَعْتَ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ بِهِ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ (Buhârî, "Mezâlim", 16 (No: 002458); Müslim, "Akdiye", 4 (No: 004473).

bağımsız bir fırka şeklinde tanımlamaya başladı. Zira sûfiler aynı zamanda seleflerinin yolundan ayrılarak yeni fikirler ortaya atarken ve keşf ve ilhâma dayanan yeni yöntemlerini gayet abartılı şekilde överken, diğer Müslüman ulema arasında itibar gören bilgi metotlarını da yermeye başlamışlardı. Bu yeni mezhep/fırka, söz konusu söylem ve tutumuyla kitleleri cezbedi ve samimi olmayan sûfiler ise bu vaziyeti istismar ettiler.

Hal böyle olunca ulema, tasavvufun girdiği bu istikametten İslam'ın bekası ve akla dayanan prensipleri adına tehlike sezerek durumdan vazife çıkardı. Çünkü onlara göre yalnızca ilhâm ve keşfe yaslanmak, akli küçümseyip geçersiz kılmak demektir. Bu sebepten İslâm alimleri ile mutasavvıf denilen grup/akım arasında anlaşmazlıklar başladı ve iki tarafın da söylemlerindeki ısrarı, anlaşmazlığın sertleşerek Müslüman dünyaya yayılmasına neden oldu (Çelebi, İ. 2015: 342-344, 347).

Ancak mutasavvıfların gittikçe yayılan bu vaziyetleri, aynı çevreden bazı sûfilerden de tepkiler aldı. Bu dönemde sûfilerde artarak görülen aşırılık ve farklılaşmalar nedeniyle Hasan el-Basrî (ö. 110/728), Fudayl b. el-İyâz (ö. 187/803), Ebu Talib Mekkî (ö. 386/996) gibi mutasavvıflar, yaşadıkları dönemde tezahür eden bu tutumları tenkid etmişlerdir. Ebu'l-Hüseyn en-Nurî (ö. 295/908), dönemindeki tasavvufçular ile eskileri karşılaştırırken: "Eskiden yamalı çaputlar incileri (ihlaslı sûfileri) örtüyor idiyken, günümüzde leşleri saklama aparatı haline gelmiş durumdadır." (Furat, A. S. 1978: 339-356) demiştir (Tancî, M. 2002: 52).

Bilindiği kadarıyla ilk defa Gazzâlî, sûfileri diğer İslam mezheplerinden farklı bir fırka olarak değerlendirmiştir (Gazali, 2010: 14, 105, 169). Ancak onlardan *bağımsız/müstakil* bir fırka/mezhep olarak ilk defa bahseden de Fahreddin Râzî'dir (ö. 606/1209).¹⁸ Necmettin Ömer Nesefî (ö. 537/1142) ise sadece sûfiye fırkalarına yer verdiği bir risale kalemle almış ve burada yirmi iki sûfi fırka sıralamıştır. Nesefî tanıttığı fırkaları değerlendirip haklarında dinî açıdan hüküm verirken şöyle demiştir: Bu fırkalardan sadece biri İslamî esaslara bağlı bulunmaktadır. Geri kalan yirmi bir (gulat) fırkanın tamamı bu esaslardan sapmıştır (Tancî, M. 2002: 46-48; Nesefî, Ö. 1979: 168-173).

Buna göre daha genel anlamda İslam tefekkür tarihinde, tasavvuf erbabı yani sûfiler de diğer fırkalarda olduğu gibi zamanla kendilerine mahsus bir akım/ekol oluşturmalarına; bunların da ortaya çıktığı bir bağlamı, vasatı ve nedenleri, temsilcileri, aşamaları, ilke ve prensipleri, ihtilaf ve muhalifleriyle çekişip tartışmaları (polemikleri) ve kaynak eserleri bulunmasına ve ilaveten tarihî süreçteki dikey ve yatay en kalabalık bloku oluşturmalarına rağmen Fahrettin er-Râzî, bunu fark edip ilgili telifatında ayrı bir fırka/grup olarak kaydetmişse de ondan önce ve (çağdaş mezhepler tarihi kaynakları da dâhil) sonra -istisnalar dışında¹⁹- hiç kimse kendi başına bağımsız bir fırka olarak sûfilerden bahsetmemiştir (Akman, M. 2019: 190-191). Bunun esas sebebinin ne olduğunun araştırılması gerektiği bir yana Topaloğlu ve hocası

¹⁸ "Şunu bilin ki İslam ümmetinin fırkalarını yazanlar Sûfiyye'yi zikretmemişlerdir. Bu bir hatadır." Fahreddin er-Râzî, "İtikadâtı Fırakî'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn", çev. Faruk Sancar, *Din Bilimleri Dergisi*, IX/2, (2009), 262; Sancar, "İtikadâtı Fırakî'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn ve el-Milel ve'n-Nihal Literatüründeki Yeri", 141-142. "İnanç ve düşünce ekollerinin tanıtıldığı "fırak edebiyâtı" diyebileceğimiz itikadî mezhepler tarihi kitaplarında, sûfiler, ne bir düşünce ne de itikadî ekol olarak yer alır." Çağfer Karadaş, "Sûfi İtikadının Dönemleri", *Marife Dergisi*, 1/2, (2001), 60; Mustafa Akman, "İtikadî Mezhepler ve Fırkalar Bağlamında Tasavvuf ve Sûfilik'in Yeri", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXV/2, (2022), 345.

¹⁹ Sûfiyye'yi ayrı bir fırka olarak tanımlayan ender yazarlardan biri Ebu'l-Fazl Abbâs es-Seksekî'dir (ö. 683/1284). Ona göre Ehlisünnete Sûfiler haricinde hiç kimse muhalefet etmemiştir. Onlar kendilerini Ehlisünnete mensup sansalar da şeriat, hakikat, marifet ve tarikat hakkında farklı algı-anlayışları; hulûl, ibâhâ, sudûr ve ittihâd gibi bâtil inançlarıyla; Kur'an'ın bâtin ve zâhir manalarının bulunduğu dair bâtinî yaklaşımlarıyla aslında Ehlisünnete muhaliftirler. Seksekî, *el-Burhân fî ma'rifeti 'akâidi ehli'l-edyan*, thk. B. Alî Selâme el-Amûş, (Ürdün: Mektebetu'l-Menâr, 1417/1996), 14, 101-105. Ayrıca bkz. Nezir Maviş, "Şiâ-İmâmiyye'nin Muhaddes ve Müttevessim Kavramlarına Bakış", *Osmangazi Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/1, (Eskişehir, 2022), 431; Niyazi Yılmaz, *Ebu'l-Fazl Abbas Bin Mansur et-Terimi es-Sekseki'nin Hayatı "El-Burhan fî Ma'rifeti Akaidi Ehli'l-Edyan" Adlı Eseri ve İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Önemi*, İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2019), 19-20, 74.

Tancî'nin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere yerinde bir değerlendirme olmadığı izahtan varestedir.

Öte yandan tasavvuf edebiyat ve anlatılarında, Allah'ın (c) "takva sahibi salih kulları dolayımında tezahür eden olağanüstü hâl" diye tanımlanan keramet meselesi/iddiası, risalet çağından ancak üç yüzyıl sonra gündem olmuştur. Mu'tezilî âlimler, mu'cize ile karıştırılacağı korkusuyla keramet denileni reddetmiştir (Devvânî, C. 2021: 133, 245). Ehlisünnet kalamcılarıysa prensip olarak kerameti savunmakla birlikte filan velînin şu kerameti şeklinde herhangi bir belirleme yapmayı isabetli bulmamıştır. Zira keramet, ilminin gereği olan amelleri yerine getirmeye çabalayan dürüst ve takva ehli, samimi bazı kimselerin etrafında gözlemlenen veyahut hissedilen maunet, dinî/manevî bereket ve muvaffakiyetlerden ibarettir. Biz, İslam'ın kaynakları olarak Kur'an'la Allah'ın talimatına vakıf olmakta, Sünnet ile de bunların yaşanma biçimlerini öğrenmekteyiz. İlk uygulayıcılar Hz. Peygamber ve yanındaki ashap olmuştur ki onlardan sonra âlimler gelmektedir. Bu bağlamda mutasavvıf eğer şeyh/mürşid kabul edilecekse kesinlikle âlim olmalı; zahirî denilen ilimlere vakıf olmalıdır. Bunun varlığı kaydıyla mutasavvıf, gönül boyutuyla da ilgilenirse haliyle bunun pek güzel sonuçları olacaktır (Tancî, M. 2002: 40-43).

Topaloğlu'na göre şunu kabul etmeliyiz ki İslamiyet'in gönül alemini fethetmesinde mistisizmin (tasavvufun) bu yönde büyük etkileri olmuştur. Zahirî denilen ilimler aklı aydınlatarak gerçeği gösterir, mistisizm ise aklı gönül dünyasına çekip onu kabul etmesini sağlar. Ona göre tasavvuf gönül boyutu olarak bilinse de felsefeleşmiş sûfilik/ tasavvuf, *usûlu'd-dîn* temelinde analitik tenkide tabi tutulup zıtlaşan ve gereksiz olan hususlardan ayıklanma yoluna gidilmelidir. Bu tespitiyle Topaloğlu, tasavvufa karşı çıkmak değil tasavvufun, *bulaştığı kirlerden arınarak İslam'ın derunî ve manevî gönül boyutunu tezahür ettiren* olması gereken görevini, görünür kılmayı arzulamış olmaktadır (Karadaş, C. 2009: 146).

Tasavvufa karşı çıkmak demişken şunu belirtmekte yarar bulunmaktadır: Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi tefsir, kelâm ve fıkıh gibi ilimler karşısında Gazzâlî'ye kadarki sürede meşruiyet ve toplumsal onama kavgası veren²⁰ tasavvuf ve sûfilîğin, bu dönemden itibaren hızlı bir şekilde öteki dinî ilimlere ve onların temsilcisi durumundaki âlimlerin zihnine egemen duruma gelmiş itikadî bir fırka şeklinde görülmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle tasavvufî ve onlara meyyal çevrelerden gelen "tasavvufa karşı ve sûfileri inkâr" veya "tatmayan bilmez" gibi mimleyici ve küçümseyici argümanlar veya ajitasyonlar, dini reddetmek yani halavetini tatmamak değil yalnızca tasavvuf ve sûfilîğin çeşitli iddialarına karşı olmak; epistemolojik, ontolojik ve teolojik bazı tezlerini inkâr etmek (reddetmek) biçiminde anlaşılmalıdır. Bu sebepten söz konusu klişe ifadelerin farklı bağlamlara taşınarak bir takım mezhebî iddia ve tezleri dayatma enstrümanı halinde kullanılması ahlâkî olmasa gerektir.

Kaldı ki "tasavvufa karşı olmak, evliyâyı yahut sûfileri veyahut kerâmeti inkâr etmek" gibi klişelerin; sûfilerin ve onların felsefesine teslim olmuş kimselerin, tasavvuf ve sûfilîği, itikadî/beşerî bir fırka/mezhep yerine onu dinin kendisi olarak anlaşılsın diye geliştirdiği manipülatif ifadeler olduğu bilinmektedir. Tanımlayıp dışlayan bu kilit tabirlerin, "Eş'arîliğe karşıdır" veya "Maturîdîliği inkâr ediyor" yahut "selefiliği reddediyor" cümlelerinin muhtevassından farklı bir mana içermediği ortadadır. Herhangi bir yerde/yazıda bu ve benzeri ifadeler kullanıldığında bununla etik/ahlâkî olmayan bir eda, tartışmalı konu ve usullerle hakikate ipotek konulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Sûfilik ve Tasavvuf da sonuçta

²⁰ Krş. Bidayeten sûfiler akide ve mezheplerini aralarında zir-i zeminlerde ve hane içlerinde gizli bir surette izhar ederlerdi. Ebû Bekr eş-Şibli (ö. 334/946) geldi, minbere çıkıp halka aşikâr kıldı. Bkz. Muhammed Ali Aynî (1869-1945), *Tasavvuf Tarihi*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018), 191; Ekrem Demirli, "Zahirî İlimlerin Otoritesi Karşısında Tasavvufun Meşruiyet Arayışı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, (2007), 220-242.

Müslüman camiada doğup gelişen öteki akım, fırka ve mezhepler gibi bazı yorum ve tercih ve önerileri pekâlâ reddedilecek özellikte itikadî/akaidî bir fırka ve bloktan ibarettir. Binaenaleyh Mu‘tezile, Şîilik, Eş‘arîlik, Maturîdîlik veya Selefilîğin birtakım problemleri tespitlerine ve aşırı yorumlarına itiraz edildiğinde bununla İslâm’ın eleştirildiği veya inkâr edildiği yahut karşı olduğu sonucu anlaşılmadığı gibi tasavvuf ve sûfilikte de durum bundan ibaret görülmelidir. Zira tasavvufun geldiği son kertede artık zühd ve takvadan ibaret kalmadığı da herkesin malumudur (Akman, M. 2022a: 362-363).

Topaloğlu, his/duygu ve gönül dünyaları engin olup bazen aklın kontrol ve denetiminden uzaklaşabilen kimi insanlardan edip ve şairler ile siyasetçilere gelince böyle olanların davranışları, alışılmış ve umumî kabul görmüş çizgilerin dışına çıkarlar, demektedir. Bu duruma Necip Fazıl (1905-1983) ile Yunus Emre'yi (ö. 720/1320?) örnek veren Topaloğlu, siyasi bakımdan yönetilen değil yöneten olarak iktidar olmak, çok güçlü bir arzudur. Bunlarda da his ve gönül yeteneğinin nefsanî heves, yani şehvet hâline gelmesi hızlıca oluşan psikolojik bir hâldir. Siyasetçilerde de akıl emir, nefis ise esir olacağına nefis emir ve akıl da esir durumuna geçmektedir. Şîâ'nın beklenen Mehdi konusundaki abesle iştigallerinden bahisle onların on iki imam masum (günah işlemeyen), gaybı bilen, hidayete kavuşturan, şefaati kabul olan, Resulullah'tan (s) sonra manevî bakımdan en üst seviyede bulunan insanlar olduğu inançlarını yeren²¹ Topaloğlu, dikkat edildiği takdirde tasavvuf ve tarikata mensup olan Sünnî Müslümanların algı-anlayış ve inancına (itikadına) göre şeyh ve müridler de benzer bir konumdadır, demektedir. Topaloğlu devamla şu yerinde tespiti yapmaktadır: Filvaki tasavvuf hareketinin Şîilikten (teşeyyu‘) büyük oranda etkilendiği âlimlerce bilinen bir mevzudur, bu hususta çeşitli müstakil eserler²² de kaleme alınmış durumdadır (Topaloğlu, B. 2015: 93-95).

Ulum-ı dinîyenin birbirleriyle irtibat hâlinde bulunmalarının gerektiğine işaret eden Topaloğlu, hadis ve tefsirin öteki disiplinlere malzeme sağladığını, fıkıh ve kelâmın ise dinî yaşamın teori ve pratiğini sistemleştirdiğini belirtmekte, bunlara gönül ve his boyutunu işleyen sûfilîğin de eklenmesinin icap ettiğini, yalnız bunun gerçekleşebilmesi adına tasavvufun heybesindeki bazı yükleri indirerek temel dinî bilimlerle uyumlu duruma getirilmesinin elzem olduğunu kaydetmektedir. Başka bir anlatımla müellif, İslâm'ın ana ilkelerini kelâm; ibadetler ve insanlar arası ilişkilere dair pratiklerini ise fıkıh ilmi konu edinir. Tefsir ve hadis ise bu iki sistematik alana sadece malzeme sağlar. Bu arada tasavvuf da dinî yaşamın samimiyet, ihlas ve istikamet doğrultusunda seyretmesine destek olur, demektedir. O, *usulu'd-din* (İslâm'ın temel ilkelerinin toplamı) ile sûfilik arasında anlaşmazlık ve mücadele konusu olarak tanımlanabilecek mevzuları, biri tasavvuf felsefesi, ötekisi ise tarikatlarda kabul gören ancak akaid temelleri açısından çeşitli mahzurlar doğuran bazı telakkiler olmak üzere iki başlıkta toplamaktadır. Ona göre tasavvuf felsefesinin, *usulu'd-din* bakımından analitik tenkitlere tabi tutulup ayıklanması yoluna gidilmelidir (Çelebi, İ. 2019: EK-2/605).

Aslında felsefeye ve düşünce ürünü görüşlere karşı çıkmanın bir manası bulunmamaktadır. Ne var ki bahis konusu edilen husus müminlerin tamamını ilgilendiren dinî paradigma ve ileri sürülen telakkiler, karizmatik hüviyeti haiz kişilere nispet edilip takdise yaklaşan bir pozisyonda olunca durum değişmektedir. Hiç kimse Resûlullah ve ashap topluluğunun *usulu'd-din* sahasındaki görüş ve yaklaşımlarının temel niteliklerini İslâm adına değiştirme imtiyazına malik değildir. Bu bağlamda insanların ilgi-alakasına mazhar olmak niyetiyle

²¹ Mamafih Topaloğlu şu isabetli tespiti de yapmaktadır: Şîiler ehli kiblelidir ve Müslümandırlar. Gerek hayatlarında gerek ölümlelerinden itibaren Müslüman muamelesine tabi tutulurlar. Mesela Ehlisünnetten olan bir kadın mutedil bir Şîî ile evlenebilir, mutedil Şîâ'dan bir imamın arkasında namaz kılınabilir. Topaloğlu, *Nesillerin El Kitabı*, 99.

²² Bunlardan biri için bkz. Mustafa Akman, “Mahiyet ve Münasebet Perspektifinden İmâmet-Velâyet”, *İslâmî Araştırmalar*, (3), 911-930.

tarikât silsilelerinde adı geçen kişilere üstün manevî sıfatlar isnat etmek, onları “evliyaullah” mertebesinde göstermek, harikuladeliğler (kerametler) izafe edip beşer üstü bir düzeye yükseltmek tevhid inancının ortaya koyduğu prensiplerle bağdaştırılması imkânsız hususlardır. Bu nedenle meşayihin gaybı bildiği, müridlerinin manevî yaşantılarına vakıf olduğu, kutubların dünyayı ve dahası kainatı idare ettiği gibi vasıfların Sünnî akide ile mutedil tasavvuf itikadında bulunabileceğini söylemek gerçek dışı bir iddia olarak görülmelidir. Çünkü bu özellikler, Kur'an'da kıssalarına yer verilen peygamberlerin konumu ile Hz. Peygamber'in hayatından tebellür eden neticeleri bile fazlasıyla aşmaktadır.

Topaloğlu, bu eleştirilerine rağmen sûfilîğe ayrı bir önem atfetmekte, dinî ilimlerde mistik bir boşluğun olduğuna değinmekte ve bazen konuşma ve yazılarında bu ihtiyacı ifade ederek kelamcıların özel yaşamlarında ve meseleleri dile getirirken muhataplarının gönül dünyalarını göz önünde bulundurmaları ve kelâmî konulara bir miktar "mistisizm" katmaları lazım geldiğini düşünmektedir. Onun sıklıkla vurguladığı bir mesele de Müslümanların özel yaşantılarında zahid ve mistik bir tutumun yer alması gerektiğidir. O, bunu hasbî ve müstağni olmanın bir gereği kabul etmektedir.

Topaloğlu'na göre Kur'an'da dünya hayatı için çalışmak, kuvvetli olmak, dünyadaki nimet ve imkanlardan yararlanmak dışlanmamaktadır. Nitekim dünya nimetleri karşısı gibi görülen söylemden amaç masivaya tapınmayı önlemektir. Kur'an'da kalbe ait amel/ hareketler bulunmaktadır. Bu, Resûlullah'ın dua, niyaz ve ibadet hayatında da mevcuttur. Bu manada bir mistisizmden söz edilebilir. Tasavvuf, tasavvuf felsefesine kapılmadan hatta tasavvufun sonradan oluşan terimlerine hiç bakmadan, hiçbir şey bilmiyormuş gibi Kur'an'a girmeli, onun psikolojisinden istifade etmelidir. Kur'an'da derinliğine bir dinî hayat ve mistisizm; gönlün ve ruhun Allah'a yücelişi, Allah'la bağlantısı vardır, bunu bulmalıdır. Resûlullah bunu anlamış ve güzel biçimde tatbik etmiştir. Tasavvuf felsefesi ise daha sonra oluşmuştur. Şüphesiz her fikir, görüş olarak değerlendirilebilir, benimsenebilir ama onun kutsallaştırılıp meta analitik eleştiri dışı tutulması kabul edilemez olmalıdır. Zira Müslüman için Allah ve Resulünün kelâmı dışında her söz eleştiriye açıktır. Öte yandan bir yaygın ve örgün eğitim müessesesi konumunda olan tarikatlarda yerleşmiş çok sayıda bid'at ve hurafe bulunmaktadır. Her eğitim müessesesinin kendine mahsus yöntem, erkân ve adabının olması mümkündür. Ancak *usulu'd-din* ile çatışan yerlerde sınırı korumak, Kur'an ve sahih sünnete aykırı hususlara karşı gelmek de elzemdir.

Buna göre başlangıçta bir ihlas ve takva hareketi olarak ortaya çıkan tasavvuf kısa süre sonra biri tarikâtlar ve diğeri felsefe (tasavvuf felsefesi) olmak üzere iki cihette gelişme göstermiştir. Tarikatların gelenekleri içinde azımsanmayacak miktarda hurafe ve bid'at yuvalanmıştır. Tasavvuf felsefesi denilen ise İsrak felsefesi, teşeyyü' ve benzeri akımlardan ve ideolojilerden büyük oranda etkilenmiştir.²³ Kelâm ve kelamcılar, tasavvuf sahasıyla ilgilenerek onun Kur'an, mütevatir sünnet ve ashop icmasıyla bağdaşmayan inanç ve uygulamalarını elemek mecburiyetindedir (Çelebi, İ. 2004/2: 20-21).

²³ Bir takım akademisyen ve araştırmacılar Budist fikirlerin Sûfilîği etkilediğini belirtmektedirler. Bu araştırmacıların biri bu etkiyi şöyle özetlemektedir: Nefesi tutmak gibi muayyen tasavvufî ritüellerin Budist bir eylem olarak yogadaki prânyama uygulamasından üretildiği anlaşılmaktadır. *Herkesle barış* tarzındaki Sûfî tabirinin de Mahayana Budizmi'nden devşirildiği yönünde bir kanaat söz konusudur. Ayrıca, eğitimin ilk safhalarında Sûfî talebinin şeyhinin imgesine yoğunlaşması prensibinin de Budizm'den alındığı açıktır. Dahası, tasavvuf ehlinin tespih kullanımı, bir Hindu-Budist veyahut da Hristiyan bir gelenekten alınmış olduğu düşünülmektedir. Esasen Sûfîzmin Budizm'den bile-isteye farkında olarak etkilendiği aşikârdır. Lakin özde her iki geleneğin de özgül ve orijinal kaldığı da muhakkaktır. Bazılarına göre "nirvana" (Sûfilerce de "fena") diye tabir edilen nihai amaç ve tecrübeler hiç değilse benzer tecrübelerdir." Cafer Sadık Yaran, "Budizmle Mukayeseli Olarak İslam ve İslam Mistisizmi: Müslüman-Budist Diyaloğuna Bir Katkı", çev. Mehmet Atalay, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, (2008), 272. Ayrıca bkz. Serkan Derin (hazırlayan), *Tasavvuf ve Budizm İlişkilerine Dair Bir Risale Havz-ı Hayat*, (Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2021), 11-13, 47-67; Serkan Derin, *Tasavvuf ve Budizmin Ortak Dili Tasavvuf ve Budizm Klasiklerinin Kavramlar Üzerinden Karşılaştırılması*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2018), 13-38, 42 vd. 337-344.

2. Topaloğlu'nun Bazı Konulardaki Farklı Yaklaşımına Örnekler

Topaloğlu'nun tasavvuf ve tarikatlar hakkında bahis konusu ettiğimiz analitik değerlendirmelerinin burayla sınırlı olmadığını, onun bu akademik niteliğinin düşünce sisteminin tamamında tezahür ettiğini göstermek adına farklı hususlardaki yaklaşımlarına da bakmak gerektiği malumdur. Bu açıdan baktığımızda onun Hz. Peygamber'i yüceltme, nuzûl-i Îsâ, yetmiş üç fırka hadisi, fal bakma ve şefaât ile istihare gibi tartışmalı mevzulardaki tespit ve görüşlerinin de bu minvalde olduğu gözükmektedir. Bunlara sırayla bakacak olursak:

2.1. Peygamber'i Yüceltme

Topaloğlu *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Muhammed" maddesinin bir kısmı olan "Dindeki Yeri" bölümünde kısaca şöyle demektedir: Hz. Muhammed, peygamberler arasında fazilet/üstünlük tartışma ve yarışmasına girilmesini ve kendisinin öteki peygamberlerden daha üstün olduğu iddiasının savunulmasını yasaklamıştır. Yine, Hz. Îsâ, aşırı biçimde övüldüğü gibi beni de methetmeye kalkışmayın,²⁴ diyerek sohbeti esnasında onu överken aşırıya kaçan bir ashabını uyarmıştır. Ehl-i kitap denilenler, esasen tek tanrı inancına sahip oldukları hâlde nebilerine beşerüstü bir statü belirlemiş ve böylelikle tevhid ilkesini zedelemiştir. Müslümanlar tarihinde Resûlullah'ın (s) gerçek hayatı, kişiliği ve dindeki statüsü ile uyuşmayan bir kısım aşırı algı-anlayışlar özellikle halk kitleleri arasında etkin olmuştur. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'i yüceltmek maksadıyla temelsiz/uydurma rivayetler ve hayal mahsulü malzemeler de üretilmiştir. Naklî ve aklî ilimler sahasında uzman olan bazı âlimler dahi Hz. Resûlullah hakkında aktarılan haber ve rivayetlerde bazı yanlışlıklara düşmüştür. Bu durum, *el-Minhac fi şu'ab'il-İmân*'da Ebu Abdullah el-Halimî (ö. 403/1012), *eş-Şifa*'da Kadı İyâz (ö. 544/1149) ve *el-Hasâis'ul-Kubrâ*'da Süyûtî (ö. 911/1505) için de söz konusudur. Misalen Süyûtî, *el-Le'âlî'il-Masnu'a*'sında uydurma olduğuna hükmettiği rivayetler ile ilk dönem hadisçilerinin zayıf veya mevzu/uydurma kabul ettiği nakillerine bile *el-Hasâis'ul-Kubrâ*'da yer vermiştir (Topaloğlu, B. 2005: 30/441).

Topaloğlu'na göre peygamberlerin ve özel olarak Resûlullah'ın nebîlik sıfatları; hayatı ve şahsiyeti hakkındaki yazılı kaynaklarda, tasavvufa dair eserlerde ve halk inançlarında yer alan rivayet/nakil, yorum ve anlayışlar; cerh ve ta'dil, İslam'ın ana prensipleri, doğa ve sosyal hayatta canlı olan sünnetullah ve sahih kaynakların verileri bağlamında tedkik edilip bunlarda yer alan sahih ve vaki olmayan anlayışlar ayıklanmalıdır. Hiçbir özel anlayış/yaklaşım ve menkıbe, efsane naslardan, sahih kaynaklardan ve pratik gerçeklerden daha önemli, etkili ve kalıcı sayılamaz. Dünyanın en kaliteli abidesini -onu tezyin etme vehmiyle de olsa- sarmaşıklarla kapatmak kabul edilebilecek bir şey değildir (Çelebi, İ. 2004/2: 17; Topaloğlu, B. 2005: 30/441).

2.2. Nuzûl-i Îsâ

Hanefî fakihi ve muhaddisi Sirâcuddin Alî el-Ûşî'nin (ö. 575/1179) manzum eseri olan *el-Emâlî* adlı akaid metnini şerh eden Topaloğlu, "Hz. Îsâ, kötü ve bozguncu deccâli yok etmek üzere ileride bir gün gelecektir."²⁵ ifadesini açıklarken Ûşî'nin eserde dile getirmiş olduğu bu iddiasının aksine şöyle söylemektedir: "Deccâl ve Mehdi ile Îsâ: Kelâm ve hadis kaynaklarında, kıyamet âlâmetleri olarak ve birbiriyle ilişkili olmak üzere mehdî, deccâl ve Hz. Îsâ'nın gelişinden (yani: nuzûl-i Îsâ'dan) bahsedilir ve bilhassa klasik kaynaklarda bunlara da inanç konusu olarak inanmanın gereği vurgulanır. Bu ve benzeri inançlar, Müslümanlar tarihinde ilkin Şîâ çevrelerinde ve farklı anlayışlar bağlamında gündeme girmiştir. Sünnî yaklaşıma gelince Buhârî ve Müslim gibi âlimler kitaplarında mehdî konusuna hiç yer vermemiş, Tirmizî ve Ebu Dâvûd ise bazı nakiller aktarmışlardır. Lakin bu rivayetlerin

²⁴ Buhârî, "Enbiya", 48. لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ

²⁵ Beyit: 32 عيسى سوف يأتي ثم يتولى لدجال شقي ذي خيال (Hz. Îsâ, kötü ve bozguncu deccâli yok etmek üzere ileride bir gün gelecektir.)

râvileri güvenilir sayılmamıştır. Teveffi (تَوَفَّى) ve ref (رَفَعَ) ıstılahları bağlamında bakıldığı takdirde Hz. İsa'nın hakikaten öldüğü ve yeniden dünyaya gelmesinin söz konusu olmadığı neticesi ortaya çıkar. Buna bir de *nüzûl-i İsa* ile ilgili olarak aktarılan metinlerin mütevâtir olmadığı ve bu nedenle akaid alanında bağlayıcı delil teşkil etmedikleri kanaati de eklenmelidir (Topaloğlu, B. 2013: 73-74).

2.3. Yetmiş Üç Fırka Hadisi

Topaloğlu, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Mezhep" başlıklı maddesinde şöyle demektedir: Hadis edebiyatında mezheplere bölünmenin hükmü hakkında Hz. Peygamber'e (s) isnat edilmekle birlikte sıhhatinden şüphe duyulmayan bir nakil yok gibidir. Umumi olarak hadis eleştirmenleri, mezhepler ile bunların kurucuları hakkında gelen rivayetlerin mevzu/uydurma olduğunu kabul eder. İslam'ın ana hükümlerinde mezheplere ayrılmayı doğru bulmayan kimi alimler ile mezhepler tarihi yazarlarının önem atfettiği *yetmiş üç fırka* rivayetinin metin, isnad, Müslümanların sahip olması gereken misyon ve sosyolojik realite bakımından irdelenmesi gerekir. Bu manada Hz. Peygamber'in, dünya durdukça sürecek "hakkın temsilciliği" gibi bir misyonun -daha işin başındayken- tersine çevrileceğini ilan etmesi akıl ve nakil bakımından kabul edilmesi gayet zor bir husustur. Böyle bir telakkinin yegâne mesnedi ise isnad ve metin açısından problemler taşıyan bir hadisten ibarettir. Buna karşılık bir kısım ayetlerden başka Hz. Peygamber'in kıyamette ümmetinin çokluğuyla övüneceğini belirten rivayetler de vardır. Bu bağlamda O'nun ümmetinin ekseriyetinin cehennemde görecekları azaptan sonra cennete gireceği şeklinde yapılacak bir yorum da makul görünmemektedir. Üstelik 73 fırka rivayetini esas alan mezhepler tarihçileri yazdıkları eserlerde 73 sayısını tamamlamak için gayet zorlandıkları, birbiriyle örtüşmeyen muhteva planları düzenledikleri, ana ve tâlî mezheplerin tespitinde muhtelif tasniflere yer verdikleri görülür (Topaloğlu, B. 2004: 29/534).

2.4. Fal Bakma ve Şefaât

Fal bakmak veya kitap açtırmak suretiyle gaybı/geleceği veya bilginiz dışında olup bitmiş geçmiş öğrenme çabasının esas ve usul açısından hiçbir asla dayanmadığını (Akman, M. 2024: 91 vd.) ifade eden (Topaloğlu, B. 2015: 91) Topaloğlu'na göre şefaât, talebe ile hocası veya mürid ile mürşidi ya da ziyaretçi ile yatır arasında yapılacak bir mutabakat olmadığı gibi beşerî çapta vukua gelecek bir irtibat da değildir. Bu durumda şefaât, kulun Allah Teâlâ'ya imanı, Hz. Peygamber'e bağlılığı ve İslâm toplumuna yönelik içten niyet ve duygularının kendisine sağlayacağı manevi bir yüceliştir. Kul İslâm toplumuyla mutabakat içinde bulunup ahiret için iyi dostlar edinirse, Hak Teâlâ da kıyamet gününde onu iyi dostlarından ayırmaz, buna mani olması muhtemel bazı günahları varsa -tabir caiz ise- onların hatırına bağışlar. Nitekim ayette şöyle buyurulmaktadır: Allah'a ve Resul'üne itaat eden kişiler, evet onlar, Allah'ın lütüfta bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihler ile beraber olurlar. Bunlar ne güzel dostturlar! (Nisa 4/69)

2.5. İstihare

Topaloğlu'nun kanaatine göre istihare, hayırlı olanı bağışlamasını Hak Teâlâ'dan talep etmektir ve bu da sünnettir. Lakin geleceğe dair önemli bir konuda ciddi bir işe karar verip girişmeden önce, sonucunun nasıl olacağı hususunu anlamak niyetiyle özel bazı usullerle yapılan veyahut yaptırılacak olan istiharenin meşru ve sünnet sayılan istihareyle alakası yoktur. Zira bu çeşit istiharede gayba vakıf olma maksadı bulunmaktadır. Bunun ise dinde bir yeri yoktur. Çünkü sünnet olan istihare, Hz. Peygamber'e nispet edilen duadan da anlaşılacağı gibi kastedilen bir amelin hayırlı ise gerçekleşmesini, değilse olmamasını Allah'tan (c) dilemekten ibarettir (Buhârî, "Tevhid", 10 (007390); Öğüt, S. 2001: 23/333-334).

Sonuç

Bekir Topaloğlu Türkiye’de İslâmî ilimlerin hemen tümünde ama özellikle Kelâm ve Mezhepler Tarihi alanlarında duayen sayılan önemli ilim insanlarından biridir. Yanı sıra *İslâm Ansiklopedisi*’nin hem fikir babalarından hem de hayata geçirilerek ilim ehlinin istifadesine sunulmasında başat role sahiptir. Bunlar kadar önemli bir husus da Üniversitelerde aktif görevde bulunan ilahiyatçı akademisyen veya ilim meclislerinde söz sahibi nice zevata hocalık yapmış, fikir ve önerileriyle müktesebatlarına değer katmış entelektüel bir âlimdir. Bu açıdan Topaloğlu’nun tefekkür dünyası ve bunu dile getirme yöntemi önem arz etmektedir.

Bu bağlamda onun fikir beyan ettiği veya hakkında yazılar yazdığı konulardan biri de tasavvuf âlemidir. Tasavvuf, Müslüman toplumda kendine mahsus nedenlerle neşvünema bulup gelişmiş (dönemi itibariyle) yeni bir algı-anlayıştır. Zühd ile başlayan bu hareket zamanla çevre ve yabancı kültürlerle etkileşim sonucu değişim dönüşüme maruz kalmış, yalın haldeki pratik zühd, böylece teoriğe evrilmiş ve felsefî bir içeriğe dönüşmüştür. Bu durum zamanla örgütlü bir hale de gelerek tarikat halinde, artık ilk zühd halinden farklı yepyeni bir mezhep halini almıştır. Mezhep (yol/yöntem) halini alırken bu süreçte şeyh, velî, keşf gibi içselleştirdiği yeni kabul ve uygulamalarıyla zamanla çeşitli tartışmalara da konu olmuştur.

Söz konusu tartışmalarda kimisi tasavvufu her şeyi ile İslâm’a eşitlerken kimisi yabancı ihdası diye niteleyip topyekûn reddetmiş ve kimisi de tasnif ederek içerik ve uygulamalarından bazılarını sahih dinî naslarla temellendirip benimsemiş, dinî naslarla örtüşmeyen veya çelişen hususlara da itiraz ederek tashihe çalışmıştır. Bu üçüncü gruba dâhil araştırmacılardan biri de Topaloğlu’dur. Ona göre tasavvuf veya sıkça kullandığı başka bir deyişi ile mistisizm mümindeki duygu âlemi ve gönlün inanılan hususlara dair tahkimidir zira onsuz dindarlık eksik kalmaktadır. Bu itibarla tasavvufun İslâmî mahreç ve niteliğini benimsemek ancak ona zamanla iliştilmiş, inanılması veya uygulaması dinen sakıncalı bulunan hususları mutlaka belirleyip terk etmek gerekmektedir. Topaloğlu, bizce de isabetli olan bu kanaatiyle ilmî derinliğini göstermiş ve mümin insanın derûnî hayatına anlam katmış olmaktadır.

Kaynakça

- Akman, M. (2019). “İtikadi Mezhepler Tarihinin Kaynakları: İçerik ve Özellikleri”. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/2, 169-204.
- Akman, M. (2022a). “İtikadî Mezhepler ve Fırkalar Bağlamında Tasavvuf ve Sûfilik’in Yeri”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXV/2, 334-373.
- Akman, M. (2022b). “Mahiyet ve Münasebet Perspektifinden İmâmet-Velâyet”. *İslâmî Araştırmalar*, (3), 911-933.
- Akman, M. (2024). *Astroloji ve Müslüman Astrologlar*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aynî, M. A. (2018). *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Bağdâdî, A. (1423/2002), *Usulu'd-din*, thk. Ahmet Şemseddin, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Bağdâdî, A. (1409/1988). *el-Fark beyne'l-fırak ve beyânu'l-fırkati'n-naciye minhum*, thk. Muhammed Osman el-Huş, Kahire: Mektebetu İbn-i Sina.
- Çelebi, İ. (2019). "Topaloğlu, Bekir". *İslâm Ansiklopedisi*, c. EK-2. Ankara: TDV Yayınları.
- Çelebi, İ. (2004/2). “Bekir Topaloğlu: Kur’an ve Kelâm Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 5-24.
- Çelebi, İ. (2017). “İlme Adanan Bir Ömür: Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun Biyografisi (1932-2016)”. *Kelâm İlminde Metodoloji Sorunu*, 349-351.

- Çelebi, İ. (2015). "Muhammed b. Tavât et-Tancî'nin Klasik Dönem Tasavvuf Hareketine Yaklaşımı". *Uluslararası Prof. Muhammed b. Tavât et-Tancî Sempozyumu*, 13-14 Ekim 2011, 337-350.
- Demirli, E. (2007). "Zahirî İlimlerin Otoritesi Karşısında Tasavvufun Meşruiyet Arayışı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 219-245.
- Derin, S. (2021). (hazırlayan), *Tasavvuf ve Budizm İlişkilerine Dair Bir Risale Havz-ı Hayat*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Derin, S. (2018). *Tasavvuf ve Budizmin Ortak Dili Tasavvuf ve Budizm Klasiklerinin Kavramlar Üzerinden Karşılaştırılması*. İstanbul: Endülüş Yayınları.
- Devvânî, C. (2021). *Akaid-i Adudiye Şerhi*. çev. Mustafa Akman. Batman: Mütercim Yayınları.
- Furat, A. S. (1978). "Abu'l-Huseyn an-Nuri ve Makamat al-Kulub Adlı Risâlesi", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, (VII/1-2), 339-356.
- Gazali, (2010). *el-Munkizü Mine'd-Dalâl ve Tasavvufî İncelemeler*. Şerh: Abdulhalim Mahmud. çev. Salih Uçan. 4. Bsk., İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Gazzâlî, (1989), *İhyâü Ulumi'd-Din*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Hilal, İ. (2004). *Din ve Felsefe Arasında İslâm Tasavvufu*. çev. Mehmet Ali Kara. İstanbul: Çıra Yayınları.
- İbn-i Haldun. (1996). *Şifau's-sail li-tehzibi'l-mesail*. thk. Muhammed Mut el-Hafız. Dımaşk: Dâru'l-fikr.
- Karadaş, C. (2009). "Günümüz Türkiye'sinde Kelam İlmi". *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, II/1, 129-151.
- Karadaş, C. (2001). "Sûfî İtikadınının Dönemleri". *Marife Dergisi*, 1/2, 59-71.
- Mâturîdî. (2014). *Kitabü't-Tevhîd -Açıklamalı Tercüme-*. 6. bsk., çev. Bekir Topaloğlu. İSAM Yayınları.
- Maviş, N. (2022). "Şîâ-İmâmiyye'nin Muhaddes ve Mütevessim Kavramlarına Bakışı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/1, 415-440.
- Nesefî, Ö. (1979). "Kitabün fi Mezahibi'l-Mutasavvıfa". çev. Süleyman Uludağ. *Diyanet İlmi Dergi*, XVIII/3, 168-173.
- Öğük, E. (2016). "Son Devrin Din Âlimi Bekir Topaloğlu: Hayatı, Hatırâtı ve Kelâm İlmine Katkısı". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* [Tokat İlmiyat Dergisi], IV/1, 179-205.
- Öğüt, S. (2001). "İstihare". *İslâm Ansiklopedisi*, 23. İstanbul: TDV Yayınları.
- Râzî, F. (2009). "İtikadâtı Fırakı'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn (إعتقادات فرق المسلمين والمشرکین)". çev. Faruk Sancar. *Din Bilimleri Dergisi*, IX/2, 235-274.
- Sancar, F. (2009). "İtikadatu Firaki'l-Muslimin ve'l-Müşrikin ve el-Milel ve'n-Nihal Literatüründeki Yeri". *Kelam Araştırmaları Dergisi* [Kader], VII/1, 131-148.
- Seksekî, E. (1417/1996). *el-Burhân fî ma 'rifeti 'ağâidi ehli'l-edyân*, thk. Bessâm Alî Selâme el-Amûş, Zerka/Ürdün: Mektebetü'l-Menâr.
- Şeybî, K. M. (1982). *es-Sılat'u Beyn'et-Tasavvuf ve't-Teşeyyu'*. 3. bsk., Beyrut: Dâr'ul-Endelüs.
- Tancî, M. (2002). *İslâm Tasavvufu Üzerine*. 1. Bsk., İstanbul: Damla Yayınevi.
- Topaloğlu, B. (2010). *Nesillerin El Kitabı*. 4. Bsk., İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Topaloğlu, B. (2008). *Dinî Sohbetler*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Topaloğlu, B. (2004). "Mezhep (Mezheplere Ayrılmanın Dinî Hükmü)". *İslâm Ansiklopedisi*, 29. Ankara: TDV Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2005). "Muhammed (Dindeki Yeri)". *İslâm Ansiklopedisi*, 30. Ankara: TDV Yayınları.

- Topaloğlu, B. (2015). “Tasavvuf-Tarikat ve Dindarlık Üzerine”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/1, 85-95.
- Topaloğlu, B. (2013). *Emali Şerhi*. 3. bsk., İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV).
- Topaloğlu, B. (2008). *İslâm'da Kadın*. 20. Bsk., İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Topaloğlu, B. (2014). *Kelâm İlmine Giriş*. İstanbul: Damla Yayınları.
- Yaran, C. S. (2008). “Budizmle Mukayeseli Olarak İslam ve İslam Mistisizmi: Müslüman-Budist Diyaloguna Bir Katkı”. çev. Mehmet Atalay, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, 253-273.
- Yılmaz, N. (2019). *Ebu'l-Fazl Abbas Bin Mansur et-Terimi es-Sekseki'nin Hayatı “El-Burhan fî Ma'rifeti Akaidi Ehli'l-Edyan” Adlı Eseri ve İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Önemi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Iğdır.

İÇ ANADOLU BÖLGESİNDE AKILLI KENT UYGULAMALARI: BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ ARASI KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Gamze TOY²⁶

Özet

Bu çalışma, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan dört büyükşehir belediyesinin (Ankara, Konya, Eskişehir ve Kayseri) akıllı kent uygulamalarını karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Akıllı kentler, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak şehirlerin daha yaşanabilir, sürdürülebilir ve verimli hale getirilmesini amaçlayan kentsel yönetim sistemleridir. Çalışmada, akıllı ulaşım, akıllı çevre ve enerji yönetimi, dijital belediyecilik, afet yönetimi ve akıllı altyapı gibi başlıca unsurlar ele alınmıştır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi, akıllı ulaşım sistemleri ve dijital yönetim alanlarında öncü projeler geliştirirken; Konya Büyükşehir Belediyesi, sürdürülebilir enerji ve yerli-milli teknoloji çözümleri ile akıllı şehir stratejisini bütüncül bir yaklaşımla uygulamaktadır. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, çevre ve sürdürülebilirlik temelli akıllı kent uygulamalarına odaklanarak enerji tasarrufu, atık yönetimi ve yeşil ulaşım projelerine ağırlık vermektedir. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ise dijital belediyecilik alanında geniş çaplı uygulamalar hayata geçirerek, veri yönetimi ve akıllı şehir teknolojilerini kentsel yönetime entegre etmiştir.

Çalışmanın sonuçları, belediyelerin akıllı kent projelerini kendi demografik, ekonomik ve coğrafi özelliklerine uygun şekilde şekillendirdiğini göstermektedir. Ancak, belediyeler arası iş birliğinin artırılması, ortak veri paylaşımı sistemlerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir finansman modelleri ile bu projelerin daha etkin hale getirilebileceği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, İç Anadolu'daki büyükşehir belediyeleri, akıllı kent uygulamalarını farklı ölçeklerde hayata geçirmiş olup, bu uygulamaların entegrasyonu ve sürdürülebilirliği gelecekte kent yönetiminde kritik bir rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Kent, İç Anadolu Bölgesi, Büyükşehir Belediyeleri

SMART CITY APPLICATIONS IN CENTRAL ANATOLIA REGION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF METROPOLITAN MUNICIPALITIES

Abstract

This study comparatively analyzes the smart city applications of four metropolitan municipalities (Ankara, Konya, Eskişehir and Kayseri) located in the Central Anatolia Region. Smart cities are urban management systems that aim to make cities more livable, sustainable and efficient by using information and communication technologies. In the study, main elements such as smart transportation, smart environment and energy management, digital municipality, disaster management and smart infrastructure were discussed.

While Ankara Metropolitan Municipality develops pioneering projects in the fields of smart transportation systems and digital governance; Konya Metropolitan Municipality implements its smart city strategy with a holistic approach with sustainable energy and domestic-national technology solutions. Eskişehir Metropolitan Municipality focuses on smart city applications based on environment and sustainability, and focuses on energy saving, waste management and green transportation projects. Kayseri Metropolitan Municipality has implemented extensive applications in the field of digital municipality and integrated data management and smart city technologies into urban management.

The results of the study show that municipalities shape smart city projects in accordance with their own demographic, economic and geographical characteristics. However, it is emphasized that these projects can be made more effective by increasing cooperation between municipalities, developing

²⁶ gamze.toy@icloud.com, Erciyes Üniversitesi

common data sharing systems and sustainable financing models. As a result, metropolitan municipalities in Central Anatolia have implemented smart city applications at different scales, and the integration and sustainability of these applications will play a critical role in urban management in the future.

Keywords: Smart City, Central Anatolia Region, Metropolitan Municipalities

GİRİŞ

Akıllı kent uygulamaları, büyüyen şehirlerin altyapı ve hizmetlerini daha verimli, sürdürülebilir ve yenilikçi hale getirmek için geliştirilen projeleri kapsamaktadır. Bu çalışma, İç Anadolu Bölgesi'ndeki dört büyükşehir belediyesinin (Ankara, Konya, Eskişehir ve Kayseri) akıllı kent projelerini inceleyerek, bu uygulamaların etkinliğini ve farklı belediyeler arasındaki yaklaşım farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Belediyeler arasındaki farklı yaklaşımların belirlenmesi, yerel yönetimlerin uygulamalarını geliştirmesine rehberlik edebilir ve farklı stratejilerin şehir planlamasına olan etkisini akademik literatüre kazandırabilir. Ayrıca, büyükşehirlerin sosyal, ekonomik ve demografik farklılıklarının akıllı kent uygulamalarına nasıl yansıdığını göstermek, kent yönetiminde uygulanabilir çözümler sunabilir.

AKILLI KENT KAVRAMI

20. yüzyılda kentleşmenin artması ile beraber kentsel mekanlarda sorunlar meydana gelmeye başlamış, hızlı nüfus artışı sonucu enerji, ulaşım, çevre, su ve güvenlik gibi pek çok alanda sorunlar ortaya çıkmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle beraber var olan bu sorunların çözümü için “akıllı kent” yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Teknolojik dönüşümün sunduğu imkanlar yerel idarelerce kullanılmaya başlanmıştır (Örselli ve Akbay, 2019: 230). Akıllı kentin; sanal kent, kablolu kent, bilgi kenti, zeki kent, dijital kent ve erişilebilir kent gibi farklı anlamları bulunmaktadır (Doruk, 2022: 25-26). Akıllı kent, kentsel hizmetlerin sunumunda bilgi teknolojilerinin kullanıldığı, katılımcılığın teknolojiyle sağlandığı, yenilikleri takip eden aktif şekilde öğrenen kişi ve kurumların yer aldığı çevreci bir kenti ifade etmektedir (Gül ve Atak Çobanoğlu, 2017: 1544).

Akıllı kentlerin temel odağı Caragliu’ya göre, bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısıdır ve bu nedenle şehirlerin büyümesi ve hizmet kalitesini artırabilmesi için öncelikle bu teknolojilerini geliştirmeleri gerekmektedir (Caragliu vd., 2009: 47). Bu tanımlı destekler biçimde Cretu’da akıllı kentleri insan yaşamının her alanında akıllı cihazlar, sensörler, gerçek zamanlı veriler ve bunların bilgi iletişim teknolojileri ile uyumunun sağlandığı mekanlar olarak tanımlamaktadır (Cretu, 2012: 57). Ancak Lombardi akıllı kentleri tanımlar iken temel odağın sadece BİT altyapısı olmaması buna ilave olarak insan sermayesi, sosyal sermaye, çevre ve eğitim konuları üzerinde de yoğunlaşan kent olarak ifade etmektedir (Lombardi vd., 2012: 137).

Akıllı kent yaklaşımı, kent zihniyetinde akıllı bilgi ve iletişim teknolojilerinin, sensörlerin, ağların, mobil cihazların, akıllı telefonların, gömülü sistemlerin, akıllı yönetim sistemlerinin, teknolojik ortamların ve akıllı sayaçların kullanılmasını ifade etmektedir. Teknolojinin desteği ile çevre, insan ve finans kaynaklarının verimli kullanılmasını sağlamaktadır (Akdamar, 2017: 46). Akıllı kentler, “kollektive”, “insan” ve “yapay zekâ” olmak üzere üç boyuta sahiptir. Bu boyutlar ile beraber yerel idareleri destekleyen “akıllı yönetim, akıllı vatandaş, akıllı hareketlilik, akıllı ekonomi, akıllı çevre ve akıllı yaşam gibi” temel unsurları da içinde barındırmaktadır (Giffinger vd., 2007: 12). Aşağıda bu unsurlara kısa bir şekilde değinilmiştir (Giffinger ve Gudrun, 2010: 708; Varol, 2017: 53-54; Elvan, 2017: 7-8; Bilici ve Babahanoğlu, 2018: 132; Örselli ve Akbay, 2019: 231; Güler ve Canbaz Akça, 2022: 77):

Akıllı Vatandaş: Vatandaşlar, kentlerin en önemli aktörleri olarak bilinçli, akıllı ve kaliteli sosyal sermayeye sahip olmalıdırlar. Bu kavram vatandaşa toplumsal ve etnik çeşitlilik, yaşam boyu öğrenme, açık fikirlilik, esneklik, yaratıcılık ve toplumsal hayata katılım gibi

nitelikler yüklemektedir. Akıllı vatandaş olmadan akıllı kent uygulamaları başarıya ulaşamamaktadır.

Akıllı Yönetişim: Bu kavram belediyelerin ve devletin akıllı kent uygulamalarında kurumsal kapasitelerini, teknoloji tabanlı planlarını ve politikalarını, bilinç düzeylerini ve vatandaşların karar alma süreçlerine katılımlarını ifade etmektedir. Bu özelliklerin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için bu bağlamda geliştirilen online sistemlerin ve mobil uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Akıllı Ekonomi: Akıllı kentlerin akıllı yönetim ve akıllı vatandaşla sağladıkları teknolojik yönetimi akıllı ekonomi ile desteklemeleri gerekmektedir. Akıllı ekonomi; yapılacak olan programların, projelerin ve ekonomik modellerin teknolojiye uyarlanmasını ve teknolojinin kaldırıcı etkisiyle desteklenmesini ifade etmektedir.

Akıllı Hareketlilik/Mobilite: Genel anlamda bu unsur, bilgi ve iletişim teknolojisi tarafından desteklenen entegre ulaşım sistemlerini kapsamaktadır. Temel hedefi, bilhassa dezavantajlı gruplar için kapsamlı ve çevre dostu ulaşım çözümleri sunmaktır. Bu unsur bağlamında gerçek zamanlı trafik bilgilerinin oluşturulması ve bunun sürücülere, yolculara ve operatörlere dağıtılması en önemli önceliklerden bir tanesidir. Diğer taraftan akıllı ekonominin mekân ve zaman açısından başarısı trafik yönetiminin ve kent içi ulaşım sistemlerinin verimli kullanılmasıyla ölçülmektedir. Bu kapsamda oluşturulan akıllı duraklar, akıllı kavşaklar, akıllı parkmetreler, yol sensörleri, GPS takip sistemleri ve toplu taşımada bütünleşik ücretlendirme büyük önem taşımaktadır.

Akıllı Çevre: Akıllı hareketlilik sağlanırken çevrenin de sürdürülebilir verimliliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Akıllı çevre kapsamında; çevre kalite ölçümü sistemleri, katı atık toplama ve ayrıştırma sistemleri, su ve kanalizasyon takibi, altyapı otomasyonu, enerji tüketim sistemleri gibi uygulamaların akıllı kent uygulamalarında kullanılması gerekmektedir. Bu uygulamaların inovasyon ve teknolojiye uyarlanması ile kent içi doğal kaynak kullanımlarında verimlilik artışı sağlamak amaçlanmaktadır.

Akıllı Yaşam: Bu unsur, bilgi ve iletişim teknolojisinin, bireylerin yaşamlarını kolaylaştırması, kent sakinlerine daha güvenli ve sağlıklı bir çevre sunulmasını içermektedir. Akıllı yaşamda kamu güvenliği, afet yönetimi, kentsel acil müdahale ve denetleme, suçla mücadele, itfaiye, sağlık, eğitim hizmetleri ve turizm ve kültür hizmetleri gibi alanlar dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda inovasyon ve teknoloji tabanlı geliştirilmiş uygulamalar ile bu alanların kent içi kullanımı kolaylaştırılmaktadır.

Yukarıda ifade edilen unsurlar, birbirlerini geliştiren ve destekleyen uygulamalar olması açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla akıllı kent tasarımında bu unsurların bir sistem yaklaşımı ile ve bütüncül bir şekilde ele alınması gerekmektedir (Laleoğlu, 2021: 15). Kentlerin istek ve beklentilerine sağlıklı bir biçimde cevap vermek amacı ile geliştirilmiş teknolojik uygulamalar sayesinde kent yönetimleri kolaylaşmaktadır. Her kentin ortak problemlerinin yanında o bölgenin yönetimini, gelişimini ve üretimini esas alan özel problemleri de olmaktadır (Güler ve Canbaz Akça, 2022: 78). Bu problemlerin çözümünde ve hizmet sunumunda öne çıkan yerel idare birimi olarak belediyeler, akıllı kent politikalarının uygulayıcısı konumundadır. Diğer taraftan geniş sınırlarının bulunması, hizmet ettikleri nüfus sayısının fazlalığı ve en önemlisi akıllı uygulamaları yaşama geçirecek güçlü finansmana sahip olmaları Türkiye’de büyükşehir belediyelerini akıllı kente dönüşümde lider konuma getirmektedir (Doruk, 2022: 103-104). Büyükşehir belediyelerinin akıllı kente dönüşümünde ise belediyelerin akıllı kent uygulamalarının etkisi büyüktür. Türkiye’deki büyükşehir belediyeleri, çeşitli akıllı kent uygulamalarını hayata geçirmektedir (Bulut ve Adıgüzel, 2023: 202).

YÖNTEM

Bu çalışmada, belediyelerin resmî web siteleri, akademik makaleler ve belediye raporları üzerinden elde edilen veriler kullanılarak karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Akıllı kent uygulamaları “Akıllı Ulaşım”, “Akıllı Çevre ve Enerji Yönetimi”, “Dijital Belediyecilik” ve “Afet Yönetimi ve Akıllı Altyapı” olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

Çalışmada, belediyelerin akıllı kent projelerini değerlendirmek için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi, nitel araştırma tekniklerinden biri olup, yazılı materyallerin sistematik bir şekilde incelenmesini kapsar (Bowen, 2009). Bu yöntemde, araştırmanın konusu ile ilgili resmî belgeler, akademik çalışmalar, raporlar, medya içerikleri ve dijital kaynaklar gibi çeşitli dokümanlar analiz edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada, doküman analizi yöntemi belediyelerin resmî web siteleri, akademik makaleler ve belediye raporları üzerinden elde edilen verileri incelemek için kullanılmıştır. Bu sayede, belediyelerin akıllı kent uygulamalarına dair mevcut politikalar, projeler ve hizmetler değerlendirilmiş, farklı büyükşehir belediyelerinin yaklaşımları karşılaştırılmıştır. Doküman analizi bu çalışmada belediyelerin akıllı kent stratejilerinin karşılaştırılmasına olanak tanımıştır. Bu araştırma, belediyelerin yayınladığı verilerle sınırlıdır. İç süreçlere dair detaylı bilgilere erişim mümkün olmadığı için değerlendirme yalnızca mevcut kaynaklarla yapılmıştır.

AKILLI KENT UYGULAMALARI VE KARŞILAŞTIRMA

Akıllı Ulaşım

Ankara

Ankara, akıllı trafik yönetimi kapsamında veri odaklı ulaşım çözümlerini hayata geçirerek trafik akışını optimize etmeye yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsemektedir. Şehir genelinde ana arterler üzerinde yerleştirilen trafik sensörleri, araç yoğunluğunu anlık olarak ölçmekte ve elde edilen veriler, sürücülere dinamik trafik bilgilendirme ekranları aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu sayede sürücüler, alternatif güzergâhlara yönlendirilerek yoğunluğun dengeli dağılımı sağlanmaktadır. Ayrıca, söz konusu ekranlar, hava koşulları ve trafik güvenliği ile ilgili uyarılar paylaşmak için de kullanılmaktadır. Şehirdeki kavşak yönetimi Merkezi Trafik Kontrol Sistemi aracılığıyla yürütülmekte olup, sinyalizasyon süreleri gerçek zamanlı verilere göre düzenlenmektedir. Dinamik Kavşak Kontrol Sistemi kapsamında kullanılan kamera tabanlı araç algılama teknolojisi, kavşaklardaki yoğunluğu analiz ederek trafik ışıklarının sürelerini otomatik olarak ayarlamaktadır. Bu sistem, yakıt tüketimini ve karbon salınımını azaltarak çevreye katkı sağlarken, aynı zamanda sürücülerin trafikte geçirdiği süreyi minimize ederek olası stres kaynaklı kural ihlallerini önlemeye yardımcı olmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanan mobil ve web tabanlı trafik yoğunluk haritaları, vatandaşlara şehir genelindeki trafik durumu hakkında anlık bilgi sunmaktadır. Bu hizmet, kullanıcıların güzergâhlarını önceden planlamalarına ve kamera görüntüleri üzerinden trafik akışını canlı olarak takip etmelerine olanak tanımaktadır. Akıllı ulaşım sistemlerine yapılan bu yatırımlar, Ankara’nın trafik yönetiminde daha verimli, güvenli ve çevre dostu çözümler sunmasını sağlamaktadır (Akıllı Şehir, 2025).

Ankara Büyükşehir Belediyesi, kent içi toplu taşıma sistemini daha verimli hale getirmek ve yolculara anlık bilgi akışı sağlamak amacıyla EGO Mobil Uygulamasını geliştirmiştir. Bu uygulama, kullanıcıların otobüs güzergâhlarını ve durağa yaklaşan araçların tahmini varış sürelerini anlık olarak görüntülemesine imkân tanımaktadır. EGO Mobil, internet bağlantısı aracılığıyla çalışan bir platform olup, yolcuların bulundukları durağa en yakın otobüslerin hareket saatlerini takip etmelerini, alternatif güzergâhları keşfetmelerini ve toplu taşıma kullanımını daha planlı hale getirmelerini sağlamaktadır. Uygulama, kullanıcı dostu arayüzü

sayesinde her yaştan bireyin kolayca erişebileceği şekilde tasarlanmıştır. Bu dijital hizmet, bekleme sürelerini azaltarak zaman kaybını önlemeyi, ulaşım süreçlerini daha öngörülebilir hale getirmeyi ve yolcu memnuniyetini artırmayı amaçlamaktadır. Ankara'daki toplu taşıma sisteminin dijitalleşmesi adına önemli bir adım olan EGO Mobil Uygulaması, şehir içi hareketliliği kolaylaştıran yenilikçi bir çözüm olarak değerlendirilmektedir (EGO, 2025).

Konya

Konya Büyükşehir Belediyesi, toplu taşıma hizmetlerinin verimliliğini artırmak ve vatandaşlara anlık bilgi akışı sağlamak amacıyla Akıllı Toplu Ulaşım Sistemi (ATUS)'nu geliştirmiştir. ATUS, kullanıcıların otobüs ve tramvayların anlık konumlarını ve varış sürelerini takip etmelerine, güzergâh ve durak bilgilerine ulaşmalarına olanak tanırken, KONYAKART bakiye sorgulama, online başvuru ve e-dolum işlemlerini de desteklemektedir. Ayrıca platform, güncel ulaşım tarifeleri, ilçeler arası otobüs seferleri ve taksi ücretleri hakkında bilgi sunarak şehir içi ulaşımı daha planlı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Kullanıcı dostu bir yapıya sahip olan ATUS, kayıp eşya hizmeti gibi ek fonksiyonlarla yolcuların deneyimini iyileştirirken, ulaşım süreçlerini daha şeffaf ve erişilebilir hale getirmektedir. Konya'daki akıllı ulaşım çözümlerinin önemli bir parçası olan bu sistem, şehir içi hareketliliği optimize eden yenilikçi bir model olarak öne çıkmaktadır (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Konya Büyükşehir Belediyesi, kentsel hareketliliği iyileştirmek için ulaşım ile ilgili çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bunlar arasında elektronik ödemeler için Konyakart sistemi, taksi ve öğrenci servis ücretlerini hesaplama araçları ve elektrikli araç şarj istasyonları ve akaryakıt istasyonları hakkında bilgiye erişim yer almaktadır. Ayrıca, ticari araç dokümantasyonu, araç tescili ve adresle ilgili işlemler için hizmetler idari süreçleri basitleştirerek ulaşımı ve ilgili görevleri sakinler ve işletmeler için daha verimli hale getirir. Bu hizmetler, Konya'da daha erişilebilir ve kullanıcı dostu bir ulaşım deneyimine katkıda bulunur (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Araç trafiğinin yoğun olduğu Konya'da, trafik alanında gerçekleştirilen düzenlemeler doğrultusunda geliştirilen "METİS (Merkezi Trafik İşletim Sistemi)", uluslararası haberleşme standartları doğrultusunda oluşturulmuş ve sayısal veri tabanlı olarak faaliyet göstermektedir. Kaydedilen verilerin desteğiyle, kent içi trafikte saat bazlı yoğun noktalar saptanarak, sinyalizasyon faaliyetleri gerçekleştirilmekte ve kent trafiğinin akışı düzenlenmektedir. Kent merkezinde yer alan ve sürekli kontrol edilen 77 kavşak noktası, trafik yönetiminde aktif olarak kullanılan alanlardır. Bu sistem sayesinde kavşak kollarında kaç tane araç olduğu izlenerek trafik ışıklarının yeşil ışık süreleri dinamik olarak artırılmakta veya azaltılmaktadır. Böylece, bekleyen araç sayısı azaltılarak yakıt tüketimi ve enerji tasarrufu sağlanmaktadır. Bilgi iletişim teknolojileri ve yapay zekâ destekli kamera ve sensörler aracılığıyla trafik denetimi sağlanmakta, kent içinde meydana gelen olaylar anlık olarak tespit edilerek ilgili birimler hızlı bir şekilde bölgeye yönlendirilmektedir. Ayrıca, plaka tanıma sistemi ile acil durum araçlarının geçişi denetimli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu akıllı ulaşım sistemi, şehir içi trafik akışını optimize ederek daha verimli, güvenli ve sürdürülebilir bir ulaşım altyapısı sunmayı hedeflemektedir (Şenyl ve Büyüksahin, 2021:504-505).

Eskişehir

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, akıllı ulaşım çözümleriyle şehir içi ulaşımın daha verimli ve güvenli hale getirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda, Akıllı Kavşak Sistemi, araç ve yaya güvenliğini sağlamak amacıyla kavşaklarda entegre bir şekilde çalışan bir yapıdır. Sistem, kavşaklar arasında koordineli bir şekilde araç sayımları, veri depolama, farklı senaryoların uygulanması, optimizasyon, simülasyonlar ve anında müdahale gibi işlemlerin kolayca yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, Akıllı Durak Yolcu Bilgilendirme Sistemi ve

Eskişehir Ulaşım Mobil Uygulaması, Trafik Kontrol Merkezi'nin yönetimindeki Akıllı Sinyalizasyon Sistemi ile entegre bir şekilde çalışmaktadır. Bu sayede vatandaşlar, ulaşım ihtiyaçlarını doğru bir şekilde planlayarak en uygun araçları seçebilmektedirler (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, kent içi ulaşımında bisiklet kullanımını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli projeler ve uygulamalar geliştirmektedir. Bu kapsamda, "Haydi Türkiye Bisiklete!" projesi, Eskişehir'in de dahil olduğu üç pilot ilden biri olarak, bisikletli ulaşımı artırmaya yönelik etkinlikler ve çalışmalar gerçekleştirmiştir. Proje çerçevesinde, bisiklet dernekleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılarak, mevcut bisiklet yollarının iyileştirilmesi ve yeni güzergâhların oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca, bisiklet eğitim programları ve farkındalık artırıcı etkinliklerle toplumda bisiklet kullanımına dair önemli bir bilinç oluşturulmuştur (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2025). Eskişehir'de bisiklet kullanımını destekleyen bir diğer önemli uygulama ise belediye otobüslerinde bisiklet taşınmasına olanak tanıyan sistemdir. Otobüslerin ön bölümlerine yerleştirilen bisiklet aparatı sayesinde, bisiklet kullanıcıları toplu taşımayı kullanırken bisikletlerini de yanlarında götürebilmektedirler. Bu uygulama, bisikletli ulaşımı kolaylaştırmakta ve teşvik etmektedir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Ayrıca, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin Sanat ve Meslek Edindirme Kursları (ESMEK) tarafından düzenlenen "Bisiklete Binmeyi Öğreniyorum, Sağlıklı Yaşıyorum" kursları, çocuklar ve yetişkinlere bisiklet sürmeyi öğretmektedir. Profesyonel eğitmenler eşliğinde gerçekleştirilen bu eğitimler, katılımcıların güvenli bisiklet sürüşü konusundaki becerilerini geliştirmekte ve fiziksel aktivitelerini artırmaktadır (ESMEK, 2025). Eskişehir'de bisiklet kullanımını artırmaya yönelik gerçekleştirilen bu projeler ve uygulamalar, şehrin ulaşım altyapısını geliştirmekte ve sürdürülebilir ulaşım çözümlerine katkı sağlamaktadır. Büyükşehir Belediyesi'nin bu alandaki çalışmaları, bisikletli ulaşım kültürünün yaygınlaşmasına ve halk sağlığının iyileştirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Kayseri

Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı ulaşım çözümleri arasında yer alan Akıllı Kavşak, Akıllı Durak ve Akıllı Otopark Sistemleri, şehir içi ulaşımında verimliliği artırmayı ve çevresel etkileri azaltmayı hedefleyen önemli uygulamalardır. Akıllı Kavşak sistemi, sensörler aracılığıyla kavşaklarda otomatik araç sayımları yaparak, daha yoğun yollara öncelik verilmesini sağlar. Bu sayede gereksiz beklemler engellenir, trafik yoğunluğu azalır, araçlar daha az yakıt harcar ve sera gazı emisyonu en aza indirilir (Akıllı Şehirler Portalı, 2025). Akıllı Durak uygulaması ise, QR kodlu levhalar sayesinde otobüslerin varış zamanları ve konumları hakkında gerçek zamanlı bilgi sağlar. Vatandaşlar, mobil cihazlarıyla bu kodları okutarak, duraklardan geçen otobüslerin yerini ve tahmini varış zamanlarını öğrenebilir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025). Akıllı Otopark Sistemi ise, vatandaşların en yakın otoparkları hızlıca bulmasını sağlar ve otoparkların doluluk oranlarını öğrenmelerine olanak tanır. Bu sistem, kentteki otopark kullanımını daha verimli hale getirirken, yakıt ve zaman tasarrufu sağlamakla birlikte karbon salınımını azaltarak çevreye katkı sağlar (Akıllı Şehirler Portalı, 2025).

Akıllı Çevre ve Enerji Yönetimi

Ankara

Ankara Büyükşehir Belediyesi, sürdürülebilir kalkınma ve çevre dostu uygulamalar çerçevesinde yenilenebilir enerji projelerini hayata geçirerek, şehrin enerji tüketimini çevreyle dost bir şekilde dönüştürmeyi amaçlamaktadır. AŞTİ (Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesi) çatısına kurulan Güneş Enerji Santrali (GES) ile yaklaşık %50 oranında elektrik

tüketiminin yenilenebilir kaynaklardan karşılanması hedeflenmektedir. Bu proje, AŞTİ'nin elektrik ihtiyacını güneş enerjisinden elde ederek çevre dostu bir yaklaşım sergilemektedir (Ankara, Büyükşehir Belediyesi, 2025). 2017 yılında alınan bir kararla, ilçelerde güneş ve rüzgâr enerjisi santralleri kurulması planlanmıştır. Bu girişim, yenilenebilir enerji kullanımını artırmayı ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır (Ankara, Büyükşehir Belediyesi, 2025). Ayrıca, elektrikli araçların kullanımını teşvik etmek amacıyla şarj istasyonlarının kurulumu ve entegrasyonu konularında çalışmalar sürdürülmektedir. Bu projeler, karbon salınımını azaltmayı ve ulaşım sektöründe sürdürülebilir çözümler sunmayı hedeflemektedir (EMO, 2025). Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin bu projeleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımını artırarak, çevre bilincini yükseltmekte ve şehrin sürdürülebilir kalkınmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Diğer taraftan Ankara'da geri dönüşüm uygulamaları, çevre bilincini artırmak ve atık yönetimini iyileştirmek amacıyla çeşitli belediyeler tarafından yürütülmektedir. Özellikle Çankaya Belediyesi, ilçede geri dönüşüm bilincini yaygınlaştırmak ve atık geri kazanımını hızlandırmak için yeni nesil geri dönüşüm konteynerleri projesini hayata geçirmiştir. "Atıklar Dönüşür, Çankaya Kazanır" sloganıyla başlatılan bu projede, kâğıt, karton, plastik, metal ve cam atıkların tek noktada toplanması sağlanarak geri dönüşüme kazandırılması hedeflenmektedir (Ankara Hurdacılar, 2025; Ankara Masası, 2025). Ankara Büyükşehir Belediyesi de Sıfır Atık anlayışı doğrultusunda projeler geliştirmekte ve Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı bünyesinde kurduğu geri dönüşüm atölyesi ile ömrünü tamamlamış eşyaları tekrar kullanıma kazandırmaktadır. Bu atölyede, çeşitli atık malzemeler işlenerek yeniden kullanılabilir ürünlere dönüştürülmekte ve böylece atık miktarı azaltılmaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2025). Ayrıca, Ankara'da apartmanların önüne konan atık kutuları ve özel geri dönüşüm tesisleri aracılığıyla da geri dönüşüm süreçleri desteklenmektedir. Bu uygulamalar, hem çevre kirliliğinin azaltılmasına yardımcı olmakta hem de doğal kaynakların korunmasına katkı sağlamaktadır (Ankara, Hurdacılar, 2025). Sonuç olarak, Ankara'da belediyeler ve ilgili kurumlar tarafından yürütülen geri dönüşüm uygulamaları, çevre bilincini artırmakta ve atık yönetimini iyileştirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür projeler, sürdürülebilir bir gelecek için kritik öneme sahiptir.

Konya

Konya Büyükşehir Belediyesi, çevre ve enerji yönetimi alanında çeşitli akıllı uygulamaları hayata geçirmektedir. Bu uygulamalar, sürdürülebilir bir çevre oluşturmayı ve enerji verimliliğini artırmayı hedeflemektedir. Konya Büyükşehir Belediyesi, çevre ve enerji yönetimi alanında çeşitli akıllı uygulamalar geliştirmiştir. Bu uygulamalar arasında akıllı atık yönetimi, şehir içi atıkların kaynağında ayrıştırılması ve geri kazanılması; akıllı ulaşım sistemleri, trafik akışını optimize ederek çevreye olan olumsuz etkilerin azaltılması; sıfır atık ve iklim değişikliği projeleri, atıkların azaltılması ve enerji verimliliğinin artırılması yer almaktadır. Ayrıca, Konya'nın 2022-2030 dönemi için hazırlanan akıllı şehir stratejisi ve yol haritası, şehrin sürdürülebilir gelişimine katkı sağlayacak yenilikçi çözümler sunmaktadır. Bu projeler, Konya'nın çevre dostu ve enerji verimli bir şehir olma hedefini desteklemektedir (Gürcan ve Açıksöz, 2023; Konya Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Eskişehir

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, çevre yönetimi ve enerji verimliliği alanında çeşitli yenilikçi projeler geliştirmektedir. Kentteki hafriyat alanlarının takibini sağlayan bir yönetim bilgi sistemi ile hafriyat dökülecek alanlara yapılan giriş-çıkışlar, taşıma araçlarının bilgileri ve hafriyatın depolandığı alanın doluluk oranı gibi verilere anında erişim sağlanarak, kaçak hafriyat dökümleri engellenmekte ve çevre kirliliği önlenmektedir. Bunun yanı sıra, belediye bünyesinde kurulan evsel katı atıklardan elektrik enerjisi üretim tesisi, toplam 11.2

megavat/saat enerji üreterek 95 bin hanenin günlük elektrik ihtiyacını karşılamaktadır. Bu tesisin üretim sırasında meydana gelen ısı, tesisin serasına aktarılır ve böylece Eskişehir'i güzelleştiren rengarenk çiçeklerin üretimine katkı sağlanır. Ayrıca, güneş enerjisinden elektrik üretimi amacıyla başlatılan Güneş Enerjisi Santrali Projesi ile belediye, enerji konusunda dışa bağımlılığını azaltmayı, doğayı korumayı ve kente gelir sağlamayı hedeflemektedir. Önümüzdeki yıllarda, belediye adına 3 yeni alanda daha yaklaşık 7 megavat kapasiteye sahip güneş enerjisi santrali kurulması planlanmaktadır. Belediye, akıllı aydınlatma sistemleri sayesinde parklarında %50 enerji tasarrufu sağlamakta, aynı zamanda akıllı sulama sistemleri ile sulama işlemlerini ekipman ve personele gerek duymadan gerçekleştirerek zaman ve su tasarrufu yapmaktadır. Ayrıca, Eskişehir'in atık sularını arıtmak için kurulan yeni tesis, sadece atık su arıtımı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kendi elektrik gereksiniminin büyük bir kısmını arıttığı atıklardan elde etmektedir. Bu tesis, Porsuk Çayı'ndan yararlanan çiftçilerin sağlıklı sulama suyu kullanabilmesi için de büyük önem taşımaktadır. Bu projeler, Eskişehir'in sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Kayseri

Kayseri kentinde enerji etkinliği ve sürdürülebilirlik ön planda tutularak aydınlatma planı geliştirilmiştir. Belediyenin sorumluluğundaki park ve bahçelerden başlayarak, otomatik ve tasarruflu armatürlerle aydınlatma sistemleri kurularak kentin verimliliği artırılmaktadır. LED-temelli sistemler ve kontrol sistemleri, sensör verileri ile ihtiyaç duyulan yerlerde, doğru zamanda ve doğru miktarda enerjik ve etkili aydınlatma sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Kayseri'de bu uygulama ile aydınlatmada %40 oranında enerji tasarrufu hedeflenmiştir. Ayrıca, her bir aydınlatma direği merkezi kontrol sisteminden izlenebilmekte ve olası arızalar anında tespit edilerek müdahale edilebilmektedir. Bu sayede, toplumsal güvenlik ve huzur da artırılmaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025). Akıllı park sistemi de enerji ve su tasarrufu sağlamanın yanı sıra yağmurlu havalarda sulama sistemlerini durdurma ya da farklı zaman dilimlerinde aydınlatma direklerinin ışık seviyelerini ayarlama imkânı sunmaktadır. Bu projeler, Kayseri'nin sürdürülebilir gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2025).

Dijital Belediyecilik

Ankara

Ankara Büyükşehir Belediyesi, dijital belediyecilik alanında çeşitli uygulamalar geliştirerek vatandaşlara daha etkin ve erişilebilir hizmetler sunmaktadır. E-Belediye Hizmetleri sayesinde vatandaşlar, su faturası ödeme, ruhsat başvurusu gibi işlemleri internet üzerinden gerçekleştirebilmektedir (e-Belediye Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2025). BLD Digital 4.0 ile Ankaralıları, "Söz Hakkı" ve "Başkent Genç" platformları aracılığıyla şehir yönetimine katılabilmektedir (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2025). Başkent Mobil Uygulaması, ulaşım bilgileri, kent rehberi ve belediye hizmetlerine dair içerikleri tek bir platformda sunmaktadır (Akıllı Şehir, 2025). EGO Cepte Uygulaması, otobüs hatları ve durak bilgilerine anlık erişim sağlayarak toplu taşımayı kolaylaştırmaktadır. Başkent Taksi Projesi, taksi hizmetlerini dijitalleştirerek güvenli ve konforlu bir ulaşım imkânı sunmaktadır. E-Beyan Uygulaması, vergi mükelleflerinin işlemlerini elektronik ortamda gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2025). Bu projelerle Ankara Büyükşehir Belediyesi, hizmetleri daha hızlı ve etkin sunmayı, şehir yönetiminde şeffaflığı artırmayı ve vatandaşların yönetime katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Konya

Konya Büyükşehir Belediyesi, dijital belediyeçilik alanında çeşitli uygulamalar geliştirerek vatandaşlara daha etkin ve erişilebilir hizmetler sunmaktadır. Bu kapsamda, Konya Mobil uygulaması yenilenerek "Benim Şehrim", "Akıllı Ulaşım", "Belediyem" ve "Keşfet" başlıkları altında kullanıcıların hayatını kolaylaştırmaktadır. Uygulama, çoklu dil desteği ve yapay zekâ yardımıyla kullanıcıya özel hizmetler sunmaktadır (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2025). Toplu taşıma kullanıcıları için Konyakart e-Dolum hizmeti, internet üzerinden bakiye yükleme imkânı sağlamaktadır. Vatandaşlar, kişiselleştirilmiş Konyakart'larına online olarak bakiye yükleyebilir ve bu bakiyeyi toplu taşıma araçlarında kolayca kullanabilirler (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2025). Engelli vatandaşların hayatını kolaylaştırmak amacıyla geliştirilen Engelsiz Konya Mobil Uygulaması, görme engellilere yönelik özel ekran tasarımları ve sesli komutlarla ulaşım desteği gibi özellikler sunmaktadır. Uygulama, engelli bireylerin toplu ulaşım hizmetlerinden daha rahat faydalanmalarını ve sosyal hayata daha aktif katılımlarını hedeflemektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2025). Bu projelerle Konya Büyükşehir Belediyesi, hizmetlerini dijitalleştirerek vatandaşların yaşam kalitesini artırmayı ve şehir yönetiminde etkinliği sağlamayı amaçlamaktadır.

Eskişehir

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, dijital belediyeçilik kapsamında vatandaşlara daha hızlı ve erişilebilir hizmetler sunmak amacıyla çeşitli dijital sistemler geliştirmiştir. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Mobil Uygulaması ile vatandaşlar belediyenin duyurularını ve haberlerini takip edebilmekte, belediyeye anlık istek ve şikayetlerini iletebilmekte, kendilerine ait iş ve işlemleri dijital ortamda gerçekleştirebilmektedir. Mezarlık Bilgi Sistemi sayesinde vatandaşlar internet üzerinden mezar yeri sorgulaması yapabilmekte, kroki üzerinden çıktı alarak aranan mezar yerine kolayca ulaşabilmektedir. Hafriyat Yönetim Bilgi Sistemi, kent genelindeki hafriyat alanlarının izlenmesini sağlamakta, hafriyat taşıyan araçların giriş-çıkış bilgileri takip edilerek kaçak dökümler engellenmektedir. SKADA Sistemi ile şehirdeki içme suyu şebekeleri ve basınç kontrolü otomatik olarak denetlenmekte, sistemin sağlıklı çalışması sağlanmaktadır. Benzer şekilde, Altyapı Bilgi Sistemi kanalizasyon, yağmur suyu ve içme suyu şebekelerine ait verileri dijital ortama aktarıp analiz ederek altyapı hizmetlerinin daha verimli yürütülmesini sağlamaktadır. Mobil Eğitim Otobüsü, dijital okuryazarlığı artırmayı amaçlayarak özellikle kadınlara, gençlere ve çocuklara güvenli internet kullanımı, sosyal medya uygulamaları, e-Devlet işlemleri gibi konularda eğitimler vermektedir. Su hizmetleri alanında da dijital dönüşüm sağlanmış, Elektronik Kartlı Sayaç (EKS) uygulaması ile yaklaşık 390 bin vatandaşın su kullanımına yönelik işlemleri kolaylaştırılmıştır. Su Matik Kredi Yükleme Noktaları, vatandaşların su sayaçlarına kredi yüklemelerini 7/24 gerçekleştirebilmeleri için 32 sabit noktada ve 2 mobil araç ile hizmet vermektedir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2025). Tüm bu dijital uygulamalar, Eskişehir'de vatandaşların belediye hizmetlerine daha hızlı, kolay ve şeffaf bir şekilde erişmesini sağlayarak akıllı şehir anlayışına katkı sunmaktadır.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2020-2024 Stratejik Planında “Kurumsal Kapasiteyi Geliştirmek” stratejik amacı ve bu amaç kapsamında “e-Belediyeçilik Hizmetleri ve Bilişim Sistemleri Geliştirilecek” hedefiyle akıllı kent anlayışına yaklaşımını sergilemiştir. Büyükşehir Belediyesi yetkilileri ulaşım, altyapı, kalkınma hizmetleri ve yatırımlarında teknoloji yoğun uygulamaları geliştirdiklerini ve iyileştirme çalışmalarını devamlı gündemde tuttuklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, belediye yapısında Akıllı Şehircilik Ofisi’ni kurarak akıllı şehircilik uygulamalarının yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliği hususlarında çalışmalar gerçekleştirmektedir (Sadioğlu ve Ezin, 2022:643-646).

Kayseri

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, dijital dönüşüm kapsamında vatandaşlara ve kamu kurumlarına yönelik çeşitli hizmetler sunarak şehir yaşamını kolaylaştırmaktadır. "Akıllı Şehir Kayseri" mobil uygulaması, kullanıcıların en yakın hastane, eczane, benzin istasyonu, tarihi eserler, ücretsiz Wi-Fi alanları, noterler, ATM'ler, camiler, okullar, otoparklar, bisiklet ve taksi durakları gibi önemli noktalara erişimini sağlamaktadır. Ayrıca, belediyenin projeleri ve kültür-sanat etkinlikleri hakkında bilgi sunmaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2025). Yeni Dijital Kent Rehberi, nöbetçi eczaneler, vefat ilanları, parsel arama, 360 derece sanal tur, adres talep başvurusu ve adres kodu doğrulama gibi hizmetleri bir arada sunarak vatandaşların ihtiyaç duyduğu bilgilere hızlı ve kolay erişmesini sağlamaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Muhtarlık Bilgi Sistemi, mahalle muhtarlarının belediye ile olan etkileşimini güçlendirerek mahalleleriyle ilgili tüm verilere tek bir ekrandan ulaşmasını sağlamaktadır. Belediye tarafından sunulan Açık Veri Portalı ise bilgiye erişilebilirliği artırarak şeffaflık, inovasyon ve toplumsal katılımı desteklemektedir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025). Dijital belediyecilik kapsamında geliştirilen bir diğer önemli uygulama ise "Bulut Kayseri | Bulut Projesi"dir. Bu proje, Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK) kapsamında veri güvenliğini sağlamak amacıyla Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından tamamen yerli yazılımla geliştirilmiş bir Depolama ve Dosya Transfer Sistemidir. Bu sistem, belediye içi ve dışı veri paylaşımını güvenli hale getirerek yurt dışı kaynaklı platformlar yerine yerel çözümler sunmaktadır. Kurum içi kullanıcılar sınırsız dosya transferi ve saklama alanına sahipken, diğer kamu kurumları ve vatandaşlar için 3GB dosya transfer alanı ve 14 gün dosya saklama süresi ücretsiz olarak sunulmaktadır. Sisteme yüklenen verilerin kim tarafından yüklendiği ve kimler tarafından erişildiği kayıt altına alınarak veri güvenliği üst seviyeye çıkarılmaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin Akıllı Şehir Yönetim Platformu, belediyenin farklı birimlerinde kullanılan Yönetim Bilgi Sistemi, Elektronik Belge Yönetim Sistemi ve E-Belediye uygulamalarını kapsamakta olup bu sistemlerin sürekli bakım, geliştirme ve güncelleme süreçlerini içermektedir. Belediyenin akıllı şehircilik stratejisi doğrultusunda, vatandaşa daha hızlı hizmet sunmak amacıyla donanım, yazılım ve iletişim altyapısı güçlendirilmekte, Kent ve Coğrafi Bilgi Sistemleri hizmetleri yaygınlaştırılmakta ve güncel verilerle desteklenmektedir. Ayrıca, belediyenin kurumsal web sitesi ve e-devlet entegrasyonu sayesinde vatandaşlara hızlı, güvenilir ve şeffaf hizmetler sunulmaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi 2023 Yılı Faaliyet Raporu, 2025). Bu dijital uygulamalar, Kayseri'de yaşayan vatandaşların belediye hizmetlerine daha hızlı ve etkin bir şekilde erişmesini sağlayarak şehir yaşamını daha güvenli, verimli ve modern hale getirmektedir.

Afet Yönetimi ve Akıllı Altyapı

Ankara

Ankara Büyükşehir Belediyesi, afet yönetimi ve akıllı altyapı alanlarında çeşitli projeler geliştirerek şehrin güvenliğini ve yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Afet yönetimi kapsamında, belediye bünyesinde faaliyet gösteren Afet İşleri Dairesi Başkanlığı, olası afet risklerini belirlemek, afet planlarını oluşturmak ve şehri bu tür durumlara karşı hazırlıklı hale getirmek için çalışmalar yürütmektedir (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2025). Ayrıca, vatandaşları doğal afetlere karşı bilinçlendirmek amacıyla düzenlenen afet farkındalık ve eğitim programları sayesinde 2021 yılından bu yana 5 binden fazla kişiye eğitim verilmiştir. Bunun yanı sıra, afet gönüllüleri programı kapsamında, olası bir afet durumunda sahada görev almak üzere gönüllü vatandaşlar eğitilerek sertifikalandırılmaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Akıllı altyapı çalışmaları kapsamında ise Ankara'da akıllı ulaşım sistemleri geliştirilmiştir. "Yeşil Dalga" uygulaması, loop dedektörler, uyarmalı trafik sistemi ve merkezi kavşak kontrol sistemi gibi projelerle şehir içi trafiğin daha akıcı ve güvenli hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Buna ek olarak, modern, çevreci ve konforlu yeni nesil akıllı otobüs duraklarının montajı devam etmekte olup, 5'i tam kapalı ve klimalı olmak üzere toplam 75 durağın montajı gerçekleştirilmiştir (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2025). Ankara Büyükşehir Belediyesi ayrıca, akıllı atık toplama sistemi ile atık konteynerlerinin kontrol ve takibini yaparak operasyon maliyetlerini düşürmekte ve atıkların zamanında toplanmasını sağlamaktadır. Bu sistem, halk sağlığı ve hijyen açısından oluşabilecek sorunların önüne geçerek daha temiz bir çevre yaratılmasına katkı sunmaktadır (Akıllı Şehirler, 2025). Bu projeler ve uygulamalar, Ankara'nın daha güvenli, yaşanabilir ve teknolojik bir şehir olmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Konya

Konya Büyükşehir Belediyesi, afet yönetimi ve akıllı altyapı alanlarında önemli projeler hayata geçirmektedir. Bu kapsamda, Konya Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM), olası afet durumlarında kontrol, koordinasyon, bilgilendirme, sevk-idare ve raporlama işlevlerini yerine getirmek üzere kurulmuştur. AKOM, multidisipliner bir yaklaşımla çalışarak, afetlere karşı etkin bir yönetim sağlamaktadır (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2025). Ayrıca, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2022-2030 Akıllı Şehir Stratejisi ve Yol Haritası'nı hazırlayarak, akıllı şehir çözümlerini planlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu strateji, yerli ve milli kaynakların kullanıldığı ilk yerel akıllı şehir stratejisi olup, şehrin sürdürülebilir ve yenilikçi bir yapıya kavuşmasını hedeflemektedir (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Belediyenin Akıllı Şehir Yönetimi Şube Müdürlüğü, gelişen teknolojiyi ve veri analitiğini kullanarak şehri daha sürdürülebilir, verimli ve yaşanabilir hale getirmeyi amaçlayan projeler yürütmektedir (Akıllı Şehir, 2025). Ayrıca, Konya Büyükşehir Belediyesi Açık Veri Platformu üzerinden afet ve acil durum yönetimiyle ilgili veriler paylaşılmakta, itfaiye hizmetleri ve acil durum toplanma alanları gibi konularda şeffaflık ve erişilebilirlik sağlanmaktadır (Konya Açık Veri Portalı, 2025). Bu projeler ve stratejiler, Konya'nın afetlere karşı dirençli, akıllı ve sürdürülebilir bir şehir olma yolundaki kararlılığını göstermektedir.

Eskişehir

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, afet yönetimi ve akıllı altyapı alanlarında çeşitli projeler ve uygulamalar gerçekleştirmektedir. Afet yönetimi kapsamında, belediye bünyesinde Afet ve Acil Durum Koordinasyon Merkezi kurulmuş olup, bu merkez afet ve acil durum yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla Büyükşehir Belediyesi ile bağlı kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon sağlamaktadır. Merkezin görevleri arasında risk analizi çalışmaları yapmak, müdahale planları geliştirmek ve tatbikatlar düzenlemek yer almaktadır. Ayrıca, afetlerin önlenmesi ve zararların azaltılması için gerekli önlemlerin alınması, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması ve halkın afet bilincinin artırılması için bilgilendirme çalışmaları yürütülmektedir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Akıllı altyapı projeleri çerçevesinde, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi sorumluluğundaki parklarda uyguladığı akıllı aydınlatma sistemi ile yaklaşık %50 enerji tasarrufu sağlamıştır. Ayrıca, önümüzdeki yıllarda belediyeye ait 3 yeni alanda toplamda yaklaşık 7 megavat kapasiteye sahip Güneş Enerjisi Santrali kurulması planlanmaktadır (Akıllı Şehir Eskişehir, 2025). Bunun yanı sıra, Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi (ESKİ) tarafından yapılan altyapı çalışmalarıyla kırsal ilçelerde içme suyu, yağmur suyu ve kanalizasyon hatları güçlendirilmekte olup, 2023 yılında kırsalda yaklaşık 50 bin metre altyapı hattı yapımı gerçekleştirilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2025). Bu çalışmalar, Eskişehir'in

afetlere karşı dirençli, sürdürülebilir ve akıllı bir şehir olma yolundaki kararlılığını göstermektedir.

Kayseri

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, afet yönetimi ve akıllı altyapı alanlarında çeşitli projeler ve etkinlikler gerçekleştirmektedir. Afet yönetimi kapsamında, belediye bünyesinde Afet İşleri Daire Başkanlığı kurulmuş olup, bu birim şehrin afetlere karşı hazırlıklı olmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. 2023 yılı temmuz ayında göreve başlayan Afet İşleri Daire Başkanı Gonca Arın, bu alandaki faaliyetleri koordine etmektedir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025). Ayrıca, 1-7 Mart Deprem Haftası'nda düzenlenen Afet Farkındalık ve Müdahale Sempozyumu ile vatandaşların afet bilincini artırmak hedeflenmiştir. Bu üç gün süren etkinlikte, belediye, bakanlık, AFAD ve arama kurtarma derneklerinden yetkililerin yanı sıra alanında uzman akademisyenler tarafından önemli bilgiler paylaşılmış, paneller ve atölye çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Akıllı altyapı projeleri çerçevesinde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Akıllı Şehirler Master Planı kapsamında yeni teknolojik altyapılar ve kullanıcı dostu arayüz tasarımlarıyla hizmetlerini geliştirmektedir. Bu doğrultuda geliştirilen Akıllı Şehir Kayseri Mobil Uygulaması, güncel yazılım dillerinden biri olan Flutter ile tasarlanmış olup, kullanıcılara daha hızlı ve interaktif bir deneyim sunmaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025). Bu projeler ve etkinlikler, Kayseri'nin afetlere karşı dirençli, sürdürülebilir ve akıllı bir şehir olma yolundaki kararlılığını göstermektedir. E-Beyan Uygulaması, vergi mükelleflerinin işlemlerini elektronik ortamda gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2025).

Karşılaştırma

İç Anadolu Bölgesi'ndeki büyükşehir belediyelerinin akıllı kent uygulamaları incelendiğinde, her belediyenin farklı önceliklere ve stratejilere odaklandığı görülmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi, akıllı ulaşım sistemleri, dijital belediyecilik ve afet yönetimi konularında gelişmiş çözümler sunarken, özellikle katılımcı yönetim anlayışıyla dijital hizmetleri vatandaşlarla bütünleştirmiştir. Konya Büyükşehir Belediyesi, sürdürülebilir çevre yönetimi ve akıllı şehir stratejisi ile öne çıkarken, özellikle yerli ve milli teknolojileri kullanarak akıllı altyapı sistemlerini güçlendirmektedir. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, akıllı ulaşım ve altyapı sistemlerinde çevre dostu ve sürdürülebilir çözümleri benimseyerek geri dönüşüm, atık yönetimi ve enerji verimliliği alanlarında dikkat çekici projeler geliştirmiştir. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ise dijital belediyecilik ve akıllı şehircilik kapsamında, özellikle veri yönetimi ve güvenliği konularında yenilikçi uygulamalar sunarak, kent hizmetlerini dijital platformlarla entegre etmiştir.

Dört belediyenin akıllı kent uygulamalarını karşılaştırdığımızda, Ankara ve Konya'nın akıllı ulaşım çözümlerine daha fazla yatırım yaptığı, Eskişehir'in çevre ve sürdürülebilirlik odaklı projeler geliştirdiği, Kayseri'nin ise dijital yönetim ve veri güvenliği konularında ilerleme kaydettiği görülmektedir. Ankara ve Kayseri, dijital belediyecilik alanında daha geniş çaplı uygulamalar geliştirirken, Konya ve Eskişehir çevre odaklı projelere ağırlık vermektedir. Özellikle afet yönetimi konusunda Ankara ve Konya Büyükşehir Belediyeleri daha kapsamlı ve organizasyonel bir yapı kurarken, Eskişehir ve Kayseri ise bu alanda daha sınırlı uygulamalar yürütmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, İç Anadolu Bölgesi'ndeki dört büyükşehir belediyesinin akıllı kent uygulamalarını karşılaştırmalı olarak analiz ederek, her belediyenin farklı alanlarda uzmanlaştığını ortaya koymuştur. Çalışma sonuçları, belediyelerin akıllı kent stratejilerini

şehirlerinin demografik, ekonomik ve coğrafi ihtiyaçlarına göre şekillendirdiğini göstermektedir. Ankara, teknolojik altyapıyı ve toplu ulaşım sistemlerini güçlendirerek büyük metropol nüfusuna hizmet etmeyi hedeflerken; Konya, sürdürülebilir akıllı şehir uygulamalarını ön planda tutmaktadır. Eskişehir, çevre ve enerji verimliliği üzerine yoğunlaşırken, Kayseri ise veri güvenliği ve dijital yönetim uygulamalarıyla kent yönetimini modernize etmektedir.

Bu farklı yaklaşımlar, her belediyenin kendi bölgesine özgü sorunları çözmek için geliştirdiği politikaları yansıtmaktadır. Ancak, belediyeler arası iş birliği artırılarak veri paylaşımı, ortak projeler ve akıllı şehir stratejilerinin entegrasyonu sağlanırsa, bu uygulamalar daha verimli hale gelebilir. Ayrıca, akıllı kent uygulamalarının sürdürülebilirliği için yerel yönetimlerin finansal kaynaklarını artırmaları, akademik ve özel sektör iş birliklerini güçlendirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, İç Anadolu'daki büyükşehir belediyeleri, akıllı kent konsepti çerçevesinde önemli adımlar atmış olup, teknoloji, sürdürülebilirlik, afet yönetimi ve dijital belediyeçilik gibi alanlarda sürekli gelişime açık olduklarını göstermektedir. Gelecekte, akıllı şehir teknolojilerinin daha entegre hale getirilmesi ve bölgesel düzeyde daha kapsamlı ortak projelerin geliştirilmesi, kentlerin yaşam kalitesini artırmada önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Akdamar, E. (2017). Akıllı Kent İdealine Ulaşmada Açık Verinin Rolü, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, (1), 45-52.

Akıllı Şehir Eskişehir. (2025). <https://smartcity.eskisehir.bel.tr/> [Erişim Tarihi: 10.03.2025].

Akıllı Şehir. (2025). <https://akillisehir.konya.bel.tr/> [Erişim Tarihi: 09.03.2025].

Akıllı Şehir. (2025). <https://www.akillisehir.com/idet/11/680/ankara> [Erişim Tarihi: 15.02.2025].

Akıllı Şehir. (2025). <https://www.akillisehir.com/idet/11/680/ankara> [Erişim Tarihi: 14.03.2025].

Akıllı Şehirler Portalı. (2025). *Akıllı Kavşak*. <https://www.akillisehirler.gov.tr/2019/09/20/kayseri-buyuksehir-belediyesi-akilli-kavsak/> [Erişim Tarihi: 21.02.2025].

Akıllı Şehirler Portalı. (2025). *Akıllı Otopark Sistemi*. <https://www.akillisehirler.gov.tr/proje-envanteri/kayseri-akilli-otopark-sistemi/> [Erişim Tarihi: 21.02.2025].

Akıllı Şehirler Portalı. (2025). *Akıllı Park Sistemi*. <https://www.akillisehirler.gov.tr/proje-envanteri/kayseri-akilli-park-sistemi/> [Erişim Tarihi: 05.03.2025].

Akıllı Şehirler Portalı. (2025). <https://www.akillisehirler.gov.tr/2019/09/20/akilli-sehir-kayseri-mobil-uygulamasi/> [Erişim Tarihi: 17.03.2025].

Akıllı Şehirler. (2025). <https://www.akillisehirler.gov.tr/proje-envanteri/ankara-akilli-atik-toplama-sistemi/> [Erişim Tarihi: 07.03.2025].

Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/buyuksehir-atik-malzemelere-yeniden-hayat-veriyor-15044> [Erişim Tarihi: 02.03.2025].

Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/abb-den-2-afet-riskleri-ve-yonetimi-paneli-15558> [Erişim Tarihi: 07.03.2025].

Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankara-buyuksehirin-okullara-yonelik-afet-farkindalik-ve-temel-ilk-yardim-egitimi-devam-ediyor-16866> [Erişim Tarihi: 07.03.2025].

- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/buyuksehir-belediyesi-afet-gonulluleri-ariyor-14333> [Erişim Tarihi: 07.03.2025].
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/akilli-ulasimin-baskenti-11571> <https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankara-buyuksehir-belediyesinin-yeni-nesil-otobus-duraklarinin-montajlari-devam-ediyor-16436#:~:text=Ankara%20B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir%20Belediyesinin%20modern%2C%20%C3%A7evreci,otob%C3%BCs%20duraklar%C4%B1n%C4%B1n%20montaj%C4%B1%20devam%20ediyor.&text=5'i%20tam%20kapal%C4%B1%20ve,durak%20i%C3%A7in%20de%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%20s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BCl%C3%BCyor> [Erişim Tarihi: 07.03.2025].
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/mansur-yavas-baskentte-dijital-donusumu-baslatti-14490> [Erişim Tarihi: 14.03.2025].
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/baskent-taksilerinde-dijital-donusum-devam-ediyor-16950> [Erişim Tarihi: 14.03.2025].
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/buyuksehirden-e-beyan-kolayligi-8174> [Erişim Tarihi: 14.03.2025].
- Ankara Hurdacılar. (2025). <https://ankarahurdacilar.gen.tr/ankarada-geri-donusum-yontemleri-ve-uygulamaları/> [Erişim Tarihi: 02.03.2025].
- Ankara Masası. (2025). <https://www.ankaramasasi.com.tr/haber/2172701/ankara-cankaya-belediyesinden-cevre-dostu-hamle> [Erişim Tarihi: 02.03.2025].
- Ankara, Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/asti-nin-catisina-gunes-enerji-santrali-kurulacak-16834> [Erişim Tarihi: 02.03.2025].
- Ankara, Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.ankara.bel.tr/haberler/buyuksehir-gunes-ve-ruzgar-enerjisi-santrali-kuracak-10075> [Erişim Tarihi: 02.03.2025].
- Bilici, Z. ve Babahanoğlu, V. (2018). Akıllı Kent Uygulamaları ve Konya Örneği, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9(2), 124-139.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method, *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Bulut, A. ve Adıgüzel, Ş. (2023). Akıllı Kent Yaklaşımı ve Büyükşehir Belediyelerinde Uygulama İmkanları: Gaziantep ve Hatay Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri, *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(2), 196-218.
- Caragliu, A., Bo, C. D. ve Nijkamp, P. (2009). Smart Cities in Europe. *3rd Central European Conference in Regional Science*, 45-59.
- Cretu, L. G. (2012). Smart Cities Design Using Event-driven Paradigm and Semantic Web, *Informatica Economica*, 16(4), 57-67.
- Doruk, B. (2022). Teknoloji ile Bütünleşen Şehirlerde Akıllı Şehir Yönetiminin Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- e-Belediye Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://ebelediye.ankara.bel.tr/ebelediye/> [Erişim Tarihi: 14.03.2025].
- EGO. (2025). <https://www.ego.gov.tr/tr/sayfa/2125/ego-cepte-uygulamasi#:~:text=EGO%20Cepte%20altyap%C4%B1s%C4%B1%20kullan%C4%B1lan%20uygulamada,rahat%20bir%20ula%C5%9F%C4%B1m%20hizmeti%20verme%20tir,https://www.akillisehir.com/idet/11/680/ankara> [Erişim Tarihi: 15.02.2025].

Elvan, L. (2017). Akıllı Şehirler ve Dünya Şehirlerinin Geleceği, *İTÜ Vakfı Dergisi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayını, 77, 6-9.

EMO. (2025). https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=133046&tipi=2&sube=14 [Erişim Tarihi: 02.03.2025].

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://smartcity.eskisehir.bel.tr/uygulamalarimiz.php#https://www.akillisehir.com/idet/11/680/ankara> [Erişim Tarihi: 17.02.2025].

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2025). https://www.eskisehir.bel.tr/icerik-detay.php?icerik_id=5883&cat_icerik=1&menu_id=24 [Erişim Tarihi: 17.02.2025].

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2025). https://www.eskisehir.bel.tr/icerik-detay.php?icerik_id=6077&cat_icerik=1&menu_id=24 [Erişim Tarihi: 17.02.2025].

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.eskisehir.bel.tr/birim-detay.php?id=38> [Erişim Tarihi: 10.03.2025].

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2025). https://www.eskisehir.bel.tr/icerik-detay.php?icerik_id=10519&cat_icerik=1&menu_id=24 [Erişim Tarihi: 10.03.2025].

ESMEK. (2025). <https://esmek.eskisehir.bel.tr/haber-detay.php?id=38> [Erişim Tarihi: 17.02.2025].

Giffinger, R. ve Gudrun, H. (2010). Smart cities ranking: An effective instrument for the positioning of the cities? *ACE: Architecture, City and Environment*, (12), 7-26.

Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler Milanović, N. ve Meijers, E. (2007). Smart cities- Ranking of European medium-sized cities. Vienna University of Technology Research Report, October, 13-18.

Gül, A. ve Atak Çobanoğlu, Ş. (2017). Avrupa’da Akıllı Kent Uygulamalarının Değerlendirilmesi ve Çanakkale’nin Akıllı Kente Dönüşümünün Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(15), 1543- 1565.

Güler, T. ve Canbaz Akça, K. (2022). Yapısal ve İşlevsel Boyutlarıyla Türk Kamu Yönetiminde İnovasyon. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gürcan, C. ve Açıksöz, S. (2023). Smart Waste Management And Sample Applications, *Kent Akademisi Dergisi*, 16(1), 577-594.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi 2023 Yılı Faaliyet Raporu. (2025). https://www.kayseri.bel.tr/uploads/pdf/faaliyet_raporu_2023.pdf [Erişim Tarihi: 17.03.2025].

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). *Akıllı Aydınlatma*. <https://www.smartcitykayseri.com/akilli-aydinlatma?k=5> [Erişim Tarihi: 05.03.2025].

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). *Akıllı Durak*. <https://www.smartcitykayseri.com/akilli-durak#:~:text=Ak%C4%B1l%C4%B1%20durak%20uygulamas%C4%B1%20kapsam%C4%B1nda%20%C3%BCzerinde,var%C4%B1%C5%9F%20zamanlar%C4%B1%20mobil%20uygulamada%20%C3%B6%C4%9Frenilebilmektedir.> [Erişim Tarihi: 21.02.2025].

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). *Bulut Kayseri | Bulut Projesi*. <https://www.smartcitykayseri.com/bulut-kayseri-bulut-projesi-bulutkayseribeltr?k=2> [Erişim Tarihi: 17.03.2025].

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.kayseri.bel.tr/afet-isleri> [Erişim Tarihi: 12.03.2025].

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/buyuksehirin-3-gun-suren-afet-farkindalik-ve-mudahale-sempozyumu-tamamlandi23859> [Erişim Tarihi: 12.03.2025].

- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.kayseri.bel.tr/projelerimiz/yeni-akilli-sehir-mobil-uygulamasi> [Erişim Tarihi: 12.03.2025].
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/buyuksehirden-yeni-dijital-kent-rehberi19790> [Erişim Tarihi: 17.03.2025].
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/buyuksehirden-dijital-donusum-muhtarlik-bilgi-sistemi-geliyor2390723908> [Erişim Tarihi: 17.03.2025].
- Konya Açık Veri Portalı. (2025). <https://acikveri.konya.bel.tr/tr/group/afet-ve-acil-durum-yonetimi> [Erişim Tarihi: 09.03.2025].
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://atus.konya.bel.tr/> <https://www.akillisehir.com/idet/11/680/ankara> [Erişim Tarihi: 16.02.2025].
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://edolum.konya.bel.tr/> [Erişim Tarihi: 15.03.2025].
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.konya.bel.tr/haber/konya-mobil-uygulamasi-yenilenen-yuzuyle-hayati-kolaylastiriyor?> [Erişim Tarihi: 15.03.2025].
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.konya.bel.tr/hizmet> <https://www.akillisehir.com/idet/11/680/ankara> [Erişim Tarihi: 16.02.2025].
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.konya.bel.tr/proje/konya-akilli-sehir-stratejisi-ve-yol-haritasi> [Erişim Tarihi: 05.03.2025].
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.konya.bel.tr/proje/konya-akom> [Erişim Tarihi: 09.03.2025].
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2025). <https://www.konya.bel.tr/proje/konya-akilli-sehir-stratejisi-ve-yol-haritasi> [Erişim Tarihi: 09.03.2025].
- Laleoğlu, B. (2021). Akıllı Şehirler, Değişen Şehir Yönetimi ve Türkiye. Ankara: SETA Yayınları.
- Lombardi, P. Giordano, S. Farouh, H. ve Yousef, W. (2012). Modelling the Smart City Performance, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 25(2), 137–149.
- Örselli, E. ve Akbay, C. (2019). Teknoloji ve Kent Yaşamında Dönüşüm: Akıllı Kentler, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1), 228-241.
- Sadioğlu, U. ve Ezin, E. (2022). “Akıllı” Kent Uygulamaları Üzerinden Dirençli Kentlere Dönüşüm: Konya ve Eskişehir Örneği, (Ed. Hamza Ateş) *Dirençli Şehirler İçin Vizyoner Yönetim*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şenyıl N. N. ve Büyüksahin, S. (2021). Akıllı Kent Bileşenleri ve Konya Akıllı Kent Uygulamalarının İncelenmesi, *International Journal of Human Sciences*, 18(4), 497-513.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2025). https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/konya-buyuksehir-belediyesi-engelsiz-konya-mobil-uygulamasini-hayata-gecirdi [Erişim Tarihi: 15.03.2025].
- Varol, Ç. (2017). Sürdürülebilir Gelişmede Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara’daki Belediyelerin Uygulamaları, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, (1), 43-58.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.